

Hellevi Saarikalle

**VAIHTO-OPPILAIKEN KIELEN OPPIMINEN
VIERAASSA KULTTUURISSA**

**Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2001
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Saarikalle, H.: Vaihto-oppilaiden kielen oppiminen vieraassa kulttuurissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Kasvatustieteen Pro Gradu –tutkielma, 2001. – 123 s.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää vaihto-oppilaiden kokemuksia erilaisissa kieli- ja kulttuuriympäristöissä. Tutkimuksessa tarkasteltiin vaihto-oppilaiden kokemuksia vieraan kielen puhumisesta sekä opiskelusta vieraassa kulttuurissa. Lisäksi selvitettiin vaihto-oppilaiden näkemyksiä siitä, mitkä tekijät edistävät vieraan kielen oppimista, ja siitä, miten vaihto-oppilaiden oma kulttuuri ja äidinkieli vaikuttavat heidän kielen oppimiseensa. Tarkastelun kohteena olivat myös kouluenglanti sekä small talk kielen oppimisprosessissa vieraassa kulttuurissa. Tutkimuksen kohteena oli kolme miestä ja kaksi naista. Tutkittavat olivat olleet vaihto-oppilaina Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Japanissa vuosina 1989 - 1998.

Tutkimus edustaa laadullista tapaustutkimusta. Tutkimusote on lähinnä kuvaileva ja ymmärtämiseen pyrkivä. Tutkimusmenetelminä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua sekä esseetä, jossa tutkittavia pyydettiin kuvailemaan tuntemuksiaan ja kokemuksiaan omasta kielenoppimisprosessistaan vieraassa kulttuurissa.

Tutkimus osoitti, että vaihto-oppilaat oppivat vierasta kieltä hyvin ja verrattain nopeasti vieraassa kulttuurissa. Kielen oppimiseen ei vaikuta niinkään kielellinen lähtötaso, vaan enemmänkin rohkea ja ennakkoluuloton asenne käyttää kieltä vieraassa kulttuurissa. Tutkittavien mielestä vaihto-oppilaan oman kulttuurin ja äidinkielen vaikutus on melko oleellista kulttuurienvälisessä kontekstissa. Sen sijaan kielen oppimiseen ei kyseisillä tekijöillä todettu olevan kovin merkittävää vaikutusta. Opiskelu vieraassa kulttuurissa näyttäisi merkitsevän huomattavaa osaa vieraan kielen oppimisen prosessissa. Kouluenglannilla ja vieraan kielen lähtötasolla ei todettu olevan ratkaisevaa merkitystä, joskin erityisesti kouluenglannin todettiin tarjoavan hyvät kielelliset perusvalmiudet lähdeettäessä ulkomaille. Vastoin useita aikaisempia väitteitä, suomalaiset opiskelijat kokevat hallitsevansa ja oppivansa vieraskielisen small talkin hyvin. Sen sijaan small talkilla ei todettu olevan ratkaisevaa merkitystä kielen oppimiseen. Sen koettiin jopa hidastavan vieraan kielen oppimista. Tutkimus osoitti ensisijaisesti sen, että vieraassa kulttuurissa kieltä opitaan varsin hyvin. Kaikki kielelliset osa-alueet paranevat huomattavasti vaihto-oppilasaikana. Vaihto-oppilaiden mielestä kielen oppimiseen tarvitaan ns. täydellinen kielenoppimisympäristö, jonka nimenomaan vieras kieli- ja kulttuuriympäristö tarjoavat.

Asiasanat: kielen oppiminen, vieras kulttuuri, kouluenglanti, small talk

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	5
2	KIELEN OPPIMINEN JA OMAKSUMINEN.....	8
2.1	Toisen/vieraan kielen oppiminen eroaa ensimmäisen kielen/äidinkielen oppimisesta.....	9
2.2	Vieraan kielen kouluoppiminen.....	12
2.3	Opiskelu vieraassa kulttuurissa.....	17
2.4	Vieraan kielen kirjoittaminen – vaihto-oppilaan ongelma?.....	19
3	KIELEN OMAKSUMINEN VIERAASSA KULTTUURISSA....	25
3.1	Kulttuurin määrittely kielen oppimisen peruskäsitteenä.....	29
3.2	Kulttuuristandardit ja –stereotypiat.....	32
3.3	Kulttuuri ja kieli.....	34
3.4	Viestintärutiinit ja ritualisoitunut käyttäytyminen.....	36
4	VIERAAN KULTTUURIN OMAKSUMINEN.....	39
4.1	Kulttuurishokki.....	40
4.2	Kulttuurienvälinen oppiminen ja viestintä.....	43
4.3	Viestintäkompetenssi.....	49
5	SUOMALAINEN VIERAAN KIELEN KÄYTTÄJÄNÄ.....	51
5.1	”Small talk” vieraan kielen oppimisessa.....	56
5.2	Nonverbaali viestintä.....	59
6	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	63
7	TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN KULKU..	65
7.1	Kvalitatiivinen lähestymistapa.....	65
7.2	Puolistrukturoitu haastattelu ja essee.....	66
7.3	Tutkittavat ja tutkimusaineiston keruu.....	67
7.4	Analyysin toteuttaminen.....	70
7.5	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi.....	71

8	TUTKIMUKSEN TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU...	73
8.1	Puhuminen ja opiskelu vieraassa kulttuurissa.....	73
8.1.1	Puhuminen vieraassa kulttuurissa.....	73
8.1.2	Opiskelu vieraassa kulttuurissa.....	80
8.2	Vaihto-oppilaiden näkemykset kielen oppimista edistävistä tekijöistä.....	85
8.3	Vaihto-oppilaiden arviot kulttuurin ja äidinkielen vaikutuksesta kielen oppimiseen.....	91
8.4	Kouluenglannin vaikutus vieraassa kulttuurissa tapahtuvaan englannin kielen oppimiseen.....	98
8.5	Kokemuksia small talkista vieraan kielen oppimisessa.....	104
9	POHDINTA.....	110
	LÄHTEET.....	115
	LIITTEET.....	120

1 JOHDANTO

”Emme opi sanoja vain siksi, että ne ovat sanoja, toisin sanoen ääntä ja kohinaa. Se, joka ei toimi merkkinä ei voi olla sana. Kun kuulen sanan, en voi tietää, onko se sana, ennen kuin tiedän, mitä se tarkoittaa. Vasta kun olemme yhdistäneet sanan asiaan, tiedämme, mitä se tarkoittaa.”

(Augustinus 335-430 j. Kr.)

Suomi on maailman suurin vaihto-oppilasmaa. Vuosittain maastamme lähtee yli tuhat vaihto-oppilasta, mikä on väkilukuun nähden maailman huippuluokkaa. Englannin kielen valta-aseman takia suurin osa vaihto-oppilaista lähtee yhä Yhdysvaltoihin, mutta muita vaihtoehtoja on vuosi vuodelta tarjolla enemmän. Kaukomaihin lähtee yleensä nuoria, jotka jo hakiessaan ovat kiinnostuneempia näiden maiden kulttuureista kuin pelkästään niiden kielestä. Esimerkiksi Japaniin lähtijöitä kiehtovat usein japanilaiset tavat ja perinteet. (Kansalaiskasvatuksen keskuksen vuosikirja 1992, 57.)

Ulkomaille lähtevä nuori ottaa itsensä kokonaisuutena mukaan, siis myös individuaalisen ja sosiaalisen minänsä eikä vain jotakin neutraalia asiallisuutta. Hän on siellä mukana vahvoine ja heikkoine puolineen, mieltymyksineen ja taipumuksineen. Ymmärtääkseen vierasta kulttuuria paremmin ihmisen on tietyllä tavalla muututtava omista lähtökohdistaan. On myös hyväksyttävä se, että vieraassa kulttuurissa oppiminen saattaa olla joskus hyvinkin tuskallista ja kivuliasta. (Kaikkonen 1994, 45.)

Jokaisen oppijan kulttuuritausta näyttäisi vaikuttavan eräänlaisen suodattimen tavoin siinä, miten hän ottaa vastaan uutta tietoa vieraasta, miten hän tulkitsee sitä ja miten hän kykenee toimimaan käyttäessään vierasta kieltä. Oppija on kasvanut jossakin kulttuurissa, mikä on muovannut esimerkiksi hänen kuuntelutottumuksensa ja äänielimensä äidinkielen normien mukaisiksi. Oma kulttuuri on luonut hänelle jo hyvin

paljon stereotyyppisiä ja kliseemäisiä kuvia ja näin rakentanut selkeitä ennakkoasenteita omaa ja vierasta kieltä ja kulttuuria kohtaan. (emt., 34.)

Kulttuurienvälinen viestintä eri kulttuureista olevien henkilöiden kesken edellyttää perehtymistä sekä oman että vieraan kulttuurin sanallisen ja sanattoman viestinnän sääntöihin ja tapoihin sekä niihin kielellisiin keinoihin, millä puhujat ilmaisevat tarkoituksiaan ja merkityksiään. Kun suomalainen vaihto-oppilas tietää edes hieman kohdemaan paikallisista tavoista, se osoittaa hänen kiinnostuksensa paikallista kulttuuria kohtaan ja siten myös kiinnostusta ja kunnioitusta keskustelukumppania kohtaan. (Mikluha 1998, 2.) Onnistunut viestintä edellyttää yhteisen ”kielen” löytämistä, eivätkä väärinkäsitykset ja -tulkinnat ole harvinaisia kulttuuriensisäisessä viestinnässä (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 82).

Tutkimukset eivät ole onnistuneet toistaiseksi tuomaan paljonkaan tietoa siitä, mitä vieraan kielen ymmärtämisprosessissa tapahtuu. Toisaalta jatkuvasti kaivataan tutkimuksen avulla koottua tietoa niistä monista asioista, jotka ovat vaikuttamassa eri kulttuureja edustavien ihmisten välisen kanssakäymisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen.

Useissa tutkimuksissa on selvitetty vieraiden kielten puheviestintää sekä kulttuurien välisen kommunikoinnin perusongelmia (mm. Kaikkonen 1992; Lehtonen 1993; Salo-Lee 1991, 1995). Mauranen (1996) on tarkastellut vaihto-oppilaiden kielitaitoa kirjoittamisessa. Toisen kielen oppimista on selvitelty mm. Sajavaara (1980). Vastausta siihen, miten toisen kielen oppiminen eroaa ensimmäisen kielen oppimisesta on myös pyritty etsimään tutkimuksen avulla (mm. Skutnabb-Kangas 1980; Kaikkonen 1994). Vaihto-opiskelijoiden kielitaitoa brittiläisessä yliopistossa ovat viime vuosina tutkineet mm. Huhta (1994) sekä Nordlund et al. (1994). Amerikkalainen kulttuurien välisen viestinnän tutkija Donal Carbaugh (1995) puolestaan kysyy tutkimuksessaan ”Are Americans really superficial?”. Carbaugh on selvitelty tutkimuksissaan suomalaisen ja amerikkalaisen puhumisen sääntöjä, jotka aktualisoituvat kielen käytössä erilaisina puhekäytäntöinä ja saattavat johtaa väärinkäsityksiin ja negatiivisiin kulttuuristereotyyppioihin. David March (1993) syventää

tutkimuksessaan kuvaa suomalaisesta kommunikoijana vertaamalla suomalaista puhekäyttäytymistä anglosaksisiin kulttuurinormeihin.

Tutkimukseni aiheen valintaan on vaikuttanut aiheen ajankohtaisuus. Nyt kun Suomi on mukana EU:ssa, joutuvat myös nuoret yhä enemmän kanssakäymisiin eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa ja tällöin kielitaidon merkitys korostuu entisestään. Vain kielen avulla ihminen voi kommunikoida ja oppia elämään muiden kulttuurien kanssa. Vaihto-opiskelijamäärien kasvaessa ja ulkomailla opiskelun tullessa yhä yleisemmäksi lisääntyy myös tarve saada tietoa kielenoppimisprosessista vieraassa kulttuurissa.

Tutkimukseni taustalla ovat teoriat kielen oppimisesta ja omaksumisesta sekä teoriat kulttuurisesta oppimisesta. Tarkastelen sitä, mikä ero on Suomessa opitun (koulu)englannin ja ulkomailla, vieraassa kulttuurissa, opitun englannin kielen välillä. Tarkastelun kohteena ovat myös kulttuurin ja kulttuurishokin käsitteet. Lisäksi selvittelen niin ikään kulttuurienvälistä viestintää sekä hieman myös suomalaista puhekulttuuria ja suomalaista viestijänä. Tutkimukseni taustalla on myös ajattelutapa, jossa opiskelu ulkomailla on kulttuuristen tapahtumien ketju. Yhdessä kulttuurisen oppimisen kanssa kulkevat muutokset kulttuurisessa arjessa, käyttäytymisessä ja tiedoissa.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten vaihto-oppilaat ovat kokeneet olonsa erilaisessa kieli- ja kulttuuriympäristössä. Haluan tutkimuksellani selvittää vaihto-oppilaiden sopeutumista vieraaseen kulttuuriin sekä heidän ajatuksiaan siitä, vaikuttaako vaihto-oppilaan oma, jo omaksuttu, kulttuuri hänen kykyynsä oppia vieras kieli vieraassa kulttuuriympäristössä. Tarkoitukseni on myös tarkastella, mistä vieraan kielen puhumisen vaikeus johtuu. Tarkastelen lisäksi vaihto-opiskelijoiden kokemuksia vieraan kielen puhumisen ja kirjoittamisen erosta.

2 KIELEN OPPIMINEN JA OMAKSUMINEN

Omaksuminen ja oppiminen eivät ole toistensa synonyymeja. Verbi *omaksua* tarkoittaa ottaa käyttöön tai hyväksyä omakseen jotakin abstraktista, ottaa käyttöön, ruveta käyttämään, harrastamaan jotakin. Esimerkkinä mainittakoon jokin tavan, järjestelmän, tietojen ja opitun omaksuminen. *Oppia*-verbin selityksenä on omaksua henkiseksi pääomakseen, tiedokseen tai taidokseen, hankkia tai saada oppia. Kasvatustieteessä oppiminen määritellään sisäiseksi tapahtumaksi. Oppiminen voidaan määritellä tiedon ja kokemusten karttumiseksi siten, että ihmisen tietoisuudessa ja toiminnassa tapahtuu muutos. (Hirsjärvi & Huttunen 1992, 31.)

Omaksumista ja oppimista ei voida erottaa jyrkästi toisistaan, kuten Sajavaara (1980) Krasheniin (1978) vedoten esittää. Krashenin mukaan oppiminen on pelkästään tietoista sääntöjen avulla tapahtuvaa opettelua ja harjoittelua. Omaksuminen on mahdollista ilman oppimista. Oppiminen ei aina johda omaksumiseen, mitä osoittaa se, että muodollinen kouluopetus ei välttämättä johda vieraan kielen luontevaan käyttöön. Kielen oppimisessa ei tietoista ja tiedostamatonta voi täysin erottaa toisistaan. Toisen kielen hallintaan voidaan päästä joko muodollisen oppimisen tai tiedostamattoman *omaksumisen* kautta. Vierasta kieltä opiskelevat aikuiset hankkivat tietoisesti hyvin paljon tietoa opiskelemastaan kielestä, mutta heille voi myös kehittyä kyky käyttää kieltä viestintätarkoituksiin tavalla, joka on verrattavissa ensimmäisen kielen/äidinkielen omaksumiseen. Kielen omaksuminen ja oppiminen voidaan käsittää eräänlaiseksi jatkumoksi, jonka toisessa päässä on äidinkielen kielenkäyttäjän taitoihin johtava ”täydellinen” omaksuminen ja toisessa hyväksyttävään sujuvuuteen vain suotuisissa oloissa johtava sääntöjen muodollinen hallinta ja soveltaminen. Tietoinen oppiminen ei ole välttämätöntä omaksumiselle eikä se välttämättä johda myöskään

omaksumiseen (Krashen 1978, Sajavaaran 1980, 121 mukaan). Omaksumisen ja oppimisen eroa selvitetään seuraavassa kuviossa 1.

Kielen oppimista koskeviin tutkimuksiin liittyy monenlaisia selvityksiä, joissa tarkastellaan mm. kielen oppijan kieltä, kielenoppimis- ja kommunikaatioprosesseja ja -strategioita, kulttuuristumisen vaikutusta, äidinkielestä tapahtuvaa transferssia sekä kohdekielessä tapahtuvaa yksinkertaistumista. (Sajavaara 1980, 123.) Tässä tutkimuksessa pyrin tarkastelemaan ensisijassa kulttuurin ja kielen suhdetta, sitä, miten vieras kulttuuri vaikuttaa vieraan kielen oppimiseen.

OMAKSUMINEN	OPPIMINEN
Alitajuinen/tiedostamaton	Tietoinen
Kieli ”poimitaan”	Kieli ”tunnetaan”
Kielitaju	Sääntöjen hallinta
Ei sääntöjen tietoista opetusta	Sääntöjen avoin muotoilu
Ymmärtäminen	Harjoittelu
Kaikki omaksuvat	Jotkut oppivat
Lapset omaksuvat	Pienet lapset eivät opi

KUVIO 1. Kielen oppimisen ja omaksumisen tyypilliset piirteet. (Sajavaara 1980, 122.)

2.1 Toisen/vieraan kielen oppiminen eroaa ensimmäisen kielen/äidinkielen oppimisesta

Tarkasteltaessa toisen/vieraan kielen oppimista ei voida sivuuttaa kysymystä äidinkielen oppimisesta, koska tällöin joudutaan selvittämään, ovatko prosessit samanlaisia vai erilaisia. Tällä hetkellä suosittaneen käsitystä prosessien erilaisuudesta, koska se saa tukea myös kognitiivisista oppimisteorioista (Sajavaara 1980, 170, 171, ks. myös Kaikkonen 1994, 48) . Sajavaara (1980, 117, 118) toteaa, että kielen oppimista koskevan tutkimuksen nykyvaiheessa voidaan vielä tehdä hyvin vähän yleistyksiä siitä,

miten toisia/vieraita kieliä opitaan. Sajavaaran mukaan vasta 80-luvun loppupuolella on ryhdytty määrätietoisesti rakentamaan mallia toisen kielen omaksumisesta. Tutkimukset ovat mm. osoittaneet, että toisen kielen omaksuminen on perusluonteeltaan erilaista kuin ensimmäisen kielen/äidinkielen omaksuminen. Lisäksi tutkimuksissa on selvinnyt se, että lapsen ensikielen omaksuminen on helppo ja yksinkertainen tapahtuma kun taas toisen kielen oppiminen myöhäisemmässä iässä on usein hankalaa.

Sajavaaran (1980, 120) mukaan omaksumisessa on kysymys tiedostamattomasta prosessista, joka on ”*kiinteässä yhteydessä jokapäiväiseen toimintaamme*”. Olennainen osa tällaista *omaksumistapahtumaa* on tuon jokapäiväisen toiminnan mielekkyys oppijan itsensä kannalta. *Ensimmäisen kielen/äidinkielen omaksumisessa* on kyse nimenomaan vapaasti tapahtuvasta ”tiedon” omaksumisesta. Lapset omaksuvat äidinkieltä ympärillään kuulemistaan hajanaisista ja epämääräisistä lauseista sarjana vaiheita, joiden kautta lapsen kieli vähitellen lähestyy aikuiskieltä. Tämä prosessi on kiinteässä yhteydessä jokapäiväiseen toimintaan ja tapahtuu pääosin lapsen ja aikuisen välisen *interaktion* kautta. Myös Kaikkonen (1994, 55) on todennut, että äidinkieli opitaan suuressa määrin interaktiutilanteissa läheisten ihmisten kanssa eli ns. ensimmäisen sosialisoinnin seurauksena. Tässä prosessissa ovat Kaikkosen mukaan vahvasti mukana oppijan tunteet. Lisäksi tässä oppimisessa ihmisen molemmat aivolohkot ovat osallisina. Sekä vasen että oikea hemisfääri näyttävät suorittavan omia tehtäviään kielenkäyttötilanteissa. Kaikkonen mainitsee, että kielen opetus on korostanut perinteisesti kieltä kirjoitettuna järjestelmänä ja sanaston ja rakenteiden opiskelu on nähty hyvin merkittävänä. Toisen kielen/vieraan kielen oppiminen näin on jo varsin erilaista kuin äidinkielen oppiminen. Sellaiset kokonaisviestinnän kannalta välttämättömät taidot, kuten nonverbaalinen viestintä, kielen prosodiset taidot ja näiden tulkinta eivät toimi oikealla tavalla, koska oikeata (ns. nonverbaalista, emotionaalista) aivopuoliskoa ei käytetä riittävästi tai sen toiminta ohjautuu äidinkielen prosessien tavoin.

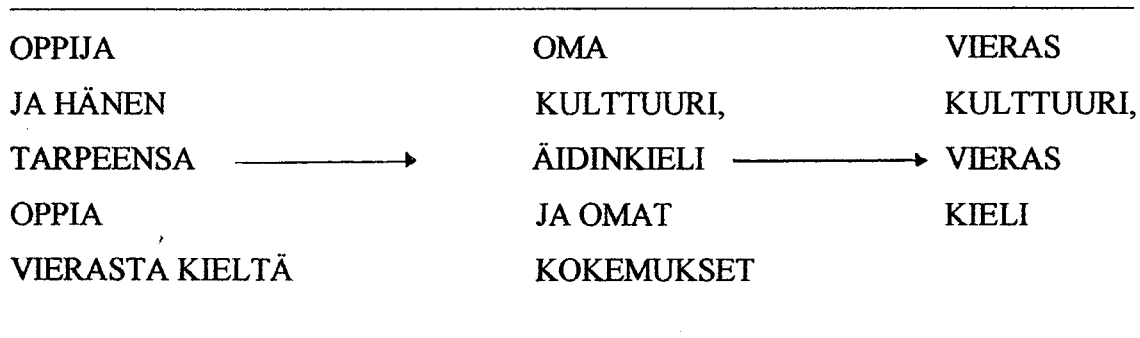
Ensimmäisen kielen omaksumisen nopeudessa on merkittävää vaihtelua, johon vaikuttavat todennäköisesti lapsen kohdistuvan kielen määrä, erilaiset sosiaaliset taidot ja persoonallisuus. Kielen omaksumisen ja omaksujan kohdistuvan panoksen välissä

näyttäisi olevan eräänlainen suodatin, jota on kutsuttu mm. *sosioaffektiiviseksi suodattimeksi*. Kielenoppija jättäytyy alttiiksi tarjolla olevalle ainekselle vain siinä tapauksessa, että hän hyväksyy sen sosiaalisesti ja psykologisesti. *Sosiaaliset taidot*, kuten mm. kanssakäymiseen osallistuminen ja keskustelukumppaneihin luottaminen, nopeuttavat kielen omaksumista huomattavasti. Jos esimerkiksi oppijalla on hyvin negatiiviset aikaisemmat käsitykset jostain tietyistä kulttuurista, hän saattaa vain säilyttää vanhat, ehkä ennakkoluulojen sävyttämät tulkintansa. Häntä ohjaavat ehkä niin voimakkaat emootiot, ettei oppimisen prosessi etene lainkaan. Oppiminen on kokonaisvaltainen, varsin monimutkainen prosessi, jonka seurauksena yksilö muuttaa joitain aikaisempia tietorakenteitaan tai ainakin lisää niihin jotakin. Näin on myös kulttuurin ja vieraan kielen oppimisessa. (Sajavaara 1980, 121; Kaikkonen 1994, 50, 53.)

Kaikkonen (1992, 5) on selvittänyt vieraan kielen ja äidinkielen oppimisen suhdetta. Hän on todennut, että yksilön vieraan kielenoppimisprosessissa oppijan oma kulttuuri ja äidinkieli ovat merkittävässä osassa. Tällöin oppija omaksuu vierasta kieltä ja kulttuuria niin, että hän yhdistää uusia kokemuksia ja tietoja aikaisempiin, jo olemassa oleviin kokemuksiin ja tietoihin. Nämä kokemukset ovat useimmiten peräisin omasta kulttuurista ja äidinkielestä. Toisin sanoen oppija oppii uutta sellaisen prosessin kautta, jossa uusia kokemuksia verrataan vanhoihin. Tällaisessa prosessissa syntyy luonnollisesti ns. interferenssiä, koska oma kulttuuri ja äidinkieli ohjaavat voimakkaasti oppijan kulttuurikuvaa. Oppija siirtää kielellisiä ja kulttuuripohjaisia ilmiöitä analogisesti vieraaseen kieleen ja kulttuuriin. Näin ollen kulttuuri- ja kieli-interferenssi on nähtävä täysin normaalina ilmiönä vieraan kielen oppimisessa. *Kulttuuristuminen* on siis ilmeisesti välttämätön osa hyvän toisen kielen saavuttamista.

Kaikkosen (1992, 5) mukaan toisen/vieraan kielen ja äidinkielen omaksumisen prosessit ovat erilaisia. Kaikkonen toteaa äidinkielen symbolien ja merkityksien kehittyvän niin, että uudet kokemukset tarkentavat jatkuvasti merkityksiä. Ihmiset oppivat nopeasti yhteiskunnassa syntyneet uudet merkitykset. Vieraan kielen oppijan kohdalla asia on toisin. Hänessä tapahtuu myös prosessi, jonka seurauksena symbolit saavat merkityksiä, mutta nämä merkitykset ovat kuitenkin äidinkielestä ja omasta kulttuurista saatujen kokemusten ja tietojen värittämiä. Leimaavaa toisen/vieraan kielen oppimiselle on

äidinkielen ja oman kulttuurin jatkuva vuorovaikutus. Seuraavassa kuviossa esitetään pelkistetysti vieraan kielen oppimisen prosessi.

KUVIO 2. Vieraan kielen oppimisen prosessi. (Kaikkonen 1992, 6.)

Kaikkonen (1992, 57) toteaa, että *”jokaisen oppijan kulttuurista vaikuttaa eräänlaisen suodattimen tavoin siinä, miten hän ottaa vastaan uutta tietoa vieraasta, miten hän tulkitsee sitä ja miten hän kykenee toimimaan käyttäessään vierasta kieltä.”*

2.2 Vieraan kielen kouluoppiminen

Vieraiden kielten osaamisen tärkeys on ymmärretty jo kauan eri tahoilla. Vaikka vieraan kielen oppimisen prosessi on ehkä sinänsä universaalinen ilmiö, vieraan kielen opiskelu on ollut eri aikojen painotuksien takia erilaista. Siksi myös kielen opetukselle asetetut tavoitteet ovat vaihdelleet. Kuitenkin se prosessi, joka on johtanut ja johtaa toimivaan kommunikaatioon vieraalla kielellä on aikakaudesta, osin oppijan äidinkielestäkin ja käytetyistä opetusmenetelmistä riippumaton tapahtuma. Hyvää kommunikaatiotaitoa vieraalla kielellä on saavutettu harvoin ilman pitkähköä oleskelua kohdekulttuurissa. On kuitenkin usein kysytty, voiko hyvän kommunikaatiotaidon saavuttaa opetuksen seurauksena kohdemaan ulkopuolella. (Kaikkonen 1990, 5.)

Sajavaara (1980, 127) toteaa, että koulussa kielen opetus on kohdistunut perinteisesti kielioppikompetenssiin ja yleensä huomiota on kiinnitetty vain äänteisiin, sanoihin ja pintakielioppiin, kun taas mm. fonologian, kieliopin ja sanaston väliset yhteydet ovat jääneet tarkastelun ulkopuolelle. Sama pitää paikkansa myös kielen omaksumista

koskevissa tutkimuksissa. Sajavaaran (1980, 129) mukaan kieliopillisesti oikean päätekäyttämisen liiallinen korostaminen vaikuttaa haitallisesti kielen omaksumiseen. Kielenoppija pitäisi saattaa mahdollisimman nopeasti mielekkään kommunikoinnin tasolle, jossa sanasto näyttäisi olevan kielioppia huomattavasti merkittävämmässä asemassa.

Kielenopetuksessa *sosioaffektiivinen suodatin* on pyrittävä aukaisemaan niin, että oppilas pystyy hyväksymään uuden kielen takana olevan puheyhteisön tai uuden kielimuodon taustalla olevan osakulttuurin. Suurin osa perinteistä kielenopetusta on ollut kuitenkin tämän periaatteen kannalta puutteellista. Jos toisen kielen opiskelija suhtautuu myönteisesti kieltä ympäröivään kulttuuriin, sosioaffektiivinen suodatin avautuu, ja omaksumiselle otolliset edellytykset toteutuvat. *Kulttuuristuminen* on ilmeisesti välttämätön osa hyvän toisen kielen taidon saavuttamista. Toisaalta myös motivaatio voi vaikuttaa ratkaisevasti oppimisen onnistumiseen. (Sajavaara 1980, 129-131)

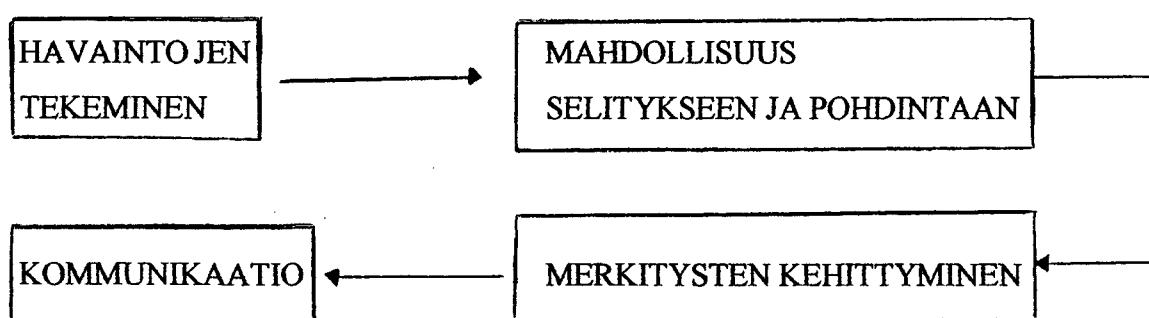
Kaikkonen (1995, 6, 7) tuo esiin tutkimustuloksia kulttuuria painottavasta ja kulttuurien väliseen oppimiseen tähtäävästä opetuskokeilusta. Tutkimuksella haluttiin kartoittaa ja analysoida kulttuurisidonnaista ainesta vieraan kielen opetuksen pohjaksi, suunnitella ja toteuttaa opetuskokeilu, joka pyrkii tietoisesti kehittämään oppijoiden kulttuurien välisen viestinnän kykyä ja taitoa kohdata vieraan kulttuurin ilmiöitä. Tutkimuksen mukaan useat oppilaat näyttävät olevan sitä mieltä, että ilman vieraan kulttuurin ja käyttäytymisen tuntemista ja ymmärrystä ei ole mahdollista tulla hyvin toimeen vierasmaalaisten kanssa.

Kaikkonen (1990, 5) painottaa tutkimuksissaan kulttuurin ja kulttuurien välisen kommunikaation merkitystä vieraan kielen kouluoppimisessa. Hän huomauttaa, että oppija ei pääse todelliseen kommunikaatioon vieraan kulttuurin edustajan kanssa pelkästään sillä, että hän hallitsee puhuttelu-, vastaamis- tms. rituaalit, vaan tarvitaan syvällisempää toisen ihmisen käyttäytymisen ymmärtämistä. Tämän vuoksi vieraan kielen kouluopetuksen tulisi keskittyä enemmän opettamaan kulttuurien välistä kommunikaatiota, eikä olemaan pinnallista ja kulttuuritaustastaan irroitettua. Tulisi korostaa sitä, että vieraan kulttuurin edustajan ymmärtäminen ja syvälinen

kommunikointi hänen kanssaan edellyttää hänen kulttuurinsa, maansa ja elinympäristönsä tuntemista. Vieras kieli on nimittäin täysin taustalla olevan kulttuurin muokkaama ja ohjaama. (Kaikkonen 1990, 5, ks. myös Kaikkonen 1993, 1995.)

Kaikkonen (1990) on selvittänyt myös havaintojen merkitystä opittaessa kommunikoimaan vieraan kulttuurin edustajan kanssa. Kaikkosen (1990, 6) mukaan vieraan kielen oppiminen on prosessi, jossa hankitaan tietoja ja kokemuksia vieraasta kielestä ja sen esiintymisympäristöstä. Näitä kokemuksia verrataan samalla oman kulttuurin tuomiin ja aikaisemmin hankittuihin vieraan kulttuurin kokemuksiin. Kaikkonen mainitsee, että on tärkeää hankkia omakohtaisia kokemuksia, tehdä havaintoja vieraasta kielestä, kohdekulttuurin ihmisistä ja kohdemaista. Havaintojen kautta kielenoppijassa syntyy vähitellen käsitteitä, joiden yleispätevyyttä testataan uusien kokemusten kautta. Tällöin kehittyy vähitellen prosessi, joka johtaa kommunikaatiovalmiuteen vieraalla kielellä riittävän tason saavutettuaan. Tällainen oppimisprosessi on kohdemaassa suhteellisen nopea, mutta prosessin käyntiin saattaminen on Kaikkosen mukaan mahdollista myös kouluopetuksessa kohdemaan ulkopuolella. Tosin tämä prosessi käynnistyy hitaammin.

Vieraan kielen kouluoppimista voidaan havainnollistaa seuraavanlaisella kuviolla 3.

KUVIO 3. Vieraan kielen oppimisen tapahtuma koulussa. (Kaikkonen 1992, 7.)

Salo-Lee (1995, 154, 160,161) on selvittänyt niin ikään kulttuurien välisten viestintätaitojen oppimista: ”prosessipuhumista” keinona tehokkaaseen vieraskieliseen

suulliseen ilmaisuun. Tutkimuksen tavoitteena oli mm. tarkastella suomalaisten lukiolaisten vieraan kielen suullisen viestinnän vahvuuksia ja ongelma-alueita kulttuurien välisen viestinnän näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan lukiolaisten puhetuotosten vahvuuksia olivat rakenteet, sanasto, idiomit, asiasisältö ja puheiden rakenne. Oppilaat hallitsivat englannin kielen kieliopilliset rakenteet ja sanaston lähes poikkeuksetta hyvin. Syvällisemmän keskustelun käynti vieraalla kielellä asettaa kuitenkin kielitaidolle toisenlaisia haasteita kuin luokkatilanteessa. Tutkimus osoittaa sen sijaan sen, että tulkintavihjeet kuten intonaatio, äänen korkeus ja painotus voivat vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten toisen kulttuurin edustajat tulkitsevat puhujan aikeita tai jopa hänen persoonallisuuttaan dimensioilla kohtelias/epäkohtelias, innostunut/välinpitämätön jne. Tutkimus osoitti, että vieraskielisen julkisen esiintymisen harjoittelun tulisi kuulua olennaisena osana vieraan kielen opetukseen. Lisäksi äidinkielen ja vieraan kielen viestinnän opetuksen koordinointi osoittautui välttämättömäksi.

Näyttää siltä, että syyt kielenopetuksen ongelmiin ovat hyvin moninaiset. Kielen muodollisten seikkojen hallinta ei aina johda sujuvaan kielenkäyttöön. Esimerkiksi hyvä vieraan kielen suullinen kielitaito on pitkän prosessin tulos, jonka saavuttamiseksi kouluympäristössä tarvitaan sekä oppijan että opettajan yhteistyötä. Kaiken kaikkiaan kielenopetuksen tavoitteena tulisi olla sujuva kielenkäyttäjä, mikä tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että puhe noudattaa puhekumppanin odotuksia kulloisessakin viestintätilanteessa. Sujuvuus ei siis tarkoita sitä, että puheen tulisi olla kaikissa tilanteissa keskeytymätöntä ja kieliopillisesti moitteetonta. Hyvän kielenkäyttäjän on opittava epäröimään, olemaan hiljaa, korjaamaan itseään, keskeyttämään toisia puhujia, täydentämään ilmauksiaan ja keskeyttämään puheensa hyväksyttävällä tavalla. Kaikki tämä osoittaa, että kielenkäyttötaito edellyttää myös erilaisia sosiaalisia ja kulttuurillisia taitoja varsinaisten kielellisten taitojen lisäksi. (Salo-Lee 1995, 161; Sajavaara 1980, 132.)

Lehtonen (1993) on tarkastellut kansainvälistymisen ja kielenopetuksen suhdetta. Hän toteaa (1993,26), että kansainvälistyminen ja kulttuurien välinen kommunikaatio kielenopetuksen uutena tavoitteena on paradoksi: ”*mitä muuta tarkoitusta varten kieliä opetetaan ja opiskellaan kuin juuri vieraiden kulttuurien kanssa kommunikointia*

varten". Lehtonen (1993, 26) mainitsee, että ”kansainvälistymisestä ja kulttuurikompetenssista on kielenopetuksen yhteydessä tullut enemmänkin myytti, jonka nimeen kaikki vannovat, mutta jonka sisällöt ja tavoitteet ovat useimmille epäselviä. Menestyminen kansainvälisessä kanssakäymisessä ei edellytä vain kohdekulttuurin tuntemista. Kommunikoijan on tunnettava myös omat heikkoutensa, vahvuutensa, mahdollisuutensa ja kanssakäymiseen liittyvät uhkatekijät”.

Kielellisessä interaktiossa toisen näkökulman, tämän tavoitteiden ja keskustelustrategioiden ymmärtäminen edellyttää kuuntelemisen taitoa, mikä on usein tärkeämpää kuin puhumisen taito. Meillä Suomessa on kielenopetuksessa kiinnitetty ehkä liiaksi huomiota ymmärtämisen ja kuuntelemisen taidon kustannuksella kielen ja puheen sekä myönteisen kommunikoijakuvan tuottamiseen. Aikaisemmin korostettiin kieliopillisesti virheetöntä puhetta, nykyisin vaaditaan sujuvaa ja ”kommunikatiivisesti” hyväksyttävää puhetta. (Lehtonen 1993, 27.)

Storhammar ja Ailiniemi (1995) ovat tarkastelleet tutkimuksessaan lukiolaisten käsityksiä englanninkielestä ja eri kansallisuuksia ja kulttuureita edustavista englantia puhuvista ihmisistä. Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään englannin kielen merkitystä lukiolaisille, lukiolaisten vieraskielistä kanssakäymistä muiden kulttuurien edustajien kanssa sekä sitä, millaista käyttöä lukiolaiset odottavat kielitaidollaan olevan tulevaisuudessa. Tutkimuksessa ilmeni, että kielelliset väärinkäsitykset johtuvat usein kielitaidon puutteellisuudesta (esim. virheellisestä ääntämisestä). Tuloksissa selvisi myös, että kielellinen sekaannus syntyy toisinaan siksi, että puhuja ei välttämättä hallitse tilanteista kielenkäyttöä, vaikka hänen ääntämyksensä ja kieliopillinen kompetenssinsa olisivatkin hyviä. Tulosten mukaan kulttuuriset väärinkäsitykset johtuvat siitä, että eri kulttuurien edustajat eivät ymmärrä toistensa käytöstä. (Storhammar & Ailiniemi 1995, 21-22, 42.)

Kaiken kaikkiaan tutkimukset (mm. Kaikkonen 1990, 1995; Storhammar & Ailiniemi 1995; Salo-Lee 1995) ovat siis osoittaneet sen, että kielenopetuksessa ei tähän mennessä ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota kulttuurikoulutukseen. Kuitenkin kielenopetus ja kulttuurinopetus liittyvät kiinteästi yhteen. Mainittakoon tässä yhteydessä, että

kulttuurinopetuksen systemaattinen sisällyttäminen vieraiden kielten opetukseen on mm. Opetushallituksen 90-luvun prioriteetteja. (Storhammar & Ailipieti 1995, 44-45.)

2.3 Opiskelu vieraassa kulttuurissa

Garam (2000, 20) toteaa Smelseriä (1985) siteeraten että ”*opiskelu uudessa ympäristössä merkitsee aina törmäämistä paikallisen kulttuurin erityispiirteisiin, jolloin entiset säännöt ja entinen ymmärrys eivät enää täysin toimi. Kulttuuriset itsestään selvyudet joutuvat kyseenalaistetuiksi ja tilalle on kehitettävä uudenlaisia ajattelutapoja ja toimintamalleja.*”

Kauffmanin ym. tutkimus ”*Students Abroad: Strangers at Home. Education for a Global Society*” vuodelta 1992 käsittelee ulkomailla opiskelua opiskelijan näkökulmasta. Tutkimuksessa keskitytään opiskelijoiden älylliseen kehitykseen, kansainvälisen ymmärryksen laajentumiseen ja persoonallisuuden muutokseen. Ulkomailla opiskelun kokemusta lähestytään Jean Piaget’n teorioiden avulla. Tutkimuksen mukaan ulkomailla opiskelu on yksi parhaimmista keinoista kansainvälistettäessä korkeakoulujen opetussuunnitelmia.

Suomessa vaihto-opiskelijoiden kielitaitoa (lukemista, kuuntelemista, kirjoittamista ja puhumista) brittiläisessä yliopistossa ovat tutkineet mm. Nordlund et al. (1994) ja Huhta (1994). He havaitsivat, että yleensä suomalaiset selviytyvät ulkomailla opiskelusta hyvin, mutta heille tuottaa vaikeuksia mm. vieraalla kielellä keskustelu ja suullinen esitystaito vieraan maan yliopistossa. Nordlundin ym. (1994) tekemä tutkimus suomalaisten vaihto-opiskelijoiden selviytymisestä Edinburghissa osoittaa lisäksi sen, että suomalaiset opiskelijat hallitsevat kieliopin ja osaavat ilmaista itseään yleisesti ottaen todella hyvin, mutta toisaalta he ovat luokassa toisinaan epävarmoja ja haluttomia väittelemään ja kritisoimaan. (Nordlund et al. 1994, 156, 157.) Huhtan (1994) tutkimuksen opiskelijoista lähes jokainen koki kielitaitonsa parantuneen jokaisella ”alueella” (lukeminen, kirjoittaminen, kuunteleminen, puhuminen) ulkomailla opiskelunsa aikana. Opiskelijat kokivat vaikeana mm. esseiden kirjoittamisen sekä kuuntelun ja kirjoittamisen samanaikaisesti. (Huhta 1994, 49, 51.)

Veikkola (1994) on tehnyt selvityksen Turun yliopiston vaihto-opiskelijoiden vapaa-ajasta ja arjen ongelmista ulkomailla. Hän tarkastelee tutkimuksessaan kohdemaan kieltä, opiskelijoiden ennakkotutustumista kohteeseen sekä omaa ahkeruutta. Selvityksen yhteenvedossa ilmenee erittäin positiivinen asenne opiskeluun ulkomailla. Vaihto-opiskelu nähdään tilaisuutena perehtyä vieraaseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Veikkola mainitsee, että ”vieraan kulttuurin ovesta sisään astuessaan opiskelijan on varauduttava kuitenkin ylittämään useita korkeitakin kulttuurisia kynnyksiä”. Hän toteaa sen jälkeen, että ”jokaisen ylitetyn kynnyksen jälkeen opiskelija huomaa olevansa jälleen kokemusta rikkaampi”. (Veikkola 1994, 31.)

Turun yliopiston hallintovirasto on julkaissut v. 1995 selvityksen vaihto-opiskelijoiden opiskelukokemuksista kyselylomakkeiden perusteella. Selvitys seurailee Veikkolan linjoja ja perehtyy pitkälle samoihin asioihin edelleen kvantitatiivisen tutkimuksen muodossa. Tarkoituksena oli selvittää opiskelijoiden määräaikaista opiskelua ulkomailla, kuinka, miksi ja minne lähdettiin sekä millaisia kokemuksia saatiin. Selvityksen mukaan tärkeimmät syyt ulkomaille lähtöön olivat kielitaidon parantaminen ja tutustuminen uuden maan kulttuuriin. Suurin osa vaihto-opiskelijoista tunsivat sopeutuneensa hyvin sekä sosiaaliseen että akateemiseen elämään. Ulkomailla opiskelun hyödyt olivat selvityksen mukaan moninaiset. Elämäkokemuksen lisäksi hyödyllisiksi koettiin muun muassa parantunut kielitaito, kulttuurin tuntemus ja monipuolisempi tutkinto. (Uljens 1995, 12-30.)

Garam (2000) on niin ikään tarkastellut suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Selvityksestä ilmenee mm. se, että vaihto-opiskelusta haetaan ennen kaikkea kokemuksia ja kielitaitoa. Vaihto-opiskelijat kokevat ulkomailla opiskelusta olevan hyötyä työelämän ja erityisesti työpaikan saamisen kannalta. Kielitaitoa, sosiaalisia valmiuksia ja selviytymistaitoa pidettiin työelämän kannalta merkittävimpinä vaihto-opiskelun anteina. Selvityksen mukaan opiskelijat pitävät vieraalla kielellä opiskelua työläämpänä kuin omalla äidinkielellä opiskelua, mutta pelkkä opiskelukieli ei kuitenkaan näytä lisäävän ulkomailla opiskelun vaatavuutta. Tutkimukseen osallistuvista opiskelijoista puolet kertoi käyttäneensä vaihto-opiskelun aikana vähemmän aikaa opiskeluun kuin kotimaassa ja lähes puolet heistä kertoi

opiskelunsa ulkomailla olleen kotimaan opiskelua tehottomampaa. (Garam 2000, 53, 55.)

Kaikkonen (1994, 35) toteaa, että vierasta kieltä opiskellessaan ja käyttäessään ihminen on aina tietynasteisessa jännitystilanteessa. Hänen pitää esimerkiksi yrittää ymmärtää lukemaansa, kuulemaansa tai näkemäänsä, vaikka se tuottaisi vaikeuksia. Vierasta kieltä opiskeleva joutuu tässä tilanteessa aktivoimaan kaiken kielellisen ja jopa kielenulkoisen tietämyksensä. Samalla hän yrittää laajentaa ymmärrystään ja seurata jotain ymmärtämisstrategiaa päästäkseen itseään tyydyttävään tulokseen.

2.4 Vieraan kielen kirjoittaminen – vaihto-oppilaan ongelma?

Kaikkosen (1994, 39) mukaan omaehtoinen suullinen ja kirjallinen ilmaisu eroavat toisistaan useassa suhteessa. Kirjoittaessaan yksilöllä on aikaa pohtia sanottavaansa, hioa tyyliään, korvata aikaisemmin kirjoittamaansa uudella jne. Elävässä puhetilanteessa nämä mahdollisuudet sen sijaan ovat paljon rajallisempia. Keskustelussa viestijöillä ei ole paljonkaan aikaa pohtia sanomisensa kielellistä asua. (Ks. myös Sajavaara 1980, 49.) Lisäksi keskustellessaan syntyperäisen kielenkäyttäjän kanssa vieraan kulttuurin edustaja kohtaa monia vaikeuksia, joita kirjallisessa viestinnässä esiintyy harvemmin: voidakseen keskustella mielekkäästi hän ei vain kiinnitä huomiota omaan ilmaisuunsa, vaan hän joutuu ponnistelemaan ymmärtämisprosessin kanssa, jota saattavat vaikeuttaa nopea puhetempo, hälyäänet, puhujan käyttämä murre jne. Puhuminen on myös enemmän affektioita synnyttävä tapahtuma kuin kirjoittaminen. Puhuessaan ihminen asettaa itsensä ja kielellisen kompetenssinsa avoimesti esille. Kieltä hyvinkin osaavalla ulkomaalaisella viestintäprosessia saattavat häiritä arvioinnin tunteet, jota syntyperäinen kielenkäyttäjä tekee hänen kielitaidostaan. Näiden tunteiden voimakkuus on subjektiivista, ne ovat oletettavasti voimakkaammin esillä kielitaidon ollessa heikompi. Lisäksi puhumis- ja kirjoitustilanne ovat kielenkäyttötilanteina erilaisia. Puhujalle sallitaan sellaisia ilmaisuja, jopa kielellisiä virheitä, joita kirjoitetussa kielessä ei hyväksytä. (Kaikkonen 1994, 39; ks. myös Salo-Lee 1991.)

Vieraiden kielten puheviestintää on Suomessa tutkinut Salo-Lee (1991). Hän on vertaillut mm. puhuttua ja kirjoitettua diskurssia. Tässä vertailussa löydettiin tiettyjä

kielellisiä ilmentymiä sekä puhutulle että kirjoitetulle diskurssille. Puhutun diskurssin erikoispiirteiksi havaittiin mm. rajoitettu, vähemmän vaihteleva sanavarasto, yleinen epämääräisyys, epätarkat viittaukset, erilaisten pehmentävien ("I think") ja muiden pragmaattisten ilmaisujen ("you know") käyttö sekä epäröinnit ja korjaukset. Kirjoitetun diskurssin erikoispiirteitä sen sijaan olivat: työstetty ja monimutkaisempi syntaksi, rikkaampi ja vaihtelevampi sanasto, tarkempi ja selkeämpi kieli, vähemmän pehmennyksiä ja muita pragmaattisia ilmauksia, näkyviä epäröintejä ja korjauksia ei myöskään esiintynyt. (Salo-Lee 1991, 3 - 4.)

Luonnollista kieltä tuotetaan lyhyinä jaksoina, joita Salo-Lee (1991) kutsuu "ajatusyksiköiksi" Chafea (1982) siteeraten. Ajatusyksikkö on myös puhujan "tietoisuusfokus" eli puhuja voi keskittyä vain rajoitettuun määrään tietoa kerrallaan ja aktivoida sitä. Puheen tuottamisen ja prosessoinnin olosuhteet ovat erilaiset kuin kirjoitetun kielen, mistä seuraa erilainen kielellinen organisointi. Spontaanissa puheessa näkyvät yleensä prosessoinnin ongelmat. Ei ole helppoa suunnitella, puhua ja monitoroida kuulijoiden reaktioita samanaikaisesti. Puhutusta kielestä tulee helposti "hajanaisen" tuntuista kirjoitetun kielen "ehyempään" laatuun verrattuna. "Välittömyyden taakka" näkyy luonnollisessa puheessa usein epäröintinä, toistoina tai "väärinä" sanavalintoina. Puhuja on sanaston valinnassa huonommassa asemassa kuin kirjoittaja, koska puhujalla on vähemmän aikaa käytettävissään eikä hän voi avoimesti korjailla puhettaan liian laajasti. Tällöin myös puheen selkeys kärsii: puhutun diskurssin epämääräisyys on osoituksena tästä. (Salo-Lee 1991, 4.)

Puhumiseen liittyvä välitön sosiaalinen interaktio tuo kieleen erilaisia interaktionaalisia piirteitä. Keskusteltaessa keskustelukumppanin läheisyys tuntuu: havainnoidaan reaktioita, palautekäyttäytymistä, korjaillaan puhetta. Puhujan asenteet omaan diskurssiinsa tai puhujan ja kuulijan suhde heijastuvat ilmauksissa kuten "I think", "I believe", "I mean", "You know". Kirjoitustilanteelle sen sijaan on luonteenomaista tietty etäisyys keskustelukumppanista, mikä taas ilmenee kielessä eri tavoin, mm. passiivirakenteiden ja nominaalilyylin käytössä. (Salo-Lee 1991, 5.)

Vieraalla kielellä kirjoittamista on tutkittu melko vähän, mutta jotakin kuitenkin on saatu selville mm. vaihto-opiskelijoiden vieraalla kielellä kirjoittamisesta.

Aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Huhta 1994; Nordlund et al. 1994) on havaittu, että opiskelijat (vaihto-oppilaat) kokivat ulkomailla opiskellessaan vieraalla kielellä kirjoittamisen (esim. essee-kirjoittamisen, luentomuistiinpanot) aluksi vaikeana, mutta se ei tuottanut enää paljoa ongelmia opiskelun myöhäisemmässä vaiheessa. Opiskelijat havaitsivat mm. sanavarastossaan olevan ”aukkoja”. Kaiken kaikkiaan opiskelijat kokivat kuitenkin erityisesti kirjoitustaitonsa parantuneen vaihto-oppilasaikanaan. Yleisesti ottaen suomalaiset vaihto-oppilaat selviytyvät melko hyvin ”kirjoitustyöstä” verrattuna muihin opiskelijoihin, joiden äidinkieli ei ollut englanti. Nordlundin ym. (1994) tutkimus osoittaa sen sijaan mm. sen, että suomalaiset opiskelijat eivät selviydy kovin hyvin suullisissa keskusteluissa, joissa pitäisi ottaa kantaa tai kehittää ajatuksia. Heillä on havaittu olevan ongelmia mm. ryhmätyöskentelyssä. Yleensä ongelmat johtuvat kuitenkin erilaisesta aksentista puheessa. (Huhta 1994, 51; Nordlund et al. 1994, 156 - 158.)

Äidinkielen ja vieraskielisen kirjoittamisen yhteyksiä on tarkastellut mm. Kangasharju (1996). Hän toteaa äidinkielen kirjoittamisen poikkeavan merkittävästi vieraalla kielellä kirjoittamisesta. Kirjoittaessaan äidinkielellä yksilö voi tukeutua huomattavasti enemmän kokemuksen perusteella syntyneeseen intuitioonsa esimerkiksi tyylin tai tekstilajin valinnassa ja tunnistamisessa. Sen sijaan kirjoittaminen vieraalla kielellä vaatii kirjoittajalta enemmän eri piirteiden tietoista ja analyttistä käsittelyä. Täten pelkkä vieraskielisten tekstien lukeminen ei näytä riittävän kirjoitustaidon hankkimiseen. Äidinkielellä kirjoittamisen taito on parempi yksinkertaisesti siitä syystä, että olemme käyttäneet enemmän äidinkieltä erilaisten kirjoittamiseen liittyvien osataitojen harjoittelussa, kun sen sijaan vieraassa kielessä on vähemmästä käytöstä johtuva aukko. (Kangasharju 1996, 142 - 143.)

Kangasharjun (1996) mukaan kirjoitusprosessin perusrakenne on suurin piirtein samanlainen sekä äidinkielellä että vieraalla kielellä kirjoitettaessa, vaikka vieraalla kielellä kirjoittamisen on todettukin eroavan äidinkielellä kirjoittamisesta monella tavalla. Mitä parempi vieraan kielen taito kirjoittajalla on, sitä vähemmän eroja todennäköisesti on. Näyttäisi siltä, että kirjoitettaessa vieraalla kielellä keskeisiä ongelmia ovat yleinen kielitaidon puute, kirjoittamisen hitaus, kielioppisääntöjen tarkkailun välttämättömyys, kyvyttömyys löytää ajatuksille haluamiaan ilmauksia,

epätietoisuus siitä, miltä teksti kuulostaa syntyperäisestä sekä pelko, että vaikuttaa tyhmältä, epäkohteliaalta, lattealta jne. Suurin osa opiskelijoista koki vieraalla kielellä kirjoittamisen vaikeammaksi kuin äidinkielellä. Muutama opiskelija oli tosin sitä mieltä, että äidinkielellä kirjoittaminen on vaikeampaa, koska ”se paljastaa kirjoittajasta paljon enemmän” tai ”vaatii suurempaa kieliopillista tarkkuutta” kuin vieraalla kielellä kirjoittaminen. Kirjoittaminen vieraalla kielellä vaatii toisaalta paljon harjoittelua ja toisaalta toisenlaista opetusta kuin äidinkielen ymmärtäminen. Vieraalla kielellä kirjoittaminen on paljon muuta kuin yksi kielen oppimisen apukeino tai kielitaidon osoittamisen väline. (Kangasharju 1996, 144; ks. myös Nordlund et al. 1994 ja Huhta 1994.)

Vaurio (1996, 162) toteaa kirjoittamisen auttavan kielenoppimista, koska se vahvistaa muita kielitaidon aloja ja näin edistää koko kielikoodin oppimista. Vierasta kieltä opetteleva aktivoi sen kielitaidon, joka hänellä on, ja hän organisoii kieltä vieraan kielen omien rakennesääntöjen mukaiseksi. Tähän hän joutuu käyttämään aikaisempia tietojaan tekstin aiheesta, rakenteita ja sanastoa. Vieraalla kielellä kirjoittaminen on hyödyllistä myös siksi, että se tukee oppijan itseilmaisua. Oppija saa keskittyä sanomaan sanottavansa, suunnitella, muuttaa mieltään ja korjata tuotostaan. Lisäksi hän voi joko sovittaa sanottavansa kielitaitonsa mukaiseksi tai kehittää kielitaitoaan apukeinojen avulla niin, että saa ilmaistuksi haluamansa asian. Oppija voi kirjoittamalla myös kokeilla kielen rajoja helpommin kuin puhumalla. Kirjallisesta tuotoksesta saatu palaute on myös täsmällisempää ja vaikuttavampaa kuin puheesta. Kirjoitetun tekstin virheiden korjaaminen on niin ikään luontevampaa ja tehokkaampaa kuin puhutun kielen. Oppijan saattaa olla helpompi ilmaista itseään vieraalla kielellä kirjoittaen, koska tällöin hän ei ehkä aseta itselleen liian suuria vaatimuksia itsensä ilmaisemiseksi.

Kansainvälistyvää kirjoittamista vaihto-opiskelijan ongelmana on meillä tutkinut Mauranen (1996). Hän on tarkastellut lähinnä sitä, minkä suomalaisopiskelijat ovat kokeneet ongelmalliseksi kirjoittamisessa viettäessään vaihtovuotta brittiläisessä yliopistossa. Kyseisen tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että suomalaisilla on hyvä peruskielitaito, mutta kirjoittamisen lajit Suomessa poikkeavat brittiläisen yliopiston käyttämisestä lajeista niin paljon, että vaihto-oppilaat tarvitsevat eriytynyttä kielivalmennusta. Omakohtaisesti pohdiskelevaa ja argumentoivaa kirjoittamista olisi

tutkimuksen mukaan meillä aihetta lisätä. (Mauranen 1996, 182; ks. myös Nordlund et al. 1994.)

Suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kielitaidosta brittiläisissä yliopistoissa tehdyt tutkimukset (mm. Huhta 1994; Nordlund et al. 1994) osoittavat, että suomalaiset eivät ilmaise kirjallisissa töissään omia näkemyksiään, heidän kirjoitelmansa ovat yleensä hyvin tosiasiapainotteisia, ja he ovat yleensä hitaita kirjoittajia. Myös Kangasharjun (1996) tutkimuksessa ilmeni suomalaiskirjoittajien hitaus tuottaa tekstiä. Suurin osa tutkimuksiin osallistuvista vaihto-opiskelijoista oli lisäksi sitä mieltä, että kirjoittaessa oli vaikeaa tuoda esiin omia mielipiteitä, koska Suomessa ei ollut totuttu ottamaan kantaa opintoihin kuuluvissa kirjoitelmissa. Oman mielipiteen esittämistä tekstissä ei koettu tutuksi eikä sen siten todettu sujuvan oikein luontevasti. (Mauranen 1996, 183-184.)

Mauranen (1996, 186) toteaa, että vieraassa kulttuurissa opiskeleva vaihto-oppilas joutuu epäedulliseen asemaan toimiessaan uudessa kieli- ja kulttuuriympäristössään, koska yleisen käsityksen mukaan kieli ja ajattelu samastetaan. Ajattelun ja tekstuaalisen ilmaisun uskotaan kulkevan käsi kädessä. Maurasen (1996, 186) mukaan *”tämä ei tee oikeutta vieraskielisen ihmisen kyvyille havaita ja pohtia, vaan redusoi hänet kielitaitonsa vangiksi. Erityisen ongelmalliselta tämä tuntuu silloin, kun vierasmaalaiset hallitsevat muodollisesti korrektein kieliopin ja keskeisen sanaston, jolloin vaikuttaa siltä kuin ongelma ei suinkaan olisi kieli vaan jokin muu – kuten juuri halu tai kyky ajatella”*.

Maurasen (1996) tutkimus osoittaa, että suomalaiset opiskelijat joutuvat kirjoittamaan esseitä ja muita kirjoitelmia paljon vähemmän kuin englantilaiset. Tämä antaa olettaa, että suomalainen opiskelija on tässä suhteessa huonommassa asemassa kuin brittiläinen, koska saman taitotason saavuttamiseen hän saa vähemmän harjoittelutilaisuuksia. Englantilaisiin opiskelijoihin nähden suomalaisilla on kuitenkin se äidinkieleen liittyvä ero, että suomalainen ei voi käyttää kieltään kansainvälisen viestinnän välineenä. Siksi vieraiden kielten ja niiden kirjoitustaitojen opetus on olennainen osa suomalaisten viestintätaitoja. Suomalaiset opettajat ja tutkijat ovatkin kehittäneet uusia menetelmiä

rohkaistakseen opiskelijoita ilmaisemaan itseään ja tutkiakseen heidän ajatuksiaan kirjoittamisessa. (Mauranen 1996, 194 - 195; Connor 1996, 123)

Kaikkonen (1994, 40) on todennut vieraskielisen itsensä ilmaisemisen olevan aina uusien kielellisten mallien omaksumista ja niiden testaamista. Hänen mielestään tätä uutta ainesta yritetään sitten sovittaa siihen ainekseen, jota kielen oppijalla on jo entuudestaan. Samalla pyritään sellaiseen ilmaisuun, joka on lähinnä sitä, mitä haluaisi sanoa. Olennaisimpia toimintatapoja ovat produktiivinen yritys ja erehdys ja valmius yrittää ilmaista jotain, vaikka ei täysin kykenisikään siihen. Tällöin voidaan puhua ilmaisullisista kiertämisstrategioista, joilla tarkoitetaan sitä, että oppija yrittää ilmaista haluamansa käyttäen muuta kuin lyhintä tietä, esimerkiksi juuri oikeaa idiomia eli sanontatapaa. Kielenoppija ilmaisee siis haluamansa sillä kielellisellä aineksella, joka hänellä on hallinnassaan ja myös kielen ulkopuolisin keinoin tilanteen niin vaatiessa.

Kaikkosen (1994, 41) mukaan vieraan kielen oppija pääsee tuskin milloinkaan siihen tilanteeseen, että hän voisi tuottaa vierasta kieltä kuten äidinkieltään. Aina on kyse vain sellaisen taidon lähestymisestä. Kaikkonen näkeekin tarpeelliseksi oppia myös kiertämisstrategioita, silloin kun tarkkaan ilmaisemiseen ei ole vielä valmiuksia.

3 KIELEN OMAKSUMINEN VIERAASSA KULTTUURISSA

Saapuessaan vieraaseen kulttuuriin ihmisellä on edessään työläs tie opetella ja omaksua kaikkea sitä uutta ja erilaista, mistä uuden maan kulttuuri koostuu. Uuteen maahan siirtyvälle ei riitä tasapainoileminen oman ja vieraan kulttuurin arvojen, asenteiden, normien ja käyttäytymismallien välillä, vaan hän joutuu myös tutustumaan uuden yhteiskunnan rakenteeseen ja sen toimintaan. Kaiken tämän lisäksi vieraaseen kulttuuriin saapuvan on opeteltava uusi kieli, joka on usein edellytys kaiken muun uuden oppimiselle uudessa maassa. (Alitolppa-Niitamo 1993, 38.)

Aikamme korostaa sitä, että kieltä ei voi irrottaa siitä kulttuuritaustasta, joka kielen on synnyttänyt, jonka yhteydessä kieltä käytetään ja jossa se muuttuu. Nykyisin ymmärretään oppijan taustakulttuurin vaikutus vieraan kielen oppimisen prosessissa. Se prosessi, joka on johtanut ja johtaa toimivaan viestintään vieraalla kielellä on kuitenkin aikakaudesta, osin oppijan äidinkielestäkin, riippumaton tapahtuma. Vieras kieli saavuttaa käyttäjällään riittävän toimivuuden viestintävälineenä kypsyttyään yksilössä tarpeeksi pitkän ja intensiivisen prosessin ajan. Todelliseen kommunikaatioon vieraan kulttuurin edustajan kanssa tarvitaan puhuttelu-, vastaamis- tms. rituaalien lisäksi myös syvällistä toisen ihmisen käyttäytymisen ymmärtämistä. Hyvää viestintätaitoa vieraalla kielellä on harvoin saavutettu ilman pitkäköö oleskelua kohdekulttuurissa. (Kaikkonen 1994, 6, 17.)

Lehtosen (1987, 7) mukaan kielen ja kulttuurin välisen yhteyden tekee kansainvälisen kanssakäymisen kannalta merkitykselliseksi se, että jokaisella ihmisellä on oman kulttuurin antama asteikko, jolla hän arvioi ulkomaalaisen kieltä ja muuta symbolista käyttäytymistä. Yksilö arvioi tällä oman kulttuurinsa asteikolla vieraan kulttuurin

edustajan ulkonaista olemusta, pukeutumista, eleitä ja ilmeitä samoin kuin myös puhetapaa, äänenpainoja, sanomisia ja vaikenemisiä. Hellgrenin (1993,4) mukaan kielitaito ei rajoitu kielellisten merkkien osaamiseen vaan se edellyttää tietoa asioista, yhteisöistä, yhteiskunnista ja kulttuurista. Toisin sanoen yleissivistys vaikuttaa siihen, miten hyvin ymmärtää ja osaa käyttää kieltä. Lehtonen (1987, 7) toteaa kielenkäytön olevan aina myös symbolista kulttuurikäyttäytymistä, mikä merkitsee sekä riskiä tulkita väärin vieraan kulttuurin edustajan puhetta että riskiä tulla itse tietämättään väärinymmärretyksi vieraassa kulttuurissa kommunikoitaessa. Mitä paremmin vieraan kulttuurin edustaja hallitsee kohdekulttuurin kielen, sitä enemmän hänen odotetaan noudattavan myös muita kyseisen maan käyttäytymistapoja. Kaikkosen (1994, 97, 98) mukaan kielen systeemien hallinta tai pelkän kielikoodin tuntemus ei ole vielä riittävä perusta onnistuneelle viestinnälle, vaan tietämyksen täytyy olla syvällisempää ja oikeastaan itse koettua, jotta kommunikaatio olisi kitkatonta. Mitä paremmin vieraan kulttuurin edustaja osaa kohdekulttuurin kieltä tuntematta käyttäytymiseen liittyviä tapoja, sitä vaikeampaa on kohdekulttuurin edustajan ymmärtää hänen epätavallista käyttäytymistään. Vieraaseen kulttuuriin saapuvan on tunnettava sitä taustaa, mikä ohjaa vieraan kulttuurin toimintaa. Tällaisia käyttäytymistä sääteleviä arvoja ja normeja nimitetään *kulttuuristandardeiksi*.

Kielen ja kommunikaation kannalta vieraaseen kulttuuriin sopeutumista voidaan Halinojan (1996, 124) mukaan kuvailla seuraavasti: aluksi vieraan kulttuurin edustaja käyttää kohdekulttuurin kieltä oman äidinkielen mallien mukaan ja ulkoaopittuina fraaseina. Henkilö tulee toimeen arkipäivän tilanteissa selviytyjän kielitaidolla. Seuraavassa vaiheessa vieraan kulttuurin edustaja on oppinut jo hyvin paikallisen kielen. Viimeisessä vaiheessa vieraan kulttuurin edustajalla on kohdemaan kansalaisen taso, jolloin hän hallitsee sekä kielellisen että ei-kielellisen viestinnän.

Kulttuurienvälisen viestintätaitojen kehittäminen edellyttää, että vieraan kulttuurin edustaja on halukas kohtaamaan vieraan kulttuurin ihmisiä eli halukas interaktio-tilanteisiin ja kommunikoimaan heidän kanssaan. Oppiakseen viestimään tehokkaasti vieraaseen kulttuuriin saapuvan tulee olla myös joustava ja itsevarma, tietoinen omasta kulttuuristaan sekä stressinsietokykyinen ja empaattinen. Henkilön tulee siis tiedostaa oma kulttuurinen taustansa ja ymmärtää toisaalta myös

kohdekulttuurin edustajan sitoutumista omaan kulttuuriinsa. Lisäksi henkilön on tiedostettava, että kieli ja kulttuuri ovat sidoksissa toisiinsa. Kulttuurienvälistä viestintää voidaan siis oppia. (Halinoja 1996, 124, ks. myös Kaikkonen 1993.)

Vieraan kielen ja kulttuurin oppiminen on *vaiheittainen, asteittain etenevä prosessi*, jossa aluksi herkistytään vieraaseen kulttuuriin ja yhteiskunnan ilmiöille. Seuraavassa vaiheessa muodostetaan merkityksiä, sisäistetään tieto kohdekulttuurin odotuksista ja käyttäytymistavoista sekä siitä, miten niitä on lupa rikkoa. Viimeisessä vaiheessa kehittyvät kohdekulttuuriset viestintävalmiudet – kommunikaatio, syntyperäisen kielenkäyttäjän syvä ymmärtäminen, viestiminen sellaista koodia käyttäen, että ulkomaalainen tulee ymmärretyksi oikein. (Panzar & Aarnio 1993, 21.)

Osallistuessa keskusteluun vieraalla kielellä vieraassa kulttuuriympäristössä vieraan kulttuurin edustaja saattaa luulla ymmärtäneensä tapahtumien kulun ja puheen sisällön, mutta hän joutuukin jälkepäin huomaamaan tulkinneensa itse keskustelun sävyn, tarkoituksen tai lopputuloksen täysin väärin: keskustelussa ei syntynytkään yksimielisyyttä, keskustelu ei ollutkaan riitelyä, osapuolet eivät olleetkaan hyviä ystäviä keskenään vaan päinvastoin jne. Syynä voivat olla monenlaiset erot paitsi erilaisten keskusteluvihjeiden tulkinnassa (hymyileminen, äänekäs keskustelu jne.) myös itse kulttuurin suhteessa kommunikointiin. Tulkintoihin voivat kuitenkin vaikuttaa myös kohdekulttuuria ja sen edustajia koskevat virheelliset yleistykset, *kulttuuristereotypiat*. (Lehtonen 1987, 7.)

Usein ennakko-oletuksena pidetään, että ulkomaalaisen näköistä tai kohdemaan kieltä puutteellisesti puhuvaa ei yksinkertaisesti voi ymmärtää, joten kommunikaation epäonnistumisen syynä vieraassa kulttuurissa saattaakin olla enemmän kuulijan haluttomuus tai kykenemättömyys ymmärtää kuin puhujan puutteellinen kielitaito. Vieraaseen kulttuuriin saapuvalla saattaa olla jatkuva pelko siitä, että kun häntä puhutellaan, hän ei osaa vastata. Lisäksi monet entiset harrastukset saattavat vaikeutua tai ne eivät ole enää mahdollisia uudella kielellä. Kirjojen ja lehtien lukeminen, elokuvissa ja teatterissa käynti ja opiskeleminen eivät ehkä onnistukaan uudella kielellä vieraassa kulttuurissa. (Alitolppa-Niitamo 1993, 39, 40.)

Kaikkosen (1994) mukaan onnistunut kommunikaatio vieraassa kulttuurissa ei merkitse pelkästään kieliopillisesti korrektia puhumista, sillä jokin yksinkertainen väite tai toteamus voi olla ilmaistuna, huolimatta oikeakielisyydestä, tilanteenvastainen tai jopa epäkohtelias. Vieraan kulttuurin edustajan on lisäksi opittava tietämään tai hänen tulee herkistyä sille, mikä on vieraan kulttuurin suoruusaste kritiikkiä ilmaistaessa tai torjuttaessa toive tai tarjous. Kielenkäytön, erityisesti vieraan kielen käytön, voidaankin sanoa olevan seikkailua, siirtymistä toisen ihmisen viestintävälineeseen, hänen äidinkieleensä. Tätä seikkailua voidaan luonnehtia ”heilurimatkaksi” kulttuurien välillä. Tämä havainnollistaa, mistä vieraan kielen oppimisessa on pohjimmiltaan kyse: se on seikkailua kielten ja kulttuurien välillä, äidinkielen vaihtamista vieraaseen kieleen, jolloin mahdollistuu samalla siirtymä omasta kulttuuripiiristä vieraaseen. Oman kulttuurin vahva tuntemus ja sen perusteiden ymmärrys asettaa myös vieraita kulttuureja kohtaan tunnetut pelot oikeisiin mittasuhteisiin. Tällöin ihminen ymmärtää oman kulttuurin ja kielen arvon, mutta osaa myös arvostaa vierasta kieltä ja kulttuuria samoin kuin omiaan. Hän näkee kulttuurisidonnaiset erot, jotka leimaavat kielenkäyttöä ja käyttäytymistä. (Kaikkonen 1994, 103, 108, 115.)

Robinson (1988, 24) toteaa, että kulttuuri ja siinä eläminen vaikuttavat muun muassa ihmisen oppimiseen ja hänen tapansa havaita asioita. Robinson on listannut neljä asiaa, joissa kulttuurin vaikutus oppimiseen ja havainnointiin on nähtävissä. *Opittavan asian sisältö* muokkaa ensinnäkin pitkälti sitä, kuinka opittavaa asiaa voidaan käsitellä. Kulttuurista riippuu esimerkiksi se, mahdollistaako opeteltavan asian sisältö kriittisen tarkastelun vai opetetaanko asiat absoluuttisina totuuksina. Sisältö vaikuttaa myös siihen, kuinka oppija käyttää tai toteuttaa oppimaansa. Robinson (1988, 24) mainitsee toisena seikkana *tiedon ja asian jäsentämisen*, koska sen perusteella oppija valitsee tulkittavan materiaalin ja sen *tulkinta- ja jäsentämistavan*. Kolmantena kulttuurisena oppimis- ja havainnointiin liittyvänä asiana ovat *tiedon vastaanottamisen mallit*, jotka ovat juuri niitä, joita oppija käyttää vastaanottaessaan ja esitellessään oppimaansa. Kulttuurisidonnaiset mallit siis ohjaavat sitä, miten oppija vastaanottaa tietoa ja mitä hän valitsee siitä edelleen esitettäväksi. Neljäntenä asiana Robinson mainitsee *vastaamis- tai reagointimallit*. Ne ohjaavat oppijan reagointia olemassa olevaan materiaaliin eli sitä, mitä oppija valitsee käsiteltäväkseen ja kuinka hän sitten käsittelee tätä tietoa.

Kun eri kulttuureissa eläneet ihmiset kohtaavat, edellä mainituilla seikoilla on osuutensa siihen, että väärinymmärrysten mahdollisuus on suuri. Syitä väärinymmärryksiin voi tietysti olla muitakin. Barnan (1997) mukaan oletukset kaikkien samankaltaisuudesta johtavat usein erilaisuuden kieltämiseen ja erilaisten käyttäytymistapojen arvostamiseen ”huonommiksi” tai vääriksi. (Barna 1997.)

3.1 Kulttuurin määrittely kielen oppimisen peruskäsitteenä

Kulttuuri on hyvin laaja käsite ja siitä on esitetty kirjallisuudessa monia määritelmiä riippuen siitä, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Jotkut tutkijat pitävät kulttuurina kaikkea, mitä ihminen on tehnyt, joidenkin mielestä ihmisten symbolinen järjestelmä on kulttuuria. Kulttuurin nähdään myös olevan kiinteässä yhteydessä viestintään. Voidaan sanoa, että kulttuurilla tarkoitetaan kaikkia niitä asioita, joita ihmiset ja kansat ovat oppineet historiansa aikana tekemään ja arvostamaan, joihin he ovat oppineet uskomaan ja joista he ovat oppineet nauttimaan. Kulttuuri on tapa ajatella, tuntea ja reagoida ja se on myös tiettyyn yhteiskuntaan tai yhteisöön kuuluvien ihmisten elämäntapa. Kulttuuri koostuu niistä tiedoista, uskomuksista, moraalikäsitteistä, laeista, tavoista ja tottumuksista, joita ihminen on omaksunut yhteisönsä jäsenenä. Kulttuuri, jonka vaikutuspiirissä ihminen on kasvanut, on hänessä kuin malli tai ohjelma, joka ohjaa hänen havainnointiaan, ajatuksiaan, tunteitaan ja toimintojaan. *Kulttuuria on myös kieli ja ne käsitteet, joiden avulla ajattelemme ja ilmaisemme itseämme.* Kulttuuriin liittyvät asiat ovat siis opittuja, jotka välittyvät siitä yhteiskunnasta, johon olemme syntyneet. (Alitolppa-Niitamo 1993, 18-19.)

Salo-Lee (1995, 5) korostaa kulttuurin liittymistä jokapäiväiseen elämäämme sekä kulttuurin jatkuvuutta ja dynaamisuutta. Lisäksi Salo-Lee toteaa Edward T. Hallia (1959) siteeraten, että *”kulttuuri opitaan viestinnän välityksellä ja viestinnällä sitä ylläpidetään ja muokataan. Kulttuuri on viestintää”*. Ihmisen kulttuuritausta heijastuu viestinnässä ja vaikuttaa hänen viestinnällisiin valintoihinsa. Kulttuuri on se tietotaito, jota ihminen tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä. Tätä tietotaitoa tarvitaan mm. keskustelussa: millaiset ovat puhujan ja kuulijan roolit ko. kulttuurissa, miten suhtaudutaan toisen puheen keskeytykseen, kuinka pitkiä ovat puheenvuorojen väliset tauot tai millaiseksi hiljaisuus koetaan. Kulttuuri ilmenee siis ihmisen elämässä

ja toiminnoissa monin eri tavoin. Siksi kulttuuria on sanottu kuvaannollisesti ”jäävuoreksi”. Kulttuuristakin on näkyvissä vain osa, kuten jäävuoresta. Yleisesti tunnettuja kulttuurin ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi ruoka, kieli, vaatetus tai käytöstavat, jotka ovat suhteellisen helposti opittavissa. Suurin osa kulttuurista on kuitenkin näkymättömissä. Tähän alueeseen kuuluvat mm. viestintätäytyli tai arvot, normit ja uskomukset, jotka puolestaan saattavat aiheuttaa ongelmia kulttuurienvälisessä viestinnässä. (Salo-Lee 1996, 7.)

Rusasen (1993, 37) mukaan strukturalismissa kulttuuri käsitetään koodiksi, joka tuottaa tai jolla tuotetaan ilmaisut. Kulttuuri käsitetään samalla toiminnaksi ja ennen kaikkea viestinnäksi. Yhteisen kulttuurin kriteerinä on tällöin erityisesti keskinäinen ymmärrettävyys, joka perustuu yhteisiin sääntöihin. Myös Rusanen (1993) vertaa kulttuuria jäävuoreen Harrisia ja Morania (1979) siteeraaten. Tämä jäävuori jaetaan kolmeen tasoon, joka kuvaa sitä, miten hyvin eri kulttuurien edustajat voivat ymmärtää toisiaan. ”Veden pinnan” yläpuolella olevaa tasoa nimitetään tekniseksi tasoksi. Se on osa kieltä ja kulttuuria, joka opitaan opettaja – oppilas-suhteessa. Tällä tasolla toisen osapuolen väärinymmärtäminen ei yleensä vaaranna ihmissuhteita ja tällä tasolla väärinymmärtämistä tapahtuu vähän. Toinen taso eli formaalin kulttuurin taso on osittain ”veden pinnan” ylä- ja osittain alapuolella. Tämän tason ihminen oppii yrityksen ja erehdyksen kautta ja tähän tasoon kuuluu erilaisia tapoja ja rituaaleja, joihin ulkopuolisen on vaikea päästä sisään. Täysin ”veden pinnan” alapuolella on kulttuurin epäformaali taso, jolla toiminnat ja vastaukset ovat automaattisia, lähes tiedostamattomia. Tämän tason käyttäytymissäännöt opitaan sosialisatioprosessin kautta. (Rusanen 1993, 40, 41.)

Lehtonen (1993, 9) siteeraa kulttuurien tutkija Geert Hofstedeä (1992) todeten kulttuurin olevan ”*ihmisielen kollektiivinen ohjelmointi, joka erottaa tiettyyn ryhmään kuuluvat ihmiset toisista*”. Hofstede erottaa Salo-Leen (1996, 6) mukaan kahdentyyppistä kulttuuria: korkeakulttuurin (”kulttuuri 1”) ja kulttuurin laajemmassa merkityksessä (”kulttuuri 2”). ”Kulttuuri 2” on kollektiivinen ilmiö, joka opitaan sosiaalistumisprosessissa. Se on ainakin osittain yhteistä ihmisille, jotka elävät tai ovat eläneet samassa sosiaalisessa ympäristössä.

Kaikkonen (1994, 73, 75) tuo esiin kulttuurin erilaisia määrittelyjä oppimisteorioiden kannalta. Kulttuurin funktionaalisessa määrittelyssä kulttuuri ymmärretään sosiaalisena ilmiönä. Tämän käsityksen mukaan jokainen yhteiskunta on tehnyt ja tekee sopimuksia symbolien merkityksistä, joita se käyttää viestinnässä. Tällöin voidaan puhua toimintajärjestelmistä, joihin kulttuuripiirin jäsenet liittyvät tietonsa ansiosta. Tällöin on aina kyse itsestään selvyyksien järjestelmistä, jotka tietyssä kulttuurissa asuvat ja elävät ihmiset hallitsevat siksi, että ovat kasvaneet siinä kulttuurissa ja jotka ovat automatisoituneet heidän käyttäytymiseensä. Keskeinen vieraan kielen oppimisen tavoite on viestintäkyvyn laajentuminen äidinkielen asettamien rajojen yli ja ulkopuolelle, mikä edellyttää sitä, että oppija tulee tietoiseksi oman kulttuurinsa itsestään selvyyksistä. Tämä voi tapahtua oikeastaan vain siten, että oppija tulee tietoiseksi jonkun vieraan kulttuurin itsestään selvyyksien olemassaolosta.

Yleensä oletetaan, että ihmiset ovat ainoastaan yhden kulttuurin jäseniä. Salo-Lee (1996,7) kiistää tämän väitteen toteamalla, että *"kuulumme samanaikaisesti useampaan kulttuuriin ja toimimme päivittäin erilaisissa kulttuureissa: kotona, työelämässä, harrastuspiireissä"*. Salo-Lee (1996, 8) toteaa kulttuurien välistä viestintää tapahtuvan siis jo oman kulttuurin sisällä. Salo-Leen mielestä kulttuurien väliset rajat ovat liukuvia, mikä helpottaa viestintää myös kansainvälisissä yhteyksissä. Suomalaisten naisten viestinnässä on samanlaisia piirteitä kuin esimerkiksi amerikkalaisten naisten viestinnässä. Samoin esimerkiksi akateemisesta työympäristöstä tulevat ymmärtävät toisiaan työtilanteissa yleensä suhteellisen helposti. Salo-Leen (1996, 9, 10) mukaan kaikissa kulttuureissa käytetään samoja viestintätyylejä ja strategioita. Siihen, millaiseksi viestintä kulloisessakin tilanteessa muodostuu, vaikuttaa ratkaisevasti ihmisten välinen suhde ja konteksti. Maksimalistisen lähestymistavan mukaan yksilön kulttuuritausta vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaiseksi tämän vuorovaikutus muodostuu muiden kulttuurien edustajien kanssa. Minimalistisen lähestymistavan mukaan yksilön ja kontekstin merkitys vuorovaikutustilanteessa on merkittävä. Kulttuurienvälisessä viestinnässä on näiden molempien näkökohtien huomioon ottaminen välttämätöntä.

3.2 Kulttuuristandardit ja -stereotypiat

Kulttuuristandardit ovat kulttuurisidonnaisia käyttäytymismalleja, jotka opitaan tiettyyn kulttuuriin kasvamisen myötä. Jokaisen yksilön kulttuuristandardit muuttuvat vähitellen, vaikka tosin hitaasti. Voidaan kuitenkin puhua vakiintuneista kulttuuristandardeista. Kulttuuristandardit säätelevät yksilön käyttäytymistä ja ne tekevät kanssaihmissen käyttäytymisen ennustettavaksi. Kunkin kulttuurin keskeiset kulttuuristandardit auttavat jäseniään käyttäytymään ja ratkaisemaan, millainen käyttäytyminen on normaalia ja tyypillistä sekä millainen käyttäytyminen on hyväksyttävää tai sitten ei. (Kaikkonen 1994, 98.) Kulttuuristandardit ovat inhimillisen toiminnan ehtoja. Kulttuuri antaa normit ja käyttäytymissäännöt, joiden mukaan käyttäytyessään yksilö voi kokea varmuutta. Siksi jokaisella kulttuurilla on tietynlaisia mekanismeja, jotka toimivat arvojen ja normien säilymiseksi. Toisaalta kuitenkin kulttuurien kanssakäymisessä syntyy jatkuvasti uusia ongelmia, joiden ratkaiseminen edellyttää niin normien kuin myös arvojen arvioimista ja muuttamista uudelleen. Erityisesti kulttuuristandardien poikkeamat, poikkeava käyttäytyminen, tuottavat tavallaan vastakohtina uusia normeja kulttuurien kanssakäymiseen. Kulttuurin voidaan siis todeta toisaalta pitäytyvän normeissaan, koska yksilö ei voi elää jatkuvasti ilman pysyviä normeja. Toisaalta kulttuurin täytyy samalla antaa liikkumavaraa kehitysprosesseille, koska muuten se jähmettyy. (Kaikkonen 1994, 99.)

Kulttuuristandardit auttavat yksilöä käyttäytymään kullekin kulttuurille sopivalla tavalla, joten ne siis vapauttavat yksilön elämään henkisesti huolettomampaa ja helpompaa elämää tietyn kulttuurin puitteissa. On nimittäin selvää, että ihminen rikkoo pakostakin vieraan kulttuurin standardeja aluksi, koska hänellä ei ole niistä vielä paljonkaan tietoa. Juuri käyttäytymisen perusteella hänet tunnistetaan kulttuurin ulkopuoliseksi. Kulttuuristandardit ovat erityisesti nuorille merkityksellisiä mm. siksi, että heidän identiteettinsä ei ole vielä kehittynyt täysin. Nuorten kulttuurien välinen konfliktitoleranssi on myös keskimääräistä matalampi, joten myös kulttuurienvälisessä kohtaamisessa nuorten toimintatendenssi on konfliktiherkempää. (Kaikkonen 1994, 99-101.)

Salo-Leen (1996, 17) mukaan stereotypiat ovat ”*tiettyihin ihmisryhmiin kohdistuvia yleistyksiä*”. Ne ovat väistämättömiä ja välttämättömiä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Niiden avulla hahmotamme maailmaa ja ne auttavat meitä ennakoimaan ja selittämään toisten käyttäytymistä. Stereotypiat helpottavat myös sopeutumista vieraaseen kulttuuriin ja yleensä toimintaa uusissa tilanteissa. Stereotypiat ovat haitallisia silloin, kun niistä ollaan tietoisia, kun ne kohdistetaan yksittäisiin ryhmän jäseniin ja kun niille annetaan liioiteltu positiivinen tai negatiivinen arvo tai niitä ei muuteta. Tällaiset stereotypiat estävät tehokasta kulttuurienvälistä viestintää. Niitä voidaan nimittää myös ennakkoluuloiksi, mikäli ne kohdistuvat toiseen ryhmään lähinnä kielteisesti arvioivin asentein. Stereotypiat vaikuttavat sekä ryhmien että yksilöiden väliseen kanssakäymiseen. Kielteiset odotukset aiheuttavat epävarmuutta ja ryhmien välistä jännitystä. Myönteiset odotukset ja stereotypiat auttavat sen sijaan vähentämään epävarmuutta. (Salo-Lee 1996, 17-18.)

Ennakkoluulot eivät helposti muutu, vaan ihmiset pyrkivät säilyttämään ne silloinkin, kun kohtaavat ennakkokäsityksistään poikkeavan yksilön. Tämä käy ilmi mm. Isoherrasen (1995) tutkimuksesta, jossa hän tarkastelee vaihto-oppilaiden kansallisia stereotypioita isäntämaan edustajista. Tutkimuksen mukaan käsitykset kansallisista erityispiirteistä (esim. ”tyypillinen amerikkalainen”) säilyvät mielessä, vaikka jokin läheisemmin tunnettu henkilö ei näitä käsityksiä vastaisikaan. (Isoherranen 1995, 62; ks. myös Storhammar & Ailiniemi 1995.) Viimeaikaisten tutkimusten mukaan ennakkokäsitykset eivät välttämättä muutu lyhyiden kontaktien vaikutuksesta. Pitkäaikainenkaan kontakti ei välttämättä muuta ennakkoluuloja myönteisiksi käsityksiksi, vaan hyväksymisen ja ymmärtämisen lisäämiseen tarvitaan eri kulttuurien edustajien läheisempää kanssakäymistä. (Salo-Lee 1996, 19.)

Lehtonen (1993, 37) toteaa seuraavasti: ”*Kansalliset stereotypiat ovat ihmisillä olevia oletuksia siitä, millaiset piirteet ovat tunnusomaisia esim. saksalaisille, ranskalaisille, amerikkalaisille ja suomalaisille. Osittain stereotypiat ankkuroituvat todellisuuteen (vrt. kansanluonne ja -mentaliteetti), osittain ne ovat mielikuvituksen tuotetta*”. Lehtonen (1987, 7) toteaa stereotypioiden kielteisen vaikutuksen kulttuurien väliseen viestintään olevan siinä, että ”*kommunikoiija etsii niille vahvistusta kommunikointitilanteissa*”. Jotakin kulttuuria koskevat stereotypiat voivat olla joko myönteisiä tai kielteisiä ja ne

voivat koskea joko omaa (autostereotypia) tai ulkopuolista (heterostereotypia) ryhmää. (Lehtonen 1993, 37.) Stereotyytiat eivät vaikuta kielenkäyttötilanteessa yksinään vaan yhdessä puutteellisen kielitaidon ja kulttuurintuntemuksen kanssa. Puhuja joutuu sitä enemmän turvautumaan stereotyytioihin, mitä vähemmän hänellä on todellista tietoa. (Lehtonen 1993, 7.)

Stereotyytiat tai ennakko-odotukset ohjaavat voimakkaasti ihmisten käyttäytymistä ja suhtautumista toisten viestintään. Jos stereotyytiat ovat voimakkaita, saattaa osa toisen viestinnästä jäädä täysin huomaamatta. Toisaalta taas jotkut muiden mielestä merkityksettömätkin asiat voivat saada luonnottomat mittasuhteet. Kaikki nämä seikat yhdessä tai erikseen voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä viestintätilanteessa. Väärinymmärrykset ja tieto niiden mahdollisuudesta aiheuttavat usein epävarmuutta ja jännittyneisyyttä kulttuurienvälisessä viestintätilanteessa. Jännitys voi olla sekä henkistä että fyysistä. Jännittyneessä tilassa yksilö ylitulkitssee helposti toisen käyttäytymistä, jolloin johtopäätökset toisen käyttäytymisestä ja tarkoituksiperistä voivat olla hyvinkin harhaanjohtavia. (Barna 1997, 370-378.)

3.3 Kulttuuri ja kieli

Eri kielet ovat yksi ilmeisimmistä erilaisuuksista ja usein myös suurimmaksi koettu raja-aita kulttuurienvälisessä kommunikaatiossa. Kuitenkin suuri osa väärinymmärryksistä voi johtua eroista ei-verbaalisessa kommunikaatiossa siksi, että näitä eroja ei yleensä tiedosteta. Kieli on yleisesti sovittu ja opittu symbolijärjestelmä, jolla ihmiset välittävät kokemuksiaan tietystä maantieteellisessä tai kulttuurisessa yhteisössä. Eri kulttuureilla on sanasymboleille omat merkityksensä. Koska kieli kuvaa todellisuutta usein epätarkasti, myös sanojen merkitykset voidaan tulkita hyvin monilla tavoin, mikä saattaa osaltaan aiheuttaa hämmennystä ja väärinymmärryksiä. (Alitolppa-Niitamo 1993, 143.)

Kielen ja kulttuurin suhde ei ole yksiselitteinen. Kaikkonen (1994, 66) toteaa joidenkin tutkijoiden olevan sitä mieltä, että kulttuuri on kielen ilmentymä eli kielen tuote ja vasta inhimillinen kieli on mahdollistanut kulttuurin. Toisin sanoen ilman kieltä ei olisi myöskään kulttuuria. Asettaessaan kielen kulttuurin syntymisen edellytykseksi nämä

tutkijat perustelevat kantaansa sillä, että kieli olisi syntynyt puhtaasti kommunikaation lähtökohdista (äiti-lapsisuhde). Kaikkonen (1994, 67) mainitsee korostavansa itse pikemminkin kulttuurin ja interaktion, viestinnän ja kommunikaation yhteyttä laajemmassa muodossa, kuin kielen ja kulttuurin välistä yhteyttä. Kulttuuri saa Kaikkosen mielestä käsitteenä voimansa sekä ihmisten välisestä viestintä- ja interaktiutilanteesta että sitten tämän toiminnan seurauksena syntyneestä yhteiskunnasta.

Kieli on tärkeä osa kulttuuria. Kieli toimii kommunikointivälineenä kulttuuria välitettäessä ja kulttuuria siirrettäessä. Jokaisessa kulttuurissa on hallittava kyseisen kulttuurin tavat ilmaista käsitteitä, arvoja, tunteita, kieltoja, kritiikkiä, sanontoja, sananlaskuja ja vitsejä. Vaikka keskustelukumppanit pystyvät kommunikoimaan täysin sujuvasti vieraalla kielellä, saattavat he ymmärtää silti toisensa väärin. Kulttuuri vaikuttaa merkittävästi siihen, miten kommunikaatiota otetaan vastaan. Esimerkiksi sananlaskuissa käytetään usein sellaisia kielikuvia, joiden tunteminen edellyttää sananlaskun taustalla olevan maantieteellisen, historiallisen tai perinteiseen kulttuuriin liittyvän sanan tai erityisen kielikuvan tietämistä. (Mikluha 1998, 5, 7.)

Useimmissa kulttuureissa on myös erilaisia kohteliaan kielenkäytön muotoja, jotka sanatarkasti käännettyinä voivat olla harhaanjohtavia. Esimerkiksi USA:ssa kysymysmuotoa ”Would you like to give me one apple” käytetään lähinnä pyyntönä tai käskynä enemmän kuin kysymyksenä. Aasian maissa sanaa ”ei” taas käytetään harvoin, sillä se johtaisi vaikeaan sosiaaliseen tilanteeseen ja toisen osapuolen kasvojen menettämiseen. Siksi sana ”kyllä” voi merkitä myös ”ei” tai ”ehkä” tilanteen ja kontekstin mukaan. Sujuva vieraan kielen keskustelutaito edellyttää puhujalta kielen hallitsemisen lisäksi mm. kohteliaan kielenkäytön osaamista, keskustelunaiheiden sopivuuden tajuamista sekä keskustelurakenteen hallitsemista. (Alitolppa-Niitamo 1993, 143; ks. myös Sajavaara 1980, 132.)

Kielentutkimuksessa kielen käyttöä on tarkasteltu erityisesti keskustelun viitekehyksessä: kuinka pitkiä taukoja eri kulttuureissa on puheenvuorojen välillä, millaista on palautekäyttäytyminen jne. Kriittisiä tilanteita kulttuurien kohtaamisessa on tutkinut Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995). He ovat tarkastelleet suomalaisten

opiskelijoiden kokemia viestinnällisiä kulttuurieroja Saksassa ja vastaavasti saksalaisten opiskelijoiden kokemuksia saksalais-suomalaisista viestintätilanteista Suomessa. Kyseinen tutkimus vahvistaa niin ikään tietoisuutta siitä, että kieli ja kulttuuri kuuluvat yhteen. Tutkimuksen mukaan tietyn kulttuurin yksinkertaisimmat, mekaanisiltakin vaikuttavat käyttäytymismuodot (esim. tervehtiminen), samoin kuin koko kielellisen kanssakäymisen tyyli, heijastavat juuri sen kulttuurin perusarvoja ja –normeja, jotka ilmenevät eri tavoin ko. kulttuurissa. Onnistunut kulttuurienvälinen kanssakäyminen edellyttää vieraan koodin hallinnan lisäksi pragmaattista ja sosiokulttuurista tietoa ko. kulttuureista. Omat tuntemukset, mielipiteet, anteeksipyyntöt, kiitokset, kehoitukset jne. on ilmaistava kielellisesti ko. kulttuuriin sopivimmalla tavalla. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 85, 103; ks. myös esim. Jeltsch 1995.)

Kuten edellä esitetystä käy ilmi, kieli ja kulttuuri ovat tuskin erotettavissa toisistaan. On vaikea asettaa jompaakumpaa etusijalle. Kuitenkin kieli on merkittävässä asemassa siinä, miten ihminen suhtautuu ulkoiseen maailmaan. Kieli ja kulttuuri ovat molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa, jolloin sekä kieli vaikuttaa kulttuuriin että kulttuuri kieleen. Ihminen muovaa kielensä avulla kulttuuria, ja jokaisen kansan kielen kehitysvaiheet ovat täysin kulttuurin leimaamia. Siksi kieltä ja kulttuuria ei juuri voi erottaa toisistaan. Ihminen tarvitsee kielellisen viestinnän kykyä toisaalta kyetäkseen toimimaan toisten ihmisten kanssa ja toisaalta kehittääkseen ajatteluaan sekä rakentaakseen kulttuurikuvaansa laajemmaksi. Nykyisin kielen ja kulttuurin rooli on merkittävä pyrittäessä eri kansojen keskinäiseen ymmärtämiseen ja yhteyteen. (Kaikkonen 1994, 70.)

3.4 Viestintärutiinit ja ritualisoitunut käyttäytyminen

Kaikkonen (1994, 104) siteeraa Lugerää (1992, 18) todetessaan rutiinien tarkoittavan ”*yleensä vakiintuneita, toistettavissa olevia proseduureja, jotka ovat toimijoiden käytössä valmiina ongelmanratkaisumalleina*”. Jokaisessa kulttuurissa on paljon viestejä ja toimintamalleja, joiden hallitseminen on oppijalle ehdoton edellytys vaativista viestintätilanteista selviytymiseen. Oppijalla on oltava tietoa uuden kulttuurin käyttäytymistavoista, mikäli hän haluaa välttää mahdollisimman paljon epäonnistunutta viestintää kohdekulttuurin edustajan kanssa. Viestintää vieraassa kulttuurissa ja

keskittymistä keskustelukumppanin todelliseen viestiin helpottaa huomattavasti, mikäli ulkomaalainen ymmärtää vieraan kulttuurin ritualisoitunutta käyttäytymistä ja rutiineja. Jokainen kulttuuri on kehittänyt viestintäänsä rutiineja, jotka helpottavat oppijan ymmärtämistä ja toimimista vieraan kulttuurin edustajien kanssa. Tällöin ei tarvitse erityisesti miettiä, mitä missäkin tilanteessa tulisi sanoa tai minkälaista käyttäytymistä kussakin tilanteessa odotetaan. Viestintärutiinit ovat sekä kielellisiä että kielenulkoisia, jotka kukin viestintäyhteisö on luonut ja joiden käytöstä yksilön tunnistaa saman kulttuurin edustajaksi. Tällaisten viestintärituaalien ymmärtäminen rituaaleiksi ei ole vieraan kulttuurin edustajalle lainkaan itsestään selvää. (Kaikkonen 1994, 103-104.)

Rituaalit ovat puolestaan tapoja toimia tietyissä rutiinitilanteissa tietyllä tavalla. Jokaisella eri kulttuurialeen ihmisellä on oma ”rekisteri” kutakin keskustelua varten, joten hän tietää, että hänen odotetaan käyttäytyvän tiettyä kohteliaisuutta ilmentäen. Tämä on tärkeää sekä kielellisessä että kielenulkoisessa viestinnässä, koska mikäli tietyt rituaalit poikkeavat paljon ns. normaalikäyttäytymisestä, niin viestintä ontuu. Elleivät viestijät esimerkiksi tunne toistensa käyttämää kehonkieltä, viestintä ei toimi. Rutinoituneessa viestintätilanteessa käytetään sekä kielellisiä että kielenulkoisia rituaaleja, jotka ovat niin ritualisoituneita, etteivät keskustelukumppanit edes tiedosta niitä rituaaleiksi. Jos esimerkiksi englantilaiselta kysyy ”How are you?”, ei kukaan odota hänen alkavan selvittää, mitä hänelle todella kuuluu. Kyseinen lause on niin ritualisoitunut, ettei se vaadi mitään erityisiä selityksiä. Kielenkäyttäjän on tunnettava se ”rekisteri”, mistä kielellisiä rituaaleja voi valita; hänellä tulee olla tietynasteinen taju ilmaisujen kohteliaasta luonteesta ja siitä informaatiosta, mitä ne välittävät. Lisäksi täytyy huomioida jo edellä mainitut kielenulkoiset rituaalit, joilla viestitään vastaavassa tarkoituksessa. Esimerkiksi japanilaisille kumarteleminen on rituaali, jonka voi lopettaa vain arvokkaampi eli iäkkäämpi tai sitten ulkomaalainen, esimies, nainen jne. Mainittakoon vielä joitakin suomen kielen rituaaleja, joita on esimerkiksi: ”Hyvät viikonloput”, ”Pitkästä aikaa” tai ”Nähdään”. (Kaikkonen 1994, 105-106; Jeltsch 1995, 114.)

Kirjallisia ja suullisia rutiineja saksan ja suomen kielessä on tarkastellut mm. Jeltsch (1995). Hän korostaa erityisesti sitä, miten läheisesti rutiinit ja kulttuuri liittyvät toisiinsa. Jeltschin mukaan (1995, 9) ”kielelliset rutiinit” ovat ”*tietyissä hyvin*

rajoitetuissa tilanteissa käytettyjä verbaalisia stereotyyppioita”. Hänen mukaansa nimenomaan rutiinien kulttuurisidonnaisuus tuottaa vieraan kielen oppijoille käytännössä vaikeuksia, koska samassa tilanteessa eri kulttuurit käyttävät erilaisia rutiineja. Jokin rituaalinen malli voi nimittäin olla täysin vieras suhteessa oppijan lähtökulttuuriin.

Kaikkonen (1994, 108) korostaa kielellisen viestinnän sopusoinnun merkitystä kielenulkoisen viestinnän kanssa, koska muuten puhe ei ole uskottavaa ja keskustelukumppani leimautuu helposti esimerkiksi epäluotettavaksi. Kaiken kaikkiaan vieraan kielen oppimisessa on kielellisten rutiinien ja rituaalien oppimisen lisäksi kyse paljon laajemmasta yksilön arkikulttuurin rutiinien ja rituaalien oppimisesta, joka on sekä yhteydessä yhteisöön että sen tapaan viestiä.

4 VIERAAN KULTTUURIN OMAKSUMINEN

Kulttuuriin sopeutumisella eli *akkulturaatiolla* tarkoitetaan Alitolppa-Niitamon (1993, 29) mukaan ”*ilmiötä, jossa ryhmät, joilla on erilainen kulttuuritausta, tulevat suoraan, jatkuvaan kontaktiin toistensa kanssa, ja sen seurauksena joko kummankin tai vain toisen ryhmän kulttuurissa tapahtuu muutoksia*”. Kun ihminen muuttaa vieraaseen maahan, jossa kulttuuri on täysin erilainen kuin mihin hän on tottunut kotimaassaan, joutuu hän uudestaan tavallaan lapsen asemaan. Entiset totutut toimintamallit eivät enää toimi tai niitä jopa paheksutaan ja ne arvostukset ja asenteet, joita hän on oppinut pitämään oikeina, eivät enää saakaan toivomaansa vastakaikua. Kaiken uuden käyttäytymisen ja kanssakäymisen sääntöjen opettelemisen lisäksi uuteen kulttuuriin astuva joutuu opettelemaan kohdemaan kielen sekä siinä toimivat ja hyväksytyt tavat, toiminnat, asenteet ja arvostukset. (Alitolppa-Niitamo 1993, 24.) Kohdatessaan vieraan kulttuurin saattaa ihminen kokea omat arvonsa ja norminsa uhatuiksi. Vieras tapakulttuuri saattaa tuntua käsittämättömältä tai jopa pelottavalta. Kaikilta näiltä em. asioilta voi kuitenkin ehkä välttyä tai sijoittuminen vieraaseen kulttuuriin on ainakin useimmiten vaivatonta, mikäli omaa entuudestaan kulttuurista herkkyyttä ja on tietoinen kohdemaan olosuhteista etukäteen. Tällainen ihminen suhtautuu uuteen kulttuuriin terveen uteliaasti ja pyrkii oppimaan uusia asioita ja tapoja. (Halinoja 1996, 119.)

Alitolppa-Niitamon (1993, 24, 25) mukaan se, miten ihminen kokee vieraaseen kulttuuriin saapumisen, riippuu monista eri tekijöistä. Ensinnäkin henkilön persoonallisuus (avoin, joustava, seuraa rakastava, riskejä ottava jne.) vaikuttaa siihen, miten kaikkeen uuteen reagoidaan. Toiseksi vaikuttavat lähtöön vaikuttaneet syyt ja se, miten halukas ja valmis henkilö on vastaanottamaan uuden kulttuurin ominaisuuksia. Ehkä yksi merkittävimmistä sopeutumista helpottavista tekijöistä on oman maan ja

isäntämaan kulttuurin samanlaisuus. Lisäksi kaikissa tilanteissa sopeutumisen kannalta merkittävää on se, millaisen vastaanoton uuteen kulttuuriin saapuva kokee saavansa ja miten hyväksytyksi ja tervetulleeksi hän tuntee itsensä uudessa maassa.

4.1 Kulttuurishokki

Kulttuurishokki on jo arkikielessäkin vakiintunut termi, kun puhutaan vieraaseen kulttuuriin sopeutumisen aiheuttamista emotionaalista reaktioista. (ks. esim Hofstede 1992, 299-301.) Alitolppa-Niitamo (1993, 26, 29) toteaa, että *"vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen on dynaaminen prosessi, joka etenee kullekin maahanmuuttajalle yksilöllisellä tavalla. Shokkivaiheen aikana todellisuus kielletään eikä mullistavaa tapahtumaa suostuta millään tavoin käsittelemään"*. Kupiainen (1994, 47) mukaan kulttuurishokilla tarkoitetaan *"sitä kokonaisvaltaista psykologista kokemusta, joka johtuu ennalta tuntemattomaan ympäristöön ja kulttuuriin siirtymisestä"*. Kysymys on sekä omien kulttuuristen arvojen uudelleenarvioimisesta että vieraan kulttuurin arvojen omaksumisesta. Kulttuurishokin kokeminen on tutkimuksissa tavallisimmin liitetty pidempiaikaiseen oleskeluun vieraassa kulttuurissa, mutta kulttuurishokin piirteitä voi esiintyä myös lyhytaikaisissa kulttuurikontakteissa. (Kupiainen 1994, 47.)

Halinoja (1996, 121) toteaa kulttuurishokin syntymiseen vaikuttavan seuraavat syyt: tuttujen vihjeiden katoaminen ympäristöstä, (tuttujen) ihmissuhteiden katkeaminen sekä identiteettikriisi. Lisäksi ylisuuret tai epärealistiset odotukset saavat Halinojan mukaan aikaan ahdistuneisuutta, joka voi myös vaikuttaa kulttuurishokin syntymiseen. Barna (1997) on puolestaan määritellyt kulttuurishokin ihmisen tuntemaksi epävarmuudeksi ja avuttomuuden tunteeksi sekä muiksi stressiä aiheuttaviksi tuntemuksiksi. Kulttuurishokki voi aiheuttaa stressille tyypillisiä fyysisiä ja psykosomaattisia oireita, kuten esimerkiksi pää- ja vatsakipua sekä keskittymisvaikeuksia. (Barna 1997, 376.)

Kulttuurishokkia voidaan pitää tyypillisesti situationaalisena ilmiönä, jossa yksittäiset tilanteet ja yksittäisten ihmisten kulloisetkin tuntemukset ohjaavat yksittäisiä kulttuurishokkiin liitettyjä kokemuksia. Tällöin mekanistiset mallit esimerkiksi sopeutumisprosessin etenemisestä eivät enää yksilötasolla toimi ennustavina tai välttämättä edes selittävinä tekijöinä. Situationaalisuudesta huolimatta useat tutkijat

ovat luoneet kulttuurishokin teoreettisia malleja. Niistä tavallisimmat ovat ns. U-käyrä ja W-käyrä, jotka yksinkertaistetusti perustuvat sopeutumisvaikeuksien ajallisesti vaihtelevaan ilmentymiseen, eli välillä menee huonommin ja sitten taas paremmin. (Kupiainen 1994, 47.)

Kulttuurishokin käsitettä on tarkastellut myös Salo-Lee (1997). Hän toteaa kulttuurishokin olevan säännönmukaista ja tapahtuvan vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa yksilö on innostunut uudesta kulttuurista ja ihmisistä ja yksilö nauttii erilaisuudesta. Oltuaan pidemmän ajan vieraassa kulttuurissa ei erilaisuus ehkä olekaan enää kiinnostavaa vaan hyvin turhauttavaa. Tämä voi heijastua ärtymyksenä, hermostuneisuutena, väsymyksenä jne. Mikäli yksilö selviää tästä kulttuurishokin kriittisimmästä vaiheesta, merkitsevät kolmas ja neljäs vaihe Salo-Leen mukaan yleensä asteittaista sopeutumista kulttuuriin. Kielitaito auttaa niin ikään sopeutumista, sekä myös paikalliset ihmissuhteet ja osallistuminen paikalliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Salo-Lee 1997, 55, 56.) Kupiaisen (1994, 49, 50) mukaan kulttuurishokki voi olla pitkäkestoinen, jatkuvan ahdistuksen ja jännittyneisyyden ajanjakso, josta selviäminen on hankalaa. Shokki voi toisaalta iskeä myös lyhyinä ja nopeasti tasoittuvina jaksoina. Shokkivaihetta seuraa ajan mittaan sopeutumisvaihe, jonka myötä kulttuuriselle tulokkaalle muodostuu realistinen käsitys paikallisista oloista. Tässä vaiheessa yksilö jo osaa paikalliset sosiokulttuuriset käyttäytymissäännöt ja toivottavasti - ainakin autettavasti - paikallista kieltä. Uudet ihmissuhteet ovat myös ehtineet syventyä ja ohittaa alkuvaiheen kiinnostuksen tai epäluulon.

Kupiainen (1994, 50) mainitsee, että viimeisenä vaiheena voidaan erottaa kotiinpaluun aiheuttama shokkireaktio, jossa toistuvat kulttuurishokin vaiheet. Paluushokkiin on alettu kiinnittää huomiota vasta viime aikoina, mutta uudet tutkimukset tuovat esiin, että prosessi voi olla paljon voimakkaampi ja vaikeampi kokemus kuin vieraassa kulttuurissa oleskelun aikana iskenyt varsinainen kulttuurishokki. Paluushokki iskee voimakkaimmin sellaisiin henkilöihin, joille oleskelu vieraassa kulttuurissa on ollut erityisen onnistunut ja positiivinen kokemus. (Kupiainen 1994, 50; ks. myös esim. Halinoja 1996, 122.)

Garam (2000) on tarkastellut suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Hän toteaa, että kulttuurishokki on terminä vahva ja luo mielikuvan kokemuksesta, joka ”järkyttää koko elämän raiteiltaan”. Garam mainitsee, että vaihto-opiskelun yhteydessä voi olla osuvampaa puhua vieraaseen kulttuuriin sopeutumisen psyykkisestä rasittavuudesta. Garam (2000, 76 - 77) olettaa paluushokin olevan dramaattinen kokemus vaihto-opiskelijalle nimenomaan siksi, että hän ei osaa odottaa minkäänlaisia sopeutumisvaikeuksia. Hän kokee kotiinpaluun vanhaan ja tuttuun palaamisena, jossa tuskin ihmissuhteet tai opiskelijayhteisö ovat muuttuneet. Toisaalta sopeutumisvaikeudet kotimaahan palatessa voivat häiritä ja hidastaa opintojen etenemistä yhtä hyvin kuin kohdemaahan sopeutumisen vaikeudetkin. Garamin tutkimuksen mukaan opintojen etenemisen kannalta pitkästä vaihto-ajasta on sekä hyötyä että haittaa, koska toisaalta tällöin opiskelijat kokivat opiskelumotivaationsa kasvaneen, toisaalta takaisinpaluu on heille vaikeampaa.

Kulttuurishokin tutkimus käynnistyi lähinnä siitä havainnosta, että kulttuurisesta, sosiaalisesta, etnisestä tai sukupuolitaustasta huolimatta kaikilla ihmisillä ja ihmisryhmillä havaittiin esiintyvän sopeutumisvaikeuksia ja ongelmia kulttuuristen kohtaamisten sekä vieraissa kulttuureissa tapahtuvan oleskelun yhteydessä. Viimeaikaisissa tutkimussuunnissa selitykset kulttuurishokista psyykkisenä reaktiona on hylätty, ja esille on tuotu kulttuurishokkiin vaikuttavat pidempiaikaiset sosiaalipsykologiset tekijät. Uuden kulttuurin aiheuttamaa stressiä lähestytään sosiaalisen oppimisen ja sosiaalisten taitojen näkökulmasta. Esimerkiksi opiskelijat pitävät itseään yleensä taitavina oman kulttuurinsa sosiaalisissa taidoissa ja kokevat kykenemättömyytensä vieraassa kulttuurissa turhauttavaksi ja noloksi. (Furnham & Bochner 1986, 235-236.)

Salo-Lee (1997, 56) toteaa, ettei kulttuurishokin kokeminen ole merkki tehottomuudesta, kuten aiemmat käsitykset antavat ehkä olettaa. Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat päinvastoin, että henkilöt, jotka kokevat kulttuurishokin intensiivisesti ja selviävät siitä, ovat kulttuurisesti herkkiä ja myös kulttuurienvälisesti tehokkaita. Kupiaisen (1994, 52) mukaan tutkijat ovat melko yksimielisiä siitä, että paras tapa kestää shokkia ja lievittää sen vaikutuksia on yksinkertaisesti varautua shokkiin jo oleskelun alkuvaiheissa ja vastaavasti taas omaan kulttuuriin palattaessa.

Kupiainen (1994, 52) toteaa, että ” *kulttuurishokki tulisi pikemminkin ottaa haasteena ja tilaisuutena persoonalliseen kasvuun kuin pelottavana sairautena, joka tarvelee oleskelun ja työskentelyn vieraassa kulttuurissa*”.

Kulttuurishokin kokeminen liittyy Kaikkosen (1993, 29) mukaan *omien kulttuuristandardien loukkaamisen kokemukseen*, jolloin yksilön sosiaalinen, kulttuurisidonnainen ymmärrys lakkaa toimimasta. Yksilö ei voi ymmärtää kaikkea sitä vierasta käyttäytymistä ja ennustamatonta toimintaa, mitä hän joutuu kokemaan. Tällöin syntyy kulttuurishokki, stressinomainen tilanne.

Tässä tutkimuksessa olen omaksunut käsityksen kulttuurishokista osana oppimisprosessia uudessa kulttuurissa. Käsitys, jonka mukaan jokainen uusi kulttuuriympäristö aiheuttaa uuden shokkinsa, vie pohjaa oppimaan oppimisen idealta myös kulttuurisessa mielessä. Vaikka uusissa ympäristöissä toimivat erilaiset kulttuuriset säännöt ja koodit, on esimerkiksi paljon matkustellut henkilö valmiimpi kohtaamaan nuo muutokset ja käsittelemään niitä verrattuna tutuissa ympäristöissä pysytelleeseen henkilöön. (vrt. Kaikkonen 1993, 29; ks. myös Kaikkonen 1994, 53.)

4.2 Kulttuurienvälinen oppiminen ja viestintä

Kaikkosen (1994, 133) mukaan kulttuurienvälisessä oppimisessa on kyse siitä, että yksilö pyrkii jatkuvasti ymmärtämään paremmin toista ihmistä. Oppiminen on sitä vaativampaa, mitä erilaisempi tämä toinen ihminen on lähtökohdiltaan. Keskeisellä sijalla kulttuurienvälisessä oppimisessa on viestintävälineen kehittyminen eri kulttuurien edustajien välille. Tällöin on kyse kielen oppimisesta sen laajassa merkityksessä (sekä verbaalisen että ei-verbaalisen systeemin oppimisesta). Tämän vuoksi vieraan kielen ja kulttuurin oppiminen tulee kytkeä mahdollisimman hyvin toisiinsa.

Kaikkonen (1993, 20, 21) mainitsee, että omaa ja vierasta kulttuuria - kieli mukaan luettuna - on ollut melko helppoa kuvata ja luokitella opittaviksi ilmiöiksi. Yksilössä tapahtuvaa oppimisen prosessia on Kaikkosen mukaan sen sijaan ollut paljon vaikeampaa määrittää, kuvata ja arvioida. Merkityksellistä vieraan kielen ja kulttuurin

oppimisessa on sekä oppijan lähtökulttuuri että sen suhde vieraaseen kulttuuriin. Halinoja (1996, 126-127) jakaa kulttuurin oppimisen kolmeen kokonaisuuteen, jossa ensimmäisessä vaiheessa *oppija tiedostaa oman kulttuurinsa ja sen merkityksen omalle ajattelulleen, käyttäytymiselleen ja elämälleen*. Seuraavaksi *oppija hankkii tietoa vieraasta kulttuurista ja kulttuuristandardeista ja sen tai niiden vaikutuksesta toiminnan ja käyttäytymisen ohjaajina*. Viimeisessä vaiheessa *kohotetaan toiminnallista pätevyyttä kulttuurien välisessä kohtaamistilanteessa ja pyritään sen avulla parempaan kulttuuriseen oppimiseen*. Näiden eri vaiheiden oppimista voidaan Halinojan (1996, 127) mukaan pitää edellytyksenä sille, että oppijalla on mahdollisuus selviytyä vieraan kulttuurin ongelmista ilman suurempia häiriöitä.

Oppimisen kannalta on tärkeää korostaa kulttuuria yksilön näkökulmasta. Tällöin kulttuuri nähdään lähinnä symbolien ja merkityksien oppimisprosessina, joka saa oppijan tulkitsemaan, ymmärtämään ja kielellistämään eri ilmiöitä. Tällainen oppimisen prosessi on hyvin yksilöllinen. Siihen vaikuttavat aina yksilön ennakkotiedot, -kokemukset ja -käsitykset. Vieraan kielen oppimisessa nousee siis merkitykselliseksi se, minkälaisen kokemusten saamiseen oppijalla on mahdollisuus. Mikäli kokemukset ovat vain välillisiä, esimerkiksi kirjan kautta saatuja, aitoa merkityksen tulkinnan ja todentamisen prosessia ei todennäköisesti pääse syntymään. *Kielen oppiminen siis on osa kulttuurin oppimista eli osa jatkuvasti kehittyvää yksilön käsitystä maailmasta*. Prosessi alkaa ihmisen syntymästä ja tätä prosessia ohjaavat oman kulttuurin tekijät, kunnes yksilö tulee vieraiden kulttuuriyhteisöjen vaikutuksen piiriin. (Kaikkonen 1994, 79, ks. myös Kaikkonen 1993, 25.)

Kaikkonen (1994, 53) määrittelee oppimisen kokonaisvaltaiseksi ja monimutkaiseksi prosessiksi, jonka seurauksena muutetaan aikaisempia tietorakenteita tai lisätään niihin jotakin. Vieraan kielen ja kulttuurin oppimisessa on myös kyse prosessista. Kasvatuksen ja koulutuksen tehtävänä on rakentaa yksilön kulttuurista maailmankuvaa ja tukea kaikin tavoin kokonaisvaltaista kasvamista.

Kulttuuria ja vieraan kielen oppimista on tutkittu mm. Tampereen opettajankoulutuslaitoksen ja Tampereen normaalikoulun yhteistyönä toteutetussa tutkimuksessa vuosina 1992 - 94 ja siihen liittyvällä opetuskokeilulla. Tutkimukseen

osallistui 30 Tampereen normaalikoulun lukion oppilasta. Kahden ensimmäisen lukuvuoden ranskan ja saksan opiskelussa korostettiin kulttuurienvälistä oppimista sekä vieraan kielen ja kulttuurin opiskelua rinnakkain. Opetuskokeilun keskeisenä tavoitteena oli oppilaiden kulttuurikuvan laajentaminen niin, että heidän tietoisuutensa omasta kielestään, kulttuuristaan ja sen standardeista kasvaisi ja samalla lisääntyisi tieto vastaavista vieraista ilmiöistä. Perustavoitteena oli auttaa oppijaa kasvamaan hänen äidinkiелensä ja oman kulttuurinsa asettamien rajojen yli. (Kaikkonen 1995, 8; ks. myös Kaikkonen 1993.)

Vierasta kieltä oppivan kommunikaatioon ja vieraan kielen käyttöön yleensäkin vaikuttavat voimakkaasti sekä oppijan äidinkieli että hänen äidinkiелisen kulttuurin kautta saamansa kokemukset. Onkin luonnollista, että äidinkieli ja oma kulttuuri vaikuttavat monin tavoin siihen prosessiin, josta voi käyttää nimitystä *kommunikatiivinen vieraan kielen oppiminen*. Se ilmenee tukeutumisenä äidinkieleen ja oman kulttuurin kautta syntyneisiin kokemuksiin ja merkityksiin, joista on seurauksena ns. kieli- tai kulttuuri-interferenssiä, jonka voidaan katsoa täysin luonnollisesti sisältyvän osaksi vieraan kielen oppimista. (Kaikkonen 1990, 5; ks. myös Kaikkonen 1994, 17 - 18.)

Salo-Leen (1997, 45) mukaan kulttuurienvälistä viestintää on ollut aina, kun eri kulttuurisista taustoista tulleet ihmiset ovat kohdanneet. Nykyisin sen tutkimus ja myös opetus on järjestelmällistä. Tutkimuksen kohteena ovat mm. kielellinen ja ei-kielellinen viestintä, kulttuureja erottavat ja yhdistävät viestinnälliset piirteet, viestinnän ongelmatilanteet, menestyksestä kanssakäymistä edistävät tekijät sekä kulttuurien välinen tehokkuus. Kaikkonen (1994, 118,) korostaa, että suomalaisen kielenoppijan näkökulmasta kulttuurien välisessä oppimisessä on tärkeää se, että suomalaisella kulttuurilla on juurensa sekä lännessä että idässä. Suomalaisessa kielenopetuksessa ollaan siis tekemisissä erilaisen kulttuuritaustan kanssa kuin esimerkiksi Tanskassa. Tällöin suomalainen ymmärretään myös kielenoppijana erilaiseksi kuin tanskalainen. Kulttuurien välisessä oppimisessä onkin ennen kaikkea kyse kulttuurien välisten esteiden poistamisesta, jotka ovat oppijassa hänen oman kulttuuriympäristönsä synnyttäminä ja vahvasti tunteisiin sitoutuneina. Kyky kohdata vieraita ihmisiä, mennä heidän kulttuuriympäristöönsä ja toimia heidän kanssaan siten,

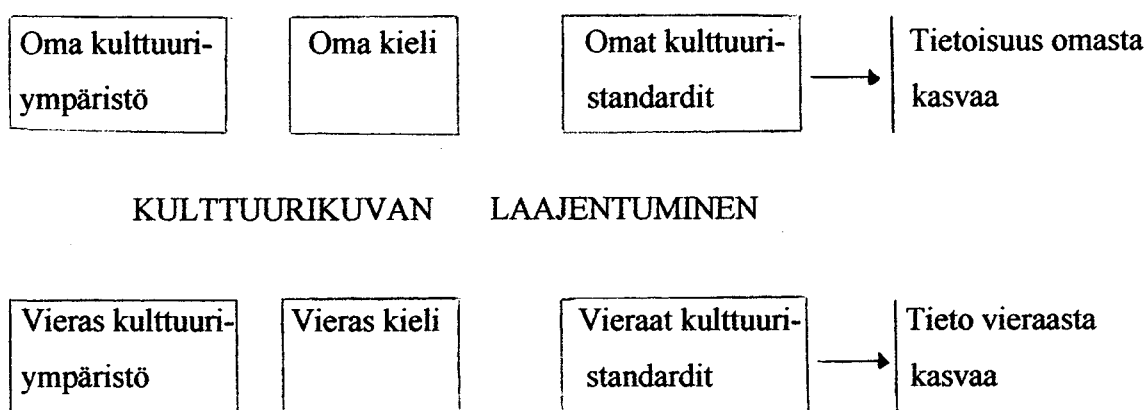
että ymmärtää heitä ja tulee myös itse oikein ymmärretyksi, vaatii tiettyjä peruslähtökohtia. Niitä voidaan siis opettaa ja niihin voidaan vaikuttaa kasvatuksellisin keinoin. (Kaikkonen 1994, 120-121.)

Kaikkonen (1994, 121) mainitsee seuraavanlaisia kykyjä ja valmiuksia, joita voidaan kehittää ja tukea ja jotka tulisi saavuttaa ennen kulttuurienvälistä kohtaamista:

- *tietty perustieto vieraasta kielestä ja kulttuurista*
- *kyky mukautua vieraan kulttuurin ajattelutapaan*
- *avoin asennoituminen vieraita ilmiöitä kohtaan*
- *riittävä ymmärtämiskompetenssi vieraassa kielessä*
- *mahdollisuus kohdata syntyperäinen kielenkäyttäjä ennen vieraaseen kulttuuriin astumista, jotta voisi testata omaa viestintävalmiuttaan ja saada positiivista palautetta todellisesta viestinnällisestä osaamisestaan*

Listo-Alen on tehnyt vuonna 1993 selvityksen kulttuurisesta oppimisesta ja kulttuurienvälisen kanssakäymisen vaikutuksista. Hän tarkastelee mm. sitä, mitä isäntämaa ja isäntämaan opiskelijat voivat hyötyä kansainvälisestä opiskelijavaihdosta. Tutkimuksen mukaan myös isäntämaan opiskelijat voivat kehittyä samoilla alueilla kuin vieraan maan opiskelijat. Kehitystä voi tapahtua mm. kommunikaatiotaidoissa eli kyvyssä ymmärtää toisia ja tulla itse ymmärretyksi, kyvyssä kommunikoida jollakin vieraalla kielellä sekä kyvyssä tuntee empatiaa muiden kansojen edustajia kohtaan. (Listo-Alen 1993, 168, 169.) Listo-Alen (1993, 170) toteaa amerikkalaisiin Dingesiin (1983) ja Brisliniin (1976) viitaten, että positiivisen kanssakäymisen kannalta tärkeitä tekijöitä ovat: positiiviset elämänarvot (ei-stereotyyppisyys, ennakkoluulottomuus), sosiaalinen organisaatio, roolit ja roolikuvaukset sekä *kieli* ja non-verbaalinen ilmaisu. Listo-Alen (1993, 171) siteeraa myös Fantinia (1991) todeten, että ” *voidakseen toimia mielekkäällä ja rakentavalla tavalla kulttuurien väliseen kanssakäymiseen liittyvissä tilanteissa henkilön tulee olla kulttuurillisesti lukutaitoinen.*” Tämä edellyttää sekä tietyn koodiston osaamista että myös syvemmälle menevää merkitysten ja asiayhteyksien ymmärtämistä.

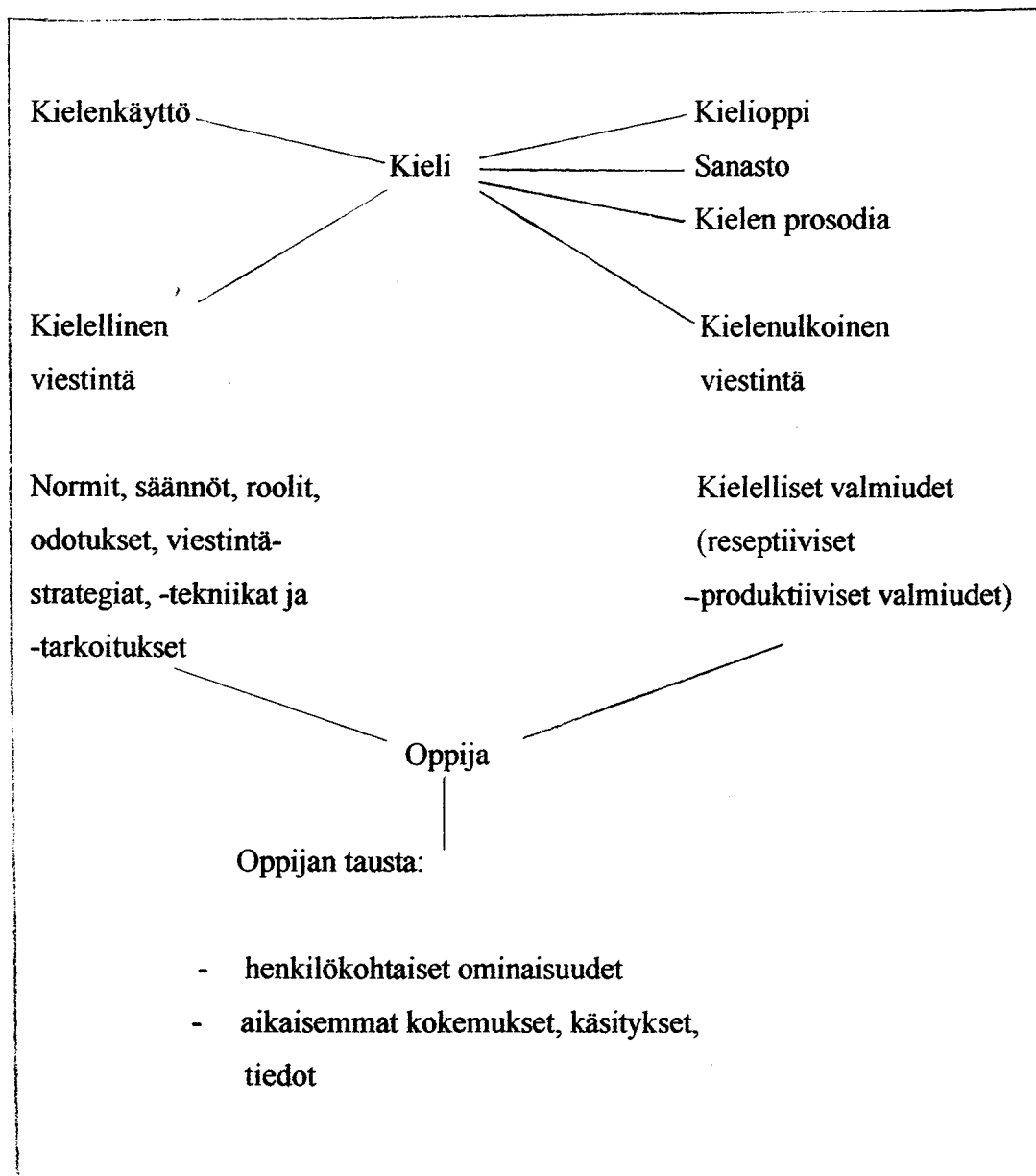
Kaikkosen (1994, 123) mukaan kulttuurienvälisen viestinnän oppimisprosessi sisältää tavallaan kolme vaihetta: herkistymisen, havainnoinnin ja merkityksenmuodostumisen kommunikaation kokonaisuutena. Toisin sanoen oppija herkistyy sekä oman että vieraan kulttuurin ilmiöille ja oppii havainnoimaan vieraan kulttuurin ilmiöitä. Hän löytää näille ilmiöille merkityksiä, kielellistää niitä ja alkaa vähitellen käyttää niitä vieraalla kielellä viestintään. Vieraan kielen oppimisen perusasetelma voidaan kuvata oppijan näkökulmasta seuraavasti:

KUVIO 4. Yksilöllisen kulttuurikuvan laajentuminen ja sen vaikutustekijät. (Kaikkonen 1994, 124.)

Seuraavalla sivulla oleva kuvio 5 havainnollistaa sen, mikä vaikuttajien ja tekijöiden moninaisuus on mukana siinä vieraan kielen ja kulttuurin oppimisprosessissa, jolla on tavoitteena auttaa oppijaa kasvamaan oman kulttuurin ja äidinkielen asettamien rajojen yli monikulttuurisen yksilön suuntaan. Kaikkosen (1994, 66) mukaan kulttuurienvälisessä kommunikaatiossa on siis kyse siitä vaikeudesta, joka syntyy ymmärryksen kohtaamisesta silloin, kun viestintä tapahtuu vieraalla kielellä vieraan kulttuurin edustajan kanssa. Tästä kohtaamisesta nousee kulttuurienvälisen oppimisen ja kulttuurienvälisen ymmärtämisen problematiikka. Kyse on tavallaan kulttuurisidonnaisesta vieraan kielen taidosta, mikäli pyritään virheettömään ja sujuvaan viestintään ja onnistuneeseen interaktioon vieraan kulttuurin edustajan kanssa.

Kulttuuri – vieras kulttuuri

Kulttuuri – oma kulttuuri

KUVIO 5. Kulttuurin, kielen ja oppijan muodostama kenttä. (Kaikkonen 1994, 125.)

4.3 Viestintäkompetenssi

Lehtonen (1993, 38) toteaa, että taitavalla puhujalla pitäisi olla muun muassa kielellisiä ja sosiaalisia taitoja, hänen pitäisi olla tehokas, mutta myös empaattinen ja sopeutuva. Lisäksi hänen tulisi kyetä ratkaisemaan keskustelussa esiin tulevia ongelmia sekä osata puhua tilanteeseen sopivasti ja tarkoituksenmukaisesti. Viestintäkompetenssin määritelmissä painotetaan ennen kaikkea ilmaisun sopivuutta ja hyväksyttävyyttä, eikä niinkään tulosta.

Viestintäkompetenssin kenttä on hyvin kirjava ja laaja, mutta silti ollaan yksimielisesti sitä mieltä, että yksilön motivaatio, tiedot ja taidot ovat puheviestintäkompetenssin osatekijät. Myös Spitzberg ja Cupach (1984, 117) ovat nimenneet nämä em. tekijät koetun kompetenssin komponenteiksi. Motivaatiolla viitataan yksilön kykyyn tiedostaa tai ymmärtää, mitä tarvitaan tehokkaaseen ja tarkoituksenmukaiseen viestintään. Ihmiset käyttävät taitoja sellaiseen käyttäytymiseen, jota vaaditaan tehokkaalta tai tarkoituksenmukaiselta viestinnältä. Gudykunstin ja Kimin (1992, 232) mukaan tehokkaasti viestivää henkilöä ei pidetä aina kompetenttina viestijänä. Viestittäessä tuntemattomien ihmisten kanssa tehokas viestijä on tietoinen viestinnästään. Gudykunst ja Kim toteavat, että yksilöllä voi olla tietoa, taitoja ja motivaatiota, jotka kaikki auttavat viestintää, mutta tämä ei kuitenkaan takaa kompetenssia viestinnässä.

Lehtosen (1993, 38) mukaan viestintäkompetenssi tarkoittaa samaa kuin hyvä viestintätaito. Hänen mukaansa näiden taitojen voi ajatella koostuvan neljästä komponentista: 1. *Foneettiset taidot*, kuten selkeä äänenkäyttö, hyvä puheen tempo ja intonaatio. 2. *Kielelliset taidot*, kuten sanaston hallinta. 3. *Kyky mukauttaa kielellistä ilmaisua eri tilanteiden vaatimuksiin*. 4. *Nonverbaaliset taidot*, joihin kuuluu tilanteen mukainen eleiden, ilmeiden, asentojen ja tilan käyttö.

Kompetenssia on käsitelty puheviestinnässä lähinnä kahdesta näkökulmasta. Toisen näkökulman mukaan kompetenssi on yksilön sekä peritty että opittu tapa viestiä. Tätä lähestymistapaa kutsutaan ns. kognitiiviseksi lähestymistavaksi. Tätä lähestymistapaa noudattavat tutkijat ovat kiinnostuneita lähinnä yksilön viestintäominaisuuksista ja viestintäpiirteistä. Kim (1991, 263) on soveltanut tätä näkemystä kulttuurienväliseen

viestintäkompetenssiin ja hän toteaa, että tämä tulisi nähdä yksilön ominaisuutena samoin kuin hänen kapasiteettinsa ja kykynsä sopeuttaa viestintä eri kulttuureista tulevien henkilöiden mukaan.

Em. kognitiivinen lähestymistapa tulee esiin esimerkiksi sellaisissa tutkimuksissa, joissa tarkastellaan yksilön kognitiivisten rakenteiden kongruenssia ja sen merkitystä. Useisiin tutkijoihin viitaten Valkonen (1997, 27) on todennut kognitiivisen lähestymistavan nostaneen kognitiivisen kompleksisuuden keskeiseksi puheviestinnän osatekijäksi. Mainittakoon vielä, että kompleksisuus viittaa yksilön kykyyn käsitellä ja tulkita viestejä monipuolisesti ja joustavasti, siten, että hän pystyy toimimaan taitavasti erilaisissa viestintätilanteissa.

Toisen näkemyksen mukaan viestintäkompetenssi ilmenee viestijöiden välisessä suhteessa ja prosessissa. Kompetenssia ei nähdä rakenteena, vaan prosessina, joka syntyy sosiaalisissa viestintätilanteissa viestijöiden välille. Sekä Spitzberg ja Cupach (1984, 118) että myös Gudykunst (1993, 44) uskovat kompetenssin syntyvän isommassa ryhmässä. Tämän näkemyksen mukaan kukaan ei voi olla sosiaalisesti komponentti yksin. Kun kompetenssi nähdään interpersoonallisessa suhteessa *"tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti ne prosessit, joiden avulla yksilöt omaksuvat sosiaalisen käyttäytymisen muotoja ja pyrkivät hallitsemaan vuorovaikutustilanteita"*. (Valkonen 1997, 28.)

5 SUOMALAINEN VIERAAN KIELEN KÄYTTÄJÄNÄ

Suomalaiselle on tyypillistä huoli omasta käyttäytymisestä, heikko itseluottamus sekä erilaiset pelkotilat, kuten esiintymispelko, kielivirheiden pelko sekä arvostelun ja huomion kohteeksi joutumisen pelko. Vieraalla kielellä viestimistä vaikeuttaa usein avuttomuus tunteiden ja suhtautumistapojen ilmaisemisessa. Keskustelun ns. punaisen langan seuraamisessa ja toisen osapuolen ”rivien välissä” sanotun sisällön ymmärtämisessä voi myös olla vaikeuksia. Lisäksi epävarmuutta voi esiintyä keskustelun osanottajien perimmäisen mielipiteen tulkinnassa. Kaikesta tästä johtuen suomalaisella saattavat puhuttelut, tervehdykset ja keskustelun avaukset töksähdellä sekä ilmeet ja eleet jähmettyä. Sen sijaan että kommunikointi olisi vapautunutta ”rupattelua”, koetaan usein kiusaantunutta vaitiota, puheeseen tulee kiusallisen pitkiä epäröintitaukoja ja täydellinen vaikeneminen koetaan puhumista turvallisempaan vaihtoehtona. (Mikluha 1998, 8, ks. myös Storhammar & Ailinpieti 1995, 30-31.)

Lehtonen (1987) tarkastelee suomalaista viestijänä Aija Mäkisaloon (1987) pro gradu -työhön viitaten. Mäkisalo selvittää työssään Suomeen saapuvien vaihto-oppilaiden ennakoasenteita, niiden muuttumista ja oppilaiden viestintäkokemuksia. Tutkimukseen osallistuneet vaihto-oppilaat kuvasivat suomalaisia pidättyviksi. Tähän ominaisuuteen liittyvät myös Mäkisaloon haastatteleminen vaihto-oppilaiden havainnot suomalaisten keskustelussa ylläpitämästä suuresta fyysisestä etäisyydestä, non-verbaalisen ilmaisun niukkuudesta, eleettömyydestä ja vaiteliaisuudesta. Tutkimus osoitti lisäksi, että suomalaiset eivät ole niin avoimia kuin esimerkiksi amerikkalaiset. Suomalaiset kunnioittavat vaikenemalla toisen mielipidettä ja toisaalta suomalainen myös sietää ahdistumatta pitkiä hiljaisuuksia keskustelussa. (Lehtonen 1987, 8-9; ks. myös Salo-Lee 1991, 2-3.) Myös Rusasen (1993) tutkimus suomalaisesta kansainvälisessä

viestintätilanteessa osoittaa, että suomalaiset ovat kärsivällisempiä, vetäytyvämpiä, rauhallisempia, hiljaisempia ja pidättyvämpiä verrattuna amerikkalaisiin, ranskalaisiin ja saksalaisiin.

Lehtosen (1984, 91) mukaan joissakin tapauksissa suomalainen epäonnistuu kansainvälisessä viestintätilanteessa siksi, että hän noudattaa myös vieraassa kielessä oman kielensä ja kulttuurinsa hiljaisuutta ja puheenvuorojen ajoitusta koskevia normeja. Hän on siis omassa kulttuurissaan ja omaa kieltä käyttäessään oppinut erilaisen puhumisen ajoituksen ja erilaisen tavan käyttää puhetta ja hiljaisuutta viestimisen keinona. Tästä voidaan todeta se, että puhumisen ja kuuntelemisen taito on myös vieraan kielen käytön perustaitoja.

Lehtonen (1993, 17) huomauttaa, että *”yksi selvä painopiste niissä tutkimuksissa, joissa suomalaista kommunikoijaa on arvioitu, on ollut huoli minäkuvasta”*. Suomalainen kokee virheen, kielioppivirheen, suurena häpeänä. Vieraan kielen käyttäjän perimmäisenä motiivina on siis virheiden välttäminen, eikä kanssakäymisen tavoitteisiin pyrkiminen! Salo-Lee (1991, 18) toteaa suomalaisten ongelmien vieraiden kielen käytössä olevan prakmaattisia. Hänen mukaansa suomalaiselle puheviestinnälle tyypilliset kulttuurisidonnaiset piirteet heijastuvat suomalaisten vieraskielisessä kommunikaatiossa. Suomalainen ei hallitse keinoja oman diskurssin ja keskustelun järjestämiseksi eikä myöskään vuorovaikutustilanteeseen olennaisesti kuuluvaa interaktionalisuutta osata ilmaista kohdekielellä asianmukaisesti.

Mm. Marschin tutkimus (1993) syventää kuvaa suomalaisesta kommunikoijana vertaamalla suomalaista puhekäyttäytymistä anglosaksisiin kulttuurinormeihin. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti sosiaalisen etäisyyden viestiminen ja siihen liittyvät ongelmat. Tutkimuksen mukaan suomalaisten ja englantilaisten tulkinnat siitä, missä tilanteissa on soveliasta puhua tai olla vaiti, poikkeavat toisistaan. Tutkimus osoittaa, että suomalaiset itse kokevat olevansa kohteliaita ja itsevarmoja, mutta sen sijaan muodollisia ja jäykkiä kielen käytössänsä. He eivät koe olevansa avoimia, vaan pikemminkin kylmiä ja etäisiä kommunikoijia. Suomalaiset kokevat vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa, ei niinkään itse kielessä. (Marsch 1993, 99.)

Tutkimusten mukaan (mm. Nordlund et al. 1994 ja Marsch 1993) suomalaiset ovat arkoja ja hiljaisia verrattuna esimerkiksi amerikkalaisiin. Tämän vuoksi suomalaisten kommunikointi amerikkalaisten kanssa ei aina onnistu, koska amerikkalaiset eivät anna helposti suunvuoroa, ja suomalaiset ovat liian arkoja ja kohteliaita keskeyttämään.

Amerikkalaiset pitävät suomalaisia usein jännittyneinä ja hermostuneina englanninkielisessä keskustelussa. Suomalaisten tulisi puhua luonnollisesti ja rennosti englantia ja unohdettava kielioppivirheet: epätarkka englanti rennosti ja energisesti käytettynä on parempi kuin täsmällinen englanti jäykästi. (Mikluha 1998, 22.) Suomalaisen puhumisen sääntöihin kuuluu muun muassa, ettei itsestäänselvyyksistä puhuta ja se, mitä sanotaan, on oltava kaikkien huomion arvoista. Tällöin puheesta tulee hyvin harkittua ja sitä on vähän. Sen sijaan esimerkiksi Amerikassa jokainen saa ja jokaisen tulee ilmaista itseään puhumalla. Puheen sosiaalinen arvo ei ole niin tärkeää kuin sen henkilökohtainen merkitys. Puheen pääteemana ovat usein yksilön elämänolosuhteet. Tällainen puhekulttuuri vaikuttaa pinnalliselta suomalaisesta näkökulmasta. (Carbaugh 1995.)

Lehtosen (1993, 28 - 29) mukaan suomalainen tuntee itsensä usein epävarmaksi vieraassa kulttuurissa joutuessaan käyttämään vierasta kieltä. Vieraassa kulttuurissa selviytymisen vaikeudet kuitenkin vain lisääntyvät, mikäli henkilön itsekkin tiedostamaan puutteelliseen kielitaitoon ja kulttuurintuntemukseen liittyy heikko itseluottamus ja sen mukanaan tuomia selviytymiseen pelkoja (esim. arvostelun ja huomion kohteeksi joutumisen pelko).

Kulttuurienvälisessä kommunikaatiossa kummatkin osapuolet voivat ahdistua. Isäntämaan edustajaa häiritsee se, että hän ei voi kommunikoida yhtä nopeasti ja samojen ennako-oletusten varassa kuin mihin hän on tottunut. Esimerkiksi hiljaiset hetket saattavat tuntua liian pitkiltä tai lyhyiltä, lisäksi hän saattaa kokea, että hänen henkilökohtaista tilaansa loukataan eikä muitakaan tuttuja normeja noudateta. Vieraaseen kulttuuriin saapuneen kommunikaatiotilanne on usein vielä stressaavampi ja ahdistavampi, koska hän tuntee avuttomuutta kaiken sen vieraan informaatiotulvan keskellä, jota hän ei pysty vielä jäsentämään ja ymmärtämään. (Alitolppa-Niitamo 1993, 157.) Suomalaiselle hiljaisuus on turvallista ja yhdistävää, kun taas amerikkalaisessa

valtakulttuurissa ja etelä- ja keskieurooppalaisissa kulttuureissa puheen määrä on yleensä suuri. Puhe käsitetään useimmissa länsimaisissa kulttuureissa ihmisiä yhdistäväksi tekijäksi ja puheen puuttuminen merkitsee puolestaan yhteyden katkeamista. Tällöin suomalaisen (myös japanilaisen) hiljaisuus tai toisen henkilön rauhaan jättäminen voidaan kokea kylmyydeksi tai välinpitämättömyydeksi, kunnes tiedetään, että tietyissä tilanteissa tämä kuuluu suomalaiseen (myös japanilaiseen) kohteliaisuuteen ja on osa suomalaista viestintäkulttuuria. Kulttuurienvälisen viestinnän tutkimusten mukaan suomalaisia on pidetty sekä kohteliaina että epäkohteliaina. Kohteliaisuuteen on liitetty muun muassa vieraanvaraisuus. Epäkohteliaisuuden vaikutelmaan on puolestaan vaikuttanut muun muassa vähäpuheisuus, äänensävy, painotus, intonaatio, vakava ilme, vähäeleisyys ja fyysinen etäisyys, toisin sanoen tulkintavihjeet ja niiden erilainen tulkinta. (Salo-Lee 1997, 48, 49, 51, 54.)

Lehtosen (1984, 76) mukaan yksi syy siihen, että suomalainen vaikenee vieraalla kielellä, saattaa olla *yleinen kommunikointipelko ja sosiaalinen arkuus*. Toinen syy Lehtosen mukaan saattaa olla suomalaisen vieraan kielen käytännön kielitaidon puutteellisuus ja oman kielitaidon heikkouden tiedostamisesta johtuva itsekritiikki. Lehtonen toteaa suomalaisen kommunikaatiokäyttäytymiseen kuuluvan ominaisuuksia, jotka muunkielinen tarkkailija saattaa tajuta vaikenemiseksi ja tulkita virheellisesti haluttomuudeksi osallistua keskusteluun.

Lehtonen (1984, 77) esittää yhdeksi puhumattomuuteen johtavaksi tekijäksi *oman kielikoodin häpeämisen*, johon liittyy minäkuvan heikkous ja toisen edustaman kielen paremmaksi tiedostaminen. Mannisen (1984) tutkimuksen mukaan noin joka viides suomalainen yliopisto-opiskelija pelkää, että hänen englanninkieliselle puhe-suoritukselleen nauretaan. Tutkimuksen mukaan lähes 15% vastaajista pelkää englannin kielensä kuulostavan naurettavalta, mutta peräti kaksi kolmesta on jossain määrin huolissaan siitä, miltä heidän englannin kielensä kuulostaa toisen korvassa. Mannisen tutkimuksen mukaan noin joka kuudes opiskelija on huomattavan ahdistunut joutuessaan käyttämään englantia. Vain joka viides ilmoitti olevansa täysin levollinen puhuessaan englantia.

Ahdistuneisuuteen ja epävarmuuteen viestintätilanteessa vaikuttavat viestintätilanteen tuttuus ja tieto siitä, miten siinä tilanteessa tulee käyttäytyä sekä odotukset, joita henkilöllä on omasta ja toisen käyttäytymisestä. Lisäksi tilanteeseen vaikuttavat henkilön kyky vähentää ahdistuneisuutta ja epävarmuutta, joka puolestaan mahdollistaa tehokkaan viestinnän. Epävarmuus viestinnässä on kognitiivinen ilmiö eli epävarmuus johtuu siitä, että henkilö ei kykene arvioimaan ja ennustamaan käyttäytymistä.

(Gudykunst & Kim 1992, 10 – 11.) Gudykunstin ja Kimin (1992, 29) mukaan ahdistuneisuus viestittäessä vieraassa kulttuurissa johtuu negatiivisista ennako-odotuksista. Tutkimusten mukaan todellinen tai odotettu interaktio eri etnisestä ryhmästä tulevan henkilön kanssa aiheuttaa levottomuutta. Ihmiset mielellään välttelevät tällaisia tilanteita tai tapahtumia, joissa he saattavat kokea kiusallisia ja epämiellyttäviä tuntemuksia.

Lehtosen (1984, 78) mukaan vieraan kielen käyttämisen pelko vaikuttaa itse puhetilanteessa ja ennakoivasti. Puhetilanteessa vieraan kielen pelko lamauttaa ajatusta siten, että oikeita sanoja tai järkevää ilmaisua ei löydy ja ahdistus kasvaa yhä suuremmaksi. Koska henkilö pyrkii *karttamaan* sellaisia tilanteita, joissa tietää tai pelkää ahdistuvansa, hän alkaa ennakoida käyttäytymistään myös välttääkseen ahdistavan ja epäonnistumisen kokemuksen tuottavan vieraan kielen käyttötilanteen.

Vieraan kielen käyttämisen pelko vaikuttaa myös *kielen oppimiseen*. Gardnerin ja Lalonden (1983) mukaan toisen kielen oppimisen teorioissa vieraan kielen oppimista selittää *oppimismotivaatio*, jonka edellytyksenä on kahteen pääluokkaan jakautuva *asennetekijä*: asenteet kieliä ja ryhmän ulkopuolisia kohtaan sekä asenteet kielen oppimistilannetta ja opettajaa kohtaan. Kielen oppimista selittäviin tekijöihin kuuluu myös tilanneahdistuneisuus eli oppituntipelko ja vieraan kielen käytön pelko. Oppituntipelko haittaa vieraan kielen oppimista. Myös Sajavaara (1980, 73) toteaa, että toinen kieli opitaan kunnolla vain silloin, jos *oppimismotivaatio* on kyllin vahva. Lisäksi Sajavaara näkee tärkeäksi sen, että opiskelija on alttiina tämän toisen kielen vaikutukselle ja saa harjoitella sitä luonteissa tilanteissa ja että kielen oppimisen tavoitteet ovat realistisesti saavutettavissa.

Hellgrenin (1993) havainnot suomalaisten suullisesta kielitaidosta osoittavat, että tosipaikan tullen suomalainen osaa kommunikoida vieraalla kielellä ulkomaalaisen kanssa. Suomalaiset eivät Hellgrenin (1993, 6) mukaan eroa muista kansoista älyllisiltä kyvyiltään oppia vierasta kieltä ja kyvyiltään käyttää kieltä suullisesti. Vastoin useita aiempia käsityksiä Hellgren ei näe suomalaisten olevan sen pelokkaampia puhumaan vierasta kieltä kuin esimerkiksi espanjalaisetkaan. Ongelma liittyy Hellgrenin mukaan oletettavasti koulussa heikosti harjoitettuun argumentointiin. Lehtosenkaan (1984, 80) mielestä kommunikaatioarkuus ei ole mikään suomalaisten erityisongelma. Lehtonen mainitsee sen sijaan vieraan kielen käytön ongelmista tärkeimmän olevan nimenomaan *kielitaidon puutteellisuuden*, joka estää osallistumisen samanarvoisena vieraskieliseen keskusteluun. Lisäksi Lehtonen toteaa vaikenemisen syynä vieraan kielen käyttötilanteessa olevan kyvyttömyyden käyttää vieraskielisessä keskustelussa niitä strategioita, joita äidinkielisessä puheessa käytetään lähes automaattisesti.

5.1 ”Small talk ” vieraan kielen oppimisessa

Tutkimusten mukaan ”small talk” on eräs suomalaisten suurimmista vaikeuksista vieraskielisissä vuorovaikutustilanteissa. Salo-Lee on tutkinut suomalaisten small talkia. Hänen mukaansa small talk on vaativa kielenkäytön laji, koska siihen liittyy suullisen kielenkäytön, erityisesti keskustelun, koko problematiikka. Kielenkäytön kannalta keskustelun tekee ongelmalliseksi mm. kulttuureittain vaihtelevat tulkintavihjeet, keskustelun periaatteiden erilaiset tulkinnat ja toisistaan poikkeavat keskustelun säännöt. (Salo-Lee 1993, 77; ks. myös Salo-Lee 1996.)

Small talk ymmärretään usein kevyeksi ”jutusteluksi”, ”rupatteluksi”, tyhjänpuhumiseksi tai miellyttävän tunnelman luomiseksi – siis suomalaiselle yhteiskunnalle vieraaksi (tai ainakin rasittavaksi) sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi. Salo-Lee (1993, 79) toteaa Keinoseen (1991) viitaten, että small talkia voidaan toisaalta pitää myös eräänlaisena kielellisenä ”suhdetoimintavälineenä”, koska sen tarkoituksena on antaa käyttäjästään myönteinen kuva, huomioida keskustelukumppani positiivisella tavalla, korjata mahdolliset väärinkäsitykset, valvoa suhteen kehitystä ja luoda suotuisa ilmapiiri myöhäisemmillekin kohtaamisille.

Suomalainen hallitsee small talkin hyvin omassa kulttuurissaan. Siirryttäessä vieraskielisen kulttuurin alueelle, puhumaan vierasta kieltä, alkavat sen sijaan varsinaiset ongelmat. Small talkissa kietoutuu yhteen koko suullisen viestinnän ongelmakimppu, jossa väärinkäsityksiä aiheuttavia perusvaikeuksia ovat mm. tulkintavihjeet, keskustelun periaatteet, keskustelun säännöt ja kohteliaisuussäännöt. Vieraan kielen small talkin oppiminen ei sisällä vain vieraan kielen koodin oppimista, vaan siihen kuuluu myös sekä oman itsensä ja oman kielensä ja kulttuurinsa tunteminen että vieraan kielen ja kulttuurin tunteminen. Small talkin oppiminen merkitsee syventymistä sekä oman että vieraan kulttuurin suullisen viestinnän, erityisesti keskustelun, sääntöihin. Lisäksi tulee perehtyä niihin kielellisiin keinoihin, millä puhujat ilmaisevat tarkoituksiaan ja merkityksiään. (Salo-Lee 1993, 88.)

Salo-Lee (1993, 88) toteaa kielitaidon jakautuvan kolmeen päätasoon: *selviytymiskielitaitoon, keskustelukielitaitoon ja sosiaalistumisen mahdollistavaan kielitaitoon*. Small talkissa on kielitaidon lisäksi mukana koko persoona. Myös vieraskielinen small talk liittyy omaan kulttuuriin ja kieleen, ja nimenomaan tämä tuottaakin vaikeuksia. Kysymys on siis siitä, millaista on esimerkiksi brittiläinen, amerikkalainen, japanilainen, suomalainen jne. small talk. Small talkiin sisältyy näin ollen puhuja-kuulijan koko maailma.

On olemassa paljon tutkimuksia, joissa tuodaan esiin suomalaisten small talkin ongelmallisuus viestittäessä ulkomaalaisten kanssa. Small talkin nähdään rajoittavan suomalaisten englannin kielen käyttöä. Mm. March (1993) on tarkastellut suomalaisten opiskelijoiden englannin kielen ongelmia. Hän huomauttaa, että keskustelun alku (esim. amerikkalaisen kulttuurin ritualisoitunut tervehdys: ” Hello, John. How are you?”) sisältää aina small talkin, mikä on suomalaiselle erityisen vaikeaa vieraalla kielellä. (March 1993, 104.) Suomessa ei esimerkiksi tervehdyksiin välttämättä liity small talkia kuten monissa muissa kulttuureissa. Suomalaisessa kulttuurissa tervehdys, on yleensä lyhyt: ”päivää”, ”huomenta”, ”moi” jne. Tällöin ei yleensä käytetä nimiä eikä toisen vointia kysyä. Kun vointia kysytään, ”kiitos hyvää”, on harvinainen tapa vastata. (Vrt. ”Fine, thank you!”). (Salo-Lee 1993, 46, 47.)

Tutkimusten mukaan Suomessakin on small talkia, suomenkielistä. Ero esimerkiksi amerikkalaiseen puhekulttuuriin on vain esimerkiksi siinä, että suomalaisessa puhekulttuurissa keskustelijoiden välinen yhteys luodaan epäsuoremmin ja hienovaraisemmin. (Salo-Lee 1996, 49.) Salo-Leen (1996, 45, 46) mukaan small talkilla pyritään poistamaan epävarmuutta kohdattaessa aiemmin tuntematon henkilö. Small talkilla vältetään myös tällaisiin tapaamisiin liittyvän hiljaisuuden riskiä, mikä koetaan monessa kulttuurissa ahdistavana. Suomessakin small talkia saatetaan käyttää hiljaisuuden torjuntaan esimerkiksi junassa, taksissa, kahvilassa jne. Tavallista ja luontevaa on myös olla puhumatta. Japanilaiset, joiden kulttuurissa oma- ja vierasryhmien rajat ovat jyrkät, eivät myöskään yleensä keskustele tällaisissa tilanteissa tuntemattomien kanssa. Sen sijaan esimerkiksi amerikkalaisessa kulttuurissa täydellinen hiljaisuus on varsin epäkohteliasta. Vieraan kielen käyttö on jo sinänsä eräs kansainvälistä kanssakäymistä rajoittava tekijä, mikä lisää epävarmuutta ja vaikeuttaa ajatusten täsmällistä välittymistä toiselle osapuolelle. Kielitaito on kuitenkin vain yksi kulttuurienvälisen viestinnän ongelmista. Vieraskielinenkin small talk liittyy näkymättömästi omaan kulttuuriin. Onnistuneeseen viestintään tarvitaan kielitaidon lisäksi kulttuuritietoa, sekä oman että vieraan kulttuurin osaamista.

Suomalaisen small talkin ensisijainen puheenaihe on sää tai sääolot ("kyllä oli lämmintä", kylläpä on liukasta" jne.). Suomessa kyseisestä aiheesta keskustellaan pitkään ja monipuolisesti verrattuna muihin kulttuureihin. Selvitysten mukaan suomalaisessa small talkissa ei puhuta yleensä esimerkiksi henkilökohtaisista asioista, eikä nimiä ja suoraa puhutteluakaan oikeastaan käytetä (esim. "Mites meni viikonloppu?" "Siinähan se. Kiirettä oli, piti lukea tenttiin."). (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 98, 99; vrt. myös Jeltsch 1995.)

Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995) ovat tarkastelleet niin ikään kriittisiä tilanteita kulttuurien kohtaamisessa. He selvittelevät suomalaisten opiskelijoiden kokemia viestinnällisiä kulttuurieroja Saksassa ja vastaavasti saksalaisten opiskelijoiden kokemuksia saksalais-suomalaisesta viestintätilanteista Suomessa. Tutkimuksen mukaan kriittisiä viestintätilanteita aiheuttavat mm. vieraskielinen keskustelukulttuuri, (esim. aloitteellisuus, *small talk*, puheenaiheet, omien kannanottojen esittäminen jne.). Tarkastelussa tuotiin erityisesti esille, että "*ongelma saksalaisten kanssa oli small*

talkin ylläpitäminen". Suomalaisille tuntuu vaikealta lyhyt, puoliksi henkilökohtainen, osittain huumorilla ja kriittisilläkin huomautuksilla maustettu keskustelu. Kyseisen tutkimuksen mukaan small talk näyttää olevan saksalaiselle kulttuurille tyypillisempää kuin suomalaiselle. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995, 97.)

Amerikkalaisen kulttuurien välisen viestinnän tutkija Donal Carbaugh (1995) on tutkinut suomalaisen ja amerikkalaisen puhumisen sääntöjä, jotka aktualisoituvat kielen käytössä erilaisina puhekäytäntöinä. Carbaughin mukaan small talkia arvostetaan yleensä vähemmän kuin "todellista" kommunikaatiota. Small talk on etäistä, neutraalia ja jäykkää. Vaikka esimerkiksi monille amerikkalaisille small talk on tärkeä seurustelumuoto, se on kuitenkin vähemmän arvostettua ja tehottomampaa kulttuurien välisessä kanssakäymisessä. Amerikkalaiset erottavat small talkin todellisesta kanssakäymisestä. Carbaughin (1995, 53) mukaan small talk on eräs monista kulttuurisista "kommunikaatiokäytänteistä" (culturally situated communicative practices) joita ei opita vain perinteisesti vierasta kieltä (koodia) oppimalla.

5.2 Nonverbaali viestintä

Kommunikaatio on yksilön käyttäytymistä, joka syntyy halusta olla vuorovaikutuksessa muiden yksilöiden kanssa ja joka toimii yhdistävänä siteenä erillisten ihmisten välillä. Kun olemme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, meidän käyttäytymisemme saa aikaan vastapuolella reaktion sen mukaan millaisen merkityksen vastapuoli käyttäytymisellemme antaa. Viestin merkityksen tulkinta on aina suhteessa vastaanottajan aikaisempiin kokemuksiin. Siksi mm. kulttuurin antama malli ja yksilölliset kokemukset vaikuttavat siihen, millaisia merkityksiä toisten käyttäytymiselle annamme. Kommunikatiivinen käyttäytyminen on sekä verbaalista että ei-verbaalista. Samoin kuin olemme oppineet sanojen merkityksen, olemme oppineet myös äänenpainojen, ilmeiden, eleiden ja kommunikaatiokontekstin tulkitsemisen ympäristöllemme ja kulttuurillemme ominaisella tavalla. Nämä tulkinnat ovat kulttuurisidonnaisia. Kulttuurilla on suuri vaikutus siihen, millaisen kuvan yksilö luo sosiaalisesta todellisuudesta ja myös siihen, millä tavalla hän oppii kommunikoimaan toisten kanssa ja miten hän oppii tulkitsemaan toisten viestejä. (Alitolppa-Niitamo 1993, 138, 140.)

Nonverbaaliin eli kielenulkoiseen viestintään kuuluvat mm. eleet, ilmeet, äänensävy ja puheen painotus, katsekontakti, ulkoinen olemus, pukeutuminen sekä kehon liikkeet. Nämä kaikki ovat kulttuurisidonnaisia. Jokaisella kulttuurilla on sen kielen ulkoiset norminsa ja viestintäsymbolinsa, joiden taustalla perusvaikuttajana ovat kulttuurin arvot. Nonverbaalisessa viestinnässä yksilön toiminta on joko tietoista tai tiedostamatonta, tarkoituksellista tai tarkoituksetonta. (Kaikkonen 1994, 42, 43; Mikluha 1998, 17.) Koska nonverbaalisen viestinnän voima on suuri ja koska sen sisältämät , merkitykset ohjaavat sanallisen viestin ymmärrettävyyttä, voi epätarkoituksenmukainen tai väärässä kontekstissa esiintyvä nonverbaali viestintä muuttaa tai vääristää tarkoitetun viestin merkityksen.(Alitolppa-Niitamo 1993, 144.)

Yleensä nonverbaali viestintä käsitetään kansainväliseksi. Jos viesti ei mene perille verbaalisesti tai jos yhteinen kieli jopa puuttuu, uskotaan, että eleet yms. voidaan ottaa avuksi. Tässä kuitenkin tulkintavirheet ovat usein mahdollisia, koska sama ele tai ilme voi merkitä eri asiaa toisessa kulttuurissa kuin omassa. Niinpä nonverbaali viestintä aiheuttaa usein tahattomia loukkauksia ja väärinymmärryksiä. Jotkut eleet saattavat olla täysin käsittämättömiä vieraan kulttuurin edustajalle, jolloin viesti ei mene lainkaan perille. (Mikluha 1998, 33.) Kommunikaation säännöt eri kulttuureissa koskevat sekä verbaalista että nonverbaalia viestintää. Kulttuureittain vaihtelevat säännöt määrittelevät sen, *miten pitää sanoa*. Nonverbaali viestintä tukee ja vahvistaa sitä, mitä sanotaan verbaalisesti. Nonverbaali viestintä on usein hyvin spontaania eikä se ole aina edes tiedostettua. On hyvin vaikeaa tunnistaa ja oppia vieraan kulttuurin nonverbaalia viestintää, koska aina ei tiedosteta edes omankaan kulttuurin nonverbaalia viestintää. (Alitolppa-Niitamo 1993, 144, 145.)

Tutkimusten mukaan suomalaiset ovat melko vähäilmeisiä ja -eleisiä. Suomalaisten ilmeet ja eleet eivät kerro paljonkaan tai ne saattavat viestiä jopa päinvastaista kuin verbaalinen viestintä. Rusanen (1993) on tarkastellut mm. suomalaisten ja saksalaisten puheviestintää kansainvälisessä työympäristössä. Tutkimuksen mukaan suomalaiset ilmehtivät ja elehtivät niukemmin kuin ranskalaiset, saksalaiset ja amerikkalaiset. (Rusanen 1993, 59.) Salo-Leen ja Winter-Tarvaisen (1995) tutkimus osoittaa, että ongelmia viestintätilanteissa suomalaiselle aiheuttaa muun muassa nonverbaali viestintä. Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995, 103) toteavat, että kun suomalaisessa

kulttuurissa on toistaiseksi vielä usein mahdollista välittää omat tuntemukset, mielipiteet, anteeksipyynnöt, kiitokset, kehoitukset jne. pelkästään ei-kielellisesti, on ne esimerkiksi Saksassa ilmaistava kielellisesti ko. kulttuuriin sopivimmalla tavalla.

Tutkijoiden mukaan on olemassa sekä korkean että matalan kontekstin kulttuureita. Korkean kontekstin kulttuurissa ei puhuta ja viestitä verbaalisesti koko ajan, vaan hiljaisuus ja tauot ovat viestinnässä ainakin yhtä tärkeitä kuin puhe ja ääni. Matalan kontekstin kulttuurissa sen sijaan puhutaan jatkuvasti, mikä nähdään täysin normaaliksi ja josta poikkeaminen koetaan ahdistavaksi ja kiusalliseksi. Suomalainen, japanilainen ja yleensä Kaukoidän kulttuurit kuuluvat korkean kontekstin ryhmään. Matalan kontekstin ryhmään kuuluvat puolestaan amerikkalaiset, ranskalaiset, italialaiset ja yleensä Etelä-Euroopan kulttuurit. (Koivunen 1997, 265.)

Eräänlaisena nonverbaalin viestinnän muotona voidaan pitää sen kontekstin merkitystä, jossa viestintä tapahtuu. Suuren kontekstimerkityksen kulttuureissa, kuten esimerkiksi Japanissa, ihmiset ottavat herkästi viestejä ympäristöstään eivätkä niinkään luota verbaaliseen kommunikaatioon. Tällöin ympäristöllä välitetään niin paljon informaatiota, että on tarpeetonta sanoa enää sanoilla sitä, mikä on ilmeistä. Voidaankin kysyä, onko esimerkiksi japanilaisen kulttuurin suuri kontekstimerkitys syynä siihen, että suomalaisten on usein vaikea ymmärtää esimerkiksi japanilaisia elokuvia? Suomalainen ei osaa lukea japanilaisen kulttuurin kommunikaation merkityksiä niiden konteksteista. Hän keskittyy verbaaliseen kommunikaatioon ja odottaa saavansa kaiken tiedon sen kautta. Kun konteksti viestii informaatiota, joka jää suomalaiselta huomaamatta ja ymmärtämättä, hän saa vain osan siitä tiedosta, jonka varaan elokuvan juoni on rakennettu. Siksi suomalainen ei ymmärrä sellaista elokuvaa eikä hän ehkä pidä siitä. Esimerkin elokuvasta voi siirtää myös elävään elämään: miten paljon informaatiota jääkään ymmärtämättä, kun viestin lähettäjä ja vastaanottaja tulevat eri kulttuureista. Miten paljon väärinkäsityksiä, vääriä tulkintoja, kommunikaation katkeamista ja vuorovaikutuksen loppumista tapahtuu, kun sanojen merkitykset, nonverbaali viestintä ja konteksti tulkitaan eri tavoin silloin, kun viestin lähettäjän ja sen vastaanottajan havainnointitapa ja koko kokemusmaailma ovat erilaiset. (Alitolppa-Niitamo 1993, 150-152.)

Lehtosen (1984, 89) mukaan suomalaisen vieraan kielen käyttäjän ongelmaa lisää se, että hän ei ilmeisesti kykene käyttämään vieraskielisen keskustelun aikana edes niitä nonverbaalisia vihjeitä, joita hän käyttää äidinkielessään. Kulttuurienvälinen viestintä ei siis ole helppoa, ja sitä on myös vaikea oppia, koska ei ole olemassa mitään systemaattista tietoa esimerkiksi eleiden, ilmeiden ja muun ei-verbaalisen kommunikaation tulkitsemisesta. Alitolppa-Niitamo (1993, 155, 159) toteaa, että nonverbaali viestintä kulttuurisine eroineen - pikemmin kuin pelkkä kielimuuri - eristää kulttuurit toisistaan ja saa toisen kulttuurin edustajan vaikuttamaan erilaiselta ja erikoiselta, silloin kun nonverbaalin viestinnän merkityksiä ei osata tulkita oikein. Kommunikaatio on uuteen kulttuuriin sopeutumisen taustalla oleva prosessi, joka vie sopeutumista eteenpäin ja johtaa samalla onnistuneempaan viestintään.

Kaikkosen (1994, 34, 35) mukaan nonverbaalia viestintää olisi tarpeellista tarkastella samanveroisena vieraan kielen oppimisen osataitona kuin puhutun ymmärtämistä, puhumista, luetun ymmärtämistä ja kirjoittamista, koska nonverbaalia viestintää pidetään yleisesti olennaisen tärkeänä osana interaktiota. Nonverbaali viestintä on vahvasti kulttuurisidonnaista ja hyvin automatisoitunutta yksilön toiminnassa, koska yksilön on vaikea esimerkiksi perustella, miksi hän ja hänen kulttuuripiirinsä toimivat juuri niin kuin toimivat interaktiotilanteessa. Onnistunut ja väärinkäsityksetön viestintä vieraan kulttuurin edustajan kanssa ei siis ole itsestään selvä asia, vaikka viestijöiden verbaalinen viestintäkyky olisi miten hyvä tahansa.

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen taustalla olivat lähinnä teoriat kielen oppimisesta ja omaksumisesta sekä teoria kulttuurisesta oppimisesta. Tarkastelin niin ikään sitä, mikä ero on Suomessa (koulu)englannin kielen oppimisessa verrattuna ulkomailla, vieraassa kulttuurissa, tapahtuvaan oppimiseen. Tarkastelun kohteena olivat myös muun muassa kulttuurin ja kulttuurishokin käsitteet sekä toisen kielen oppimisen teoria. Lisäksi selvittelin sitä, millainen suomalainen on viestijänä ja millaista on suomalainen puhekulttuuri. Tässä kohdin pohdin mm. suomalaisen ”small talkia” sekä nonverbaalia viestintää kansainvälisessä vuorovaikutuksessa.

Tarkoituksenani on, että tutkimuksestani olisi ensisijaisesti hyötyä niille nuorille, jotka harkitsevat vaihto-oppilaaksi hakeutumista. Tutkimukseni voisi palvella myös muita suomalaisia, jotka haluavat syventää tietojaan kielen oppimisesta ja oppia uutta kulttuurien välisestä viestinnästä. Tutkimustuloksia ja -aineistoa voitaisiin hyödyntää suomalaisten opiskelijoiden koulutuksessa sekä heidän ulkomailla oleskeluaan edeltävässä että sen jälkeisessä valmennuksessa.

Tarkoituksenani oli selvittää, miten vaihto-oppilaat ovat kokeneet olonsa erilaisessa kieli- ja kulttuuriympäristössä. Pyrin tutkimukseni avulla löytämään vastauksen seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia kokemuksia vaihto-oppilailla oli

- a) vieraan kielen puhumisesta b) opiskelusta vieraassa kulttuurissa*

2. *Mitkä tekijät edistävät vaihto-oppilaiden mielestä kielen oppimista vieraassa kulttuurissa?*
3. *Miten vaihto-oppilaat hahmottivat oman kulttuurinsa ja äidinkielsä vaikutuksia heidän kielen oppimiseensa?*
4. *Miten vaihto-oppilaat havaitsivat kouluenglannin auttavan tai vaikeuttavan kielen oppimista vieraassa kulttuurissa?*
5. *Millaisia havaintoja vaihto-oppilailla oli kohdemaan small talkista ja sen vaikutuksesta heidän kielen oppimiseensa?*

Asettamiini kysymyksiin vastaaminen ei ole yksiselitteistä, eikä niihin voida löytää vastausta pureutumatta ensin laajasti kielen- ja kulttuurin oppimisen teorioihin sekä termistöön. Hahmotan vastauksia kysymyksiin analysoimalla vaihto-oppilaiden esseekirjoitelmia ja haastatteluvastauksia sekä esittämällä konkreettisia vastausesimerkkejä.

7 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TUTKIMUKSEN KULKU

7.1 Kvalitatiivinen lähestymistapa

Tutkimukseni edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta. Valitessani tutkimusotetta minun täytyi miettiä, millainen on tutkimuskohteena oleva ilmiö. Halusin tutkimukseni avulla ymmärtää kielen oppimista ja omaksumista vieraassa kulttuurissa, joten valitsin työhöni kuvailevan ja ymmärtämiseen pyrkivän tutkimusotteen. Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1998, 61.) Kuvailevan tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa ja kuvailla esimerkiksi sanoin jotakin ilmiötä ja luoda yleistyskelpoinen kuvaus tästä ilmiöstä. (Hirsjärvi & Huttunen 1992, 141.) Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt kuvailemaan ja ymmärtämään vaihto-oppilaiden kielen oppimista vieraassa kulttuurissa.

Kvalitatiiviselle tutkimusotteelle on tyypillistä *induktiivisen analyysin* käyttö. Tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja, joten lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen kuuluu myös *laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa* eli suositaan metodeja, joissa tutkittavan ääni ja näkökulmat pääsevät esille. Tällaisia laadullisia metodeja ovat mm. teemahaastattelu, osallistuva havainnointi ja ryhmähaastattelut. Lisäksi se, että *tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä*, kuuluu kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 155.) Kvalitatiivinen tutkimus tarvitsee *deduktiivista ja induktiivista päättelyä*. Deduktiivisella päättelyllä tarkoitetaan sitä, että

tutkittavan ilmiön johtopäätökset seuraavat loogisesti premisseistä. Induktiivisessa päättelyssä johtopäätös ei seuraa loogisella välttämättömyydellä premisseistä, vaan induktio on tietoa laajentava. Sen sijaan deduktiivinen johtopäätös ei varsinaisesti sisällä uutta tietoa, vaan kaikki tieto on jo premisseissä, tosin kätkeytyä. (Uusitalo 1996, 20.)

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt aineistonkeruumenetelminä esseitä ja puolistrukturoitua haastattelua, koska ne edustavat laadullisia metodeja. Olen pyrkinyt työssäni kuvaamaan vaihto-oppilaiden kokemuksia kielen oppimisesta vieraassa kulttuurissa, joten on perusteltua käyttää kyseisiä metodeja kuvauksen onnistumiseksi.

7.2 Puolistrukturoitu haastattelu ja essee

Puolistrukturoitu haastattelu on haastattelutyyppi, jossa haastattelukysymykset ovat kaikille tutkittaville samat. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei käytetä, vaan haastateltava saa vastata kysymyksiin omin sanoin. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Puolistrukturoitu haastattelu soveltuu mielestäni hyvin tutkimukseni luonteeseen, vaikka se ei Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan anna tutkittavasta aiheesta kovin syvällistä tietoa. Päädyin kyseiseen aineistonkeruuvaihtoehtoon kuitenkin siksi, että mielestäni essee ja puolistrukturoitu haastattelu menetelminä tukevat hyvin toisiaan. Mikäli haastattelu ei anna vielä tyhjentäviä vastauksia tutkimusongelmiin, voin turvautua lisäksi esseissä annettuihin tietoihin. Pelkästään lomakehaastattelu ei siis todennäköisesti olisi pystynyt antamaan tarpeeksi relevanttia tietoa tutkimukseni kannalta.

Käytin tutkimuksessa sekä yksilö- että parihaastattelua. Parihaastattelu on menetelmänä hyvä, koska haastateltavien voi olettaa esimerkiksi jännittävän haastattelijaa niin paljon, että yksilöhaastattelusta ei syntyisi toimivaa tapahtumaa. Parihaastattelussa haastateltavat saavat toisistaan tukea. Lisäksi parihaastattelun hyöty on siinä, että haastateltavat voivat yhdessä muistella, herättää muistikuvia, tukea ja rohkaista toinen toistaan. Yhdessä haastateltaessa unohtaminen ja väärin ymmärtäminen on myös vähäisempää. Parihaastattelussa haastateltavat niin ikään kontrolloivat toisiaan. (Eskola & Suoranta 1998, 95, 97.)

Erilaisten aineistojen ja/tai menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa nimitetään *triangulaatioksi*. Perustelen triangulaation käyttöä tässä tutkimuksessa sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä olisi ollut vaikea saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta. Haastattelussa sain olla suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, mikä vähensi mm. kysymysten väärinymmärtämisen mahdollisuutta sekä mahdollisti lisäselvitykset kysymyksistä. Essee tuki osaltaan haastattelua, koska siinä tutkittava oletettavasti esitti avoimesti yksilöllisiä tulkintojaan tutkittavasta aiheesta, mitä hän ei ehkä kielellisesti olisi pystynyt välittämään haastattelutilanteessa.

7.3 Tutkittavat ja tutkimusaineiston keruu

Tutkimukseeni osallistui viisi henkilöä, kaksi naista ja kolme miestä. Heistä kaksi valitsin aikaisemman ystävyysuhteen perusteella, kolmen tutkittavan nimen sain tietooni ystäviltäni tiedustellessani heiltä heidän tuntemiaan vaihto-oppilaina olleita nuoria. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt tutkittavien vaihto-oppilaiden nimien tilalla peitenimiä heidän anonyymiutensa säilyttämiseksi.

Otin kolmeen tutkittavaan yhteyden puhelimitse, kaksi tapasin sattumalta. Tiedustellessani tutkittavilta heidän mahdollista halukkuuttaan osallistua kyseiseen tutkimukseen, osoittivat he välittömästi mielenkiintonsa ja halukkuutensa auttaa tutkimukseni toteuttamisessa. Ensimmäisessä yhteydenotossani kerroin tutkittaville hieman yleistä kyseisestä tutkimuksesta sekä aineistonkeruumenetelmistä. Lisäksi ilmoitin lähettäväni heille lähipäivinä vapaamuotoisen kirjoitusohjeen (liite 1) esseitä varten.

Aineistonkeruun ensimmäisessä vaiheessa pyysin tutkittavia kirjoittamaan esseen otsikolla *”Kielellisiä kokemuksia vaihtarivuotena”*. Pyysin tutkittavia muistelemaan esseessä vaihto-oppilasaikaansa ja kuvailemaan vapaasti tuntemuksiaan ja kokemuksiaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa mahdollisesti erilaiset kulttuuritekijät olivat heijastuneet. Lisäksi pyysin tutkittavia pohtimaan ”small talkia” vieraassa kulttuurissa sekä sitä, mikä ero mahtaa olla kouluenglannin ja ulkomailla opitun englannin välillä. Keskeistä esseessä oli saada tutkittavat kuvailemaan erityisesti omaa kielenoppimisprosessiaan vieraassa kulttuurissa vaihto-oppilasaikanaan.

Annoin aikaa esseen kirjoittamiseen yhden kuukauden. Ensimmäisen esseen sain kuitenkin jo noin viikon kuluttua kirjoitusohjeen lähettämisestä. Toisen esseen sain miin ikään määräpäivään mennessä. Seuraavat esseet saapuivat noin viikon myöhässä. Viimeisen esseen sain postitse levykkeellä lähes kuukauden asettamani määräpäivän jälkeen. Tulostin kyseisen esseen itselleni paperiversioksi.

Esseet olivat pituudeltaan yhdestä kuuteen sivua, joten kirjoitettua tekstiä kertyi yhteensä noin 15 sivua. Esseissä heijastui tutkittavien vaihto-oppilaiden paneutuminen vaivannäköä vaativaan kirjoittamiseen. Esseissä vaihto-oppilaat kuvailivat osittain hyvinkin syvällisesti tunteitaan vaihto-oppilasvuodestaan ja kielen oppimisestaan vieraassa kulttuurissa. Koin esseitä lukiessani onnistuneeni tutkimukseeni osallistuvien henkilöiden valinnassa, koska he olivat aktiivisesti asioita pohtivia nuoria. He kertoivat myös rohkeasti itsestään hyvinkin henkilökohtaisia asioita.

Aineistonkeruun toisessa vaiheessa suoritin haastattelut. Haastattelulomakkeen laadin tutkimuksen teoriaosuuden sekä esseekirjoitelmien pohjalta (liite 2). Haastattelujen tarkoituksena oli saada tietoa siitä, minkälaisia kokemuksia vaihto-oppilaille oli kielenoppimisesta vieraassa kulttuurissa. Toteutin haastattelut sekä yksilö- että parihaastatteluina. Suoritin yksilöhaastattelut omassa kodissani ja parihaastattelun toisen haastateltavan työpaikalla. Yksilöhaastattelut kestivät yhdestä tunnista kahteen tuntiin, parihaastattelu kesti noin kaksi tuntia. Nauhoitin kaikki haastattelut. Haastattelujen nauhoittaminen mahdollisti haastattelutilanteiden sujumisen luontevan keskustelun merkeissä, koska haastateltavien vastauksia ei tarvinnut kirjoittaa muistiin haastattelujen aikana. Ilmapiiri haastatteluissa oli avoin ja rento ja vaikutti siltä, että kaikki haastateltavat paneutuivat kysymyksiin tosissaan. Kävin jokaisen haastateltavan kanssa ennen haastattelua lyhyen avauskesustelun, jossa kerroin hieman tutkimuksen taustaa sekä painotin heidän osallistumisensa tärkeyttä.

Tarkoituksenani oli alunperin toteuttaa kaikki haastattelut parihaastatteluina, koska oletin siten menetellessäni saavani paremman tuloksen kuin yksilöhaastattelujen avulla. Molemmat parihaastattelut eivät haastateltavien aikatauluongelmien vuoksi kuitenkaan onnistuneet, joten jouduin tyytymään ainoastaan yhteen. Halusin suorittaa parihaastattelut, koska oletin haastateltavien olevan tällöin luontevampia ja

vapautuneempia tulkinnoissaan. Totesin kuitenkin, että myös yksilöhaastattelussa keskustelu voi olla vapautunutta ja luontevaa.

Tutkittavien taustatiedot

Tutkittavat olivat olleet vaihto-oppilaina vuosina 1989 - 1998. Näin ollen kaukaisimmat muistot vaihto-oppilasajasta olivat 11 vuoden takaisia, tuoreimmat kokemukset olivat sitä vastoin, vain muutama vuosi sitten koettuja. Tutkittavien vaihto-oppilaanaoloaika vaihteli yhdestätoista kuukaudesta yhteen vuoteen. Lähtöhetkellä tutkittavat olivat iältään 16 - 17-vuotiaita. He lähtivät vaihto-oppilaaksi lukion ensimmäisen vuoden jälkeen aikomuksenaan palata jatkamaan lukio-opintojaan vaihto-oppilasajan jälkeen.

Tutkittavista kolme oli ollut vaihto-oppilaana Yhdysvalloissa, yksi Kanadassa ja yksi Japanissa. Neljän tutkittavan äidinkieli oli suomi, yhden sekä suomi että ruotsi, jälkimmäinen hieman vahvempi.

Tutkittavien motiiveina lähteä vaihto-oppilaaksi oli niin ikään kielen oppiminen, mutta myös kansainvälisyys ja vieras kulttuuri kiinnosti heitä. He eivät sen sijaan niinkään kokeneet lähteneensä itsenäistymään, mutta totesivat sen kuitenkin tulleen kaiken muun ohessa vaihto-oppilasvuoden aikana.

Lähes jokaisella tutkittavista oli myönteisiä kokemuksia eri kansallisuuksiin kuuluvista ihmisistä sekä ulkomailla matkustelusta jo ennen lähtöään vaihto-oppilaaksi, minkä he kokivat madaltavan kynnystä lähteä vaihto-oppilaaksi. He olivat halukkaita tutustumaan uusiin kulttuureihin, ymmärtämään niitä sekä solmimaan ihmissuhteita eri kulttuureissa elävien ihmisten kanssa.

Tutkittavien kielitaito lähtöhetkellä oli yhtä lukuunottamatta kiitettävää tasoa. Kaksi heistä oli jopa ns. kympin oppilaita kielissä eli heidän oletetaan oppivan kieliä helposti. Ainoastaan yhden tutkittavan lukion englannin kielen arvosana oli tyydyttävä. Tutkittavista ainoastaan yhdellä oli hieman aikaisempia kokemuksia opiskelusta ulkomailla oltuaan neljä viikkoa STS-kielikurssilla Eastbournessa. Kenelläkään tutkittavista ei ollut ennestään ystäviä tai kirjeenvaihtokaveria kohdemaassa.

7.4 Analyysin toteuttaminen

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa siten uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota. Informaatioarvon kasvattamiseen pyritään luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekäästä. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi alkaa itse asiassa heti kentälle menon jälkeen. Tehtävän tarkentaminen ja teemojen pohdinta ovat jo analyysiä, joka päättyy vasta raportin kirjoittamiseen (Grönfors 1982, 145). Aineiston analysointi vaatii kenttämuistiinpanojen lukemista yhä uudelleen ja uudelleen sekä mahdollisten ideoiden ja oivallusten kirjoittamista muistiin. Näin tutkija on dialogissa aineistonsa kanssa. Aineistossa on liikuttava ristiin ja rastiin ja kyettävä tekemään yhteyksiä, hahmottamaan luokituksia puoltavia ja kumoavia ilmiöitä sekä kyettävä jatkuvaan aineiston vertailuun ja rinnastamiseen. (Syrjälä & Numminen 1988, 124 - 125.)

Kvalitatiivisen tutkimushaastattelun tarkoitus on määritely niiden teemojen kuvailuna ja tulkintana, mitkä nousevat kohteen eli haastateltavan elämästä. Kuvailu ja tulkinta tapahtuu jatkumoissa, ei siis erillisinä prosesseina vaan limittyen toisiinsa. (Kvale 1996, 187.) Analyysi on prosessi, joka sisältää aineiston tärkeimpien osien nimeämisen, koodaamisen ja kategorisoinnin (Patton 1990, 381).

Tutkimusaineistoni muodostui siis viiden vaihto-oppilaan esseekirjoitelmista sekä haastatteluista, joten aineiston alustava järjestely ja teemoittelu perustui niihin. Aineiston analyysiä varten litteroin haastattelut lähes kokonaisuudessaan. Litteroin haastattelut mahdollisimman tarkasti, jolloin pyrin säilyttämään haastattelujen aitouden ja tunnelman aineiston analysointia varten. Jätin litteroinnista pois ainoastaan sellaisia kohtia, jotka eivät antaneet tutkimuksen kannalta oleellista tietoa. Litteroinnin jälkeen luin jokaisen esseekirjoitelman sekä litteroidut haastattelut muutaman kerran, jotta aineisto avautuisi alustavasti ja saisin muodostetuksi itselleni kokonaisnäköyksen vaihto-oppilaiden kuvaamista asioista. Tarkoitukseni oli näin toimien myös tutustua teksteihin ja päästä alustavasti sinuiksi aineiston kanssa.

Luettuani aineiston aloin järjestellä sitä. Aineistoni alustava järjestely ja luokittelu perustui haastattelurunkoon. Menin läpi haastattelulomakkeen kysymys kysymykseltä järjestellen samaa teemaa käsittelevät kysymykset oman luokkansa/pääteemansa alle. Sain näin muodostetuksi analyysirungon, joka sisälsi seuraavat tutkimusongelmiin liittyvät pääteemat:

1. *Puhuminen ja opiskelu vieraassa kulttuurissa*
2. *Kielen oppimista edistävät tekijät*
3. *Vaihto-oppilaan oman kulttuurin ja äidinkielen vaikutus kielen oppimisessa*
4. *Kouluenglannin vaikutus vieraassa kulttuurissa tapahtuvaan kielen oppimiseen*
5. *Small talk vieraan kielen oppimisessa*

Seuraavaksi etsin tämän analyysirungon avulla esseekirjoitelmista tekstikohtia kyseisistä teemoista numeroiden tekstikohdat aina sillä numerolla, mihin pääteemaan se kuului. Tämän jälkeen järjestin haastatteluaineiston merkiten kunkin vastauksen kohdalle sen teeman numeron, jonka alle vastaus kuului. Analysoin aineistoa tekemällä tulkintoja ja johtopäätöksiä vaihto-oppilaiden esseekirjoitelmista ja haastatteluaineistosta. Tein niin ikään päätelmiä aineistosta ja pyrin siten löytämään mahdollisimman kattavan vastauksen tutkimusongelmiin. Analysointi perustui pääosin suorien lainausten sisällön analysointiin. Tutkimukseni perustui siis pitkälti tutkittavien itsearviointeihin omista kokemuksistaan.

7.5 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Jos vain osa haastateltavista on haastateltu, jos tallenteiden kuuluvuus on huonoa tai litterointi noudattaa eri sääntöjä alussa ja lopussa tai jos luokittelu on sattumanvaraista, haastatteluaineistoa ei voida sanoa luotettavaksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185.) Tutkimuksen reliabelius voidaan todeta usealla tavalla. Esimerkiksi jos kaksi arvioijaa päätyy samanlaiseen tulokseen, voidaan tulosta pitää reliabelina, tai jos samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja saadaan sama tulos, voidaan jälleen todeta tulokset reliabeleiksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 213.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee tutkimuksen kaikkia

vaiheita. Aineiston tuottamisen olosuhteet olisi kerrottava selvästi ja totuudenmukaisesti. Esimerkiksi haastattelututkimuksessa kerrotaan olosuhteista ja paikoista, joissa aineistot kerättiin. Lisäksi kerrotaan haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiritteijät, virhetulkinnat haastattelussa ja myös tutkijan oma arviointi tilanteesta. Tutkimuksen validiutta voidaan tarkentaa myös käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 214.)

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen vaiheet. Lisäksi olen käyttänyt tutkimuksessa kahta erilaista aineiston hankintamenetelmää. Aineisto on aitoa, kun tutkimushenkilöt puhuivat (kirjoittivat) tai muuten ilmaisivat itseään samasta asiasta kuin tutkija oletti. Aineiston on oltava relevanttia myös ongelmanasettelun taustalla olevien teoreettisten käsitteiden suhteen. *Johtopäätökset eli tulkitut merkitykset ja merkityskategoriat* ovat puolestaan valideja silloin, kun ne vastaavat sitä, mitä tutkittavatkin tarkoittivat eli tutkija ei ole esimerkiksi ylitulkinnut aineiston (esim. esseiden ja haastattelujen) ilmaisuja. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1995, 129.)

Tutkimukseni luotettavuutta lisää se, että tutkittavat olivat paneutuneet tosissaan sekä esseiden kirjoittamiseen että haastatteluun. Tutkittavat olivat todella pohtineet omaa kielenoppimisprosessiaan. Toisaalta tutkimukseni reliabiliutta häiritsee hieman aineiston niukkuus (viisi tutkittavaa). Tulokset eivät tällöin ole kovin hyvin yleistettävissä, jolloin myös luotettavuus kärsii.

Koska tutkimukseni perustui tutkittavien omiin arvioihin kielen oppimisestaan, on selvää, että tällaiseen tutkimusotteeseen sisältyy myös riski. Tutkittavien arvioinnit eivät välttämättä ole täsmällisiä tai ylipäättään yhteismitallisia – jokaisella tutkittavalla on omat henkilökohtaiset mittapuunsa, joihin hän kokemuksiaan suhteuttaa. Tämä näkökohta on kuitenkin hyväksyttävä osaksi tutkimuksen luonnetta. Eikä ole varmastikaan mitään erityistä syytä olettaa, että tutkittavat olisivat tarkoituksellisesti vääristelleet todellisuutta ja siihen liittyviä kokemuksiaan.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU

Selvittelin tutkimuksellani viiden vaihto-oppilaan kokemuksia heidän kielen oppimisestaan vieraassa kulttuurissa. Tarkastelen seuraavaksi tutkimusongelmiin liittyviä päteemoja lainaten otteita vaihto-oppilaiden esseekirjoitelmista sekä haastatteluvastauksista. Pyrin kuvailemaan vaihto-oppilaiden kielen oppimista heidän itsensä kokemana peilaten sitä sekä kielen oppimisen teorioihin että myös aikaisempiin tutkimuksiin. Käytän tutkittavien vaihto-oppilaiden nimien tilalla peitenimiä ”Heikki”, ”Hannu”, ”Henri”, ”Maija” ja ”Milja”.

8.1 Puhuminen ja opiskelu vieraassa kulttuurissa

8.1.1 Puhuminen vieraassa kulttuurissa

Saamieni haastatteluvastausten perusteella *kielen oppiminen* on merkittävä tekijä hakeuduttaessa vaihto-oppilaaksi. Tiedustellessani tekijöitä, jotka vaikuttivat hakeutumiseen vaihto-oppilaaksi sain muun muassa seuraavanlaisia vastauksia:

”Kyllä se kieli oli mulle tärkeä, et mä näin sen silloin jo, et mä jäin siinä niin paljo paitsi, ku mä en tajunnu. Meillä kävi kotona paljo ulkomaalaisia ja mua harmitti, kun mä en pystyny seuraamaan sitä keskustelua tai lukemaan vieraskielistä lehteä. Et se niinku oli se varmaan aika iso tekijä.” (Henri)

Kielen oppimisen ohessa vaihto-oppilaat kokivat myös kulttuurin oppimisen olevan tärkeä tekijä hakeuduttaessaan vaihto-oppilaaksi. Itsenäistymisen koettiin tulleen vasta jälkeenpäin, jolloin tosin myös sen havaittiin olevan merkittävä tekijä. Vaihto-oppilaat eivät siis kokeneet halun itsenäistyä olleen vielä lähtöhetkellä kovin tärkeä lähdön syy. Päädyin tästä sellaiseen johtopäätökseen, että vaihto-oppilaaksi hakeutuvat nuoret ovat

jo lähtöhetkellä kypsiä, itseensä luottavia nuoria. Se taas puolestaan vaikuttaa siihen, että he ylipäänsä rohkenevat hakeutua vaihto-oppilaaksi. Lähes jokaisella tutkittavista nuorista oli myös jo ennen lähtöään myönteisiä kokemuksia eri kansallisuuksiin kuuluvista ihmisistä. Nämä aikaisemmat kokemukset ovat myös voineet osaltaan vaikuttaa tutkittavien päätökseen hakeutua vaihto-oppilaaksi. Tutkittavat mainitsivat olevansa sosiaalisia, erilaisiin tilanteisiin sopeutuvia nuoria.

Edellä kerrotusta voisi päätellä, että vaihto-oppilaaksi hakeutuvat nuoret ovat rohkeita, itsevarmoja ja ennakkoluulottomia puhumaan vierasta kieltä vieraassa kulttuurissa. Lehtonen (1993, 28) on sen sijaan todennut, että suomalainen tuntee itsensä usein epävarmaksi vieraassa kulttuurissa joutuessaan käyttämään vierasta kieltä. Lehtosen (1984) mukaan suomalaisen vaikeneminen vieraalla kielellä johtuu yleisestä kommunikointipelosta ja sosiaalisesta arkuudesta. Lisäksi syynä saattaa Lehtosen mukaan olla suomalaisen vieraan kielen käytännön kielitaidon puutteellisuus ja oman kielitaidon heikkouden tiedostamisesta johtuva itsekritiikki.

Tutkimukseni vahvistaa ainakin osittain kyseiset Lehtosen käsitykset. Tutkittavana olleet nuoret totesivat yleensä olevansa rohkeita ja itsevarmoja puhumaan vierasta kieltä. Kuitenkin heistä osa kertoi kokeneensa jonkinasteista epävarmuutta käyttäen englannin kieltä varsinkin vaihto-oppilasaikansa alussa. Yksi vaihto-oppilas totesi rohkeuden puhua ja käyttää kieltä monipuolisesti puuttuvan. Tosin tämäkin nuori kertoi *"vaihtarivuoden kehittävän hänen rohkeuttaan puhua englantia pelkäämättä jatkuvasti virheiden tekoa."* Lisäksi hän totesi *"kynnyksen aloittaa puhumaan vieraalle ihmiselle vieraalla kielellä madaltuneen lähes olemattomiin vaihto-oppilasaikana."*

Nordlundin ym. (1994) ja Huhdan (1994) tekemät tutkimukset ovat osoittaneet mm. että suomalaisille tuottaa vaikeuksia vieraalla kielellä keskustelu ja *suullinen esitystaito* vieraassa kulttuurissa. Seuraava haastattelukatkelma vahvistaa suomalaisen vieraan kielen käytön pelkoa erityisesti suullisessa esitelmätilanteessa.

"Muakin joskus pyydettiin pitämään Suomesta jotakin esitystä. Jos sä joudut kovin huonolla englannilla pitämään esitystä, sä tunnet olos aika epävarmaks. Alkuun mä kieltäydyin, etten mä pysty siihen. Sitte loppuvuodesta mä pidin jonkun semmosen."
(Henri)

Tutkimukseni mukaan vaihto-oppilaat ovat melko rohkeita puhumaan ja ainakin yrittävät puhua vierasta kieltä vieraassa kulttuurissa. He joutuvat kuitenkin usein toteamaan kielellisen vajavuutensa ja vieraan kielen käyttämättömyydestä johtuvat seuraukset kommunikointitilanteessa kielitasonsa kiitettävästä lähtötasosta huolimatta. Tämä tulee esiin mm. seuraavassa, ns. kympin oppilaan haastatteluvastauksessa.

"Ainakin yritti sanoa ja sitte huomasi, ettei kyllä varmana mennyt perille." (Maija)

"Kyllä mä siellä ihan suuni auki sain, että ei siinä mitään, että mitä enemmän tuli tutuksi, niin sitä enemmän sitä puhui. Että siinhän sitä sitte oppi, että en mä tiidä. Ja siinä alussa se oli vähän semmosta tosiaan, että kun ei ollu sinänsä käyttänyt englantia oikein niin tositalanteessa muuta kun koulussa." (Hannu)

Ensimmäisen päivän tunnelmistaan kielellisesti ajateltuna kiitettävällä englannin kielen lähtötasolla varustetut tutkittavat kertoivat seuraavasti:

"Mä kerroin koko ajan jotain tarinoita, mutta aina inhotti, kun takertui johonkin sanaan, eikä päässyt mitenkään ympäri ja oli sellasta hidasta ja huomasi, että on tässä kehittämisen varaa. Mutta pääsi puhumaan paljon ja oli aivan mahtavat tunnelmat ensimmäisen päivän jälkeen myös kielellisesti, että kyllä tämä tästä, vaikka...ku pääsi heti niinku puhumaan. Mutta tosiaan semmonen, että "öö, öö, öö, mikäs se sana nyt olikaan?" (Maija)

"No itse asiassa, kun ne puhu sellasta slangia, sitä niitten omaa ja siinä oli paljo sellasia asioita, joita mä en tiennyt, mitä ne niillä tarkoitti. Sen perusjuonen ymmärsin ja yritin pysyä mukana, mutta niin, niin, ei silleen mitään kauheita kielellisiä ongelmia ollu." (Milja)

"Ei mitään hälyyttävää, mutta kyllähän niitä aina pikkuongelmia tuli. Justiin kun ei osannu lausua oikein niitä, vaikka huuli, että osas lausua kaikki ihan oikein. Ne ei aina tajunnu ja tuli semmosia, joutu vähän selittämään tarkemmin. Kyllä ne sitte yleensä loppujen lopuksi ymmärsi, mitä tarkoitti." (Hannu)

"Ekaks, kun mä tulin, oli niin kuuma, etten tiennyt, mitä tehdä. Muistan, kun me tultiin tai ajettiin lentokentältä sinne kotiin, niin se oli niin hauskaa, kun kuunteli niitä japanilaisia, miten ne puhuu. Se kuulosti niin erikoiselta, koska mä en ollut oikein koskaan kuullut japania ennen." (Heikki)

Tyydyttävällä englannilla vaihto-oppilaaksi lähtenyt tutkittava kertoi haastattelussa ensimmäisen päivän tunnelmistaan seuraavasti:

" Heikot! Tai siis sillai, et mä tajusin, et mä puhun ihan jotakin muuta, mitä mä oon kuvitellu tai koskaan kuullukaan. Ja sitte varsinkin tietyt tyypit puhu vielä vaikeammin, mitä se oli. Jotkut osaa puhua selvemmin ja niinku artikuloida sitä, mut tää isäntäperheen isäkin puhu jotenki niin hassusti sitä englantia, että mä en pysyny siinä ollenkaan mukana. Se ei osannu ollenkaan suhteuttaa sitä puhenopecta mun taitoihin ja se meinas jo ihan, saatto hermostua, kun mä en tajunnu ja mä siinä vaan murahtelin, niin se oli niinku..." (Henri)

Näiden kaikkien edellä olevien vastausten perusteella tulin sellaiseen johtopäätökseen, että vieraan kielen puhumista ja ymmärtämistä vaikeuttaa toisaalta kielitaidon puutteellisuus, mutta toisaalta myös vieraan kielen erilainen argumentointi ja nopea puhetempo. Tällöin vaihto-oppilaat kokevat, että he eivät pysty osallistumaan samanarvoisena vieraskieliseen keskusteluun ulkomaalaisen kanssa. Kyseiset tulokset eivät sen sijaan juurikaan vahvista Nordlundin ym. (1994) ja Marschin (1993) toteamuksia siitä, että suomalaiset olisivat liian arkoja ja jännittyneitä kommunikoidaan esimerkiksi amerikkalaisten kanssa. Ainoastaan yksi tutkituista koki olevansa arempi englanninkielisessä keskustelussa kuin suomenkielisessä.

"Mä en usko, että mä oisin jännittäny tai pelänny omaa kieltäni, mutta mä en kerenny sinne väliin muotoilla niitä lauseita ja mielipiteitäni. Vaikka kyllä mä aremmaks siellä selvästi tulin kuitenkin. Ehkä enemmän sosiaalisesti ku kielellisesti kuitenkin." (Maija)

Kaikkonen (1994) on todennut vieraskielisen itsensä ilmaisemisen olevan aina uusien kielellisten mallien omaksumista ja niiden testaamista. Hänen mielestään tätä uutta yritetään sitten sovittaa siihen ainekseen, jota kielen oppijalla on jo entuudestaan. Samalla kielenoppija pyrkii sellaiseen ilmaisuun, joka on lähinnä sitä, mitä hän haluaisi sanoa. Kaikkonen näkee tässä olennaisimpina toimintamalleina produktiivisen yrityksen ja erehdyksen ja valmiuden yrittää ilmaista jotain, vaikka ei täysin kykenisikään siihen. Kielenoppija ilmaisee siis haluamansa sillä kielellisellä aineksella, joka hänellä on hallinnassaan.

Tätä edellä esittämäni teoriaa vahvistaa Japanissa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan toteamus kertoessaan vaihto-oppilasvuotensa ensimmäisinä päivinä aluksi yrittäneensä ajatella, miten pitäisi puhua. Hän kertoi, että ei kuitenkaan jaksanut kauan, koska se tuntui niin raskaalta. Tämän vaiheen jälkeen hän kertoi vain puhuneensa, välittämättä,

oliko se oikein tai väärin. Samalla hän odotti japanilaisten opettavan hänelle, mikä oli oikein, mikä väärin.

Erilaisen argumentoinnin aiheuttamista vaikeuksista kommunikoitaessa ulkomaalaisen kanssa kuvaa seuraava, Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan esseekatkelma:

"Ensimmäiset kielelliset pikkuvaikeudet tulivat jo lentokoneessa. Coca-Cola tuli lausuttua väärin...niin uskomattomalta kuin se kuulostaakin. Jälkeenpäin kun mietin tilannetta, niin minun oli täytynyt lausua c:t g:nä, josta amerikkalainen ei tajua, koska he kuulevat kielen eri lailla kuin suomalaiset. Tilasin siis Spriteä. Seuraava pikkumoka tuli Chicagon lentokentällä, kun ostin Hot Dogin. Lausuin Hot Dogin väärin ja myyjä joutu kysyä uudestaan pari kertaa. Itse ihmettelin, että, miten se ei voi tajuta, mitä haluan. Jälkeenpäin ymmärsin tämänkin virheen. Olin lausunut g:n k:na ja amerikkalaisen korva ei siitä tajua välttämättä ollenkaan. Lausuin sanat suomalaisittain, joten amerikkalaisten oli yllättävän vaikeaa tajuta minua vaihtarivuoteni alkuaikoina. Mutta onneksi ihminen on oppivainen. Opin virheistäni."
(Hannu)

Kyseisen tutkittavan kertoma vahvistaa Kaikkosen (1994) toteamusta, että kielenoppijan olennaisimpina toimintatapoina pidetään produktiivista yritystä ja erehdystä sekä valmiutta yrittää ilmaista jotain, vaikka ei kykenisikään siihen. Tällöin voidaan puhua ilmaisullisista kiertämisstrategioista. Kielenoppija yrittää ilmaista haluamansa käyttäen muuta kuin lyhintä tietä, esimerkiksi juuri oikeaa sanontatapaa. Hän siis ilmaisee haluamansa sillä kielellisellä aineksella, joka hänellä on hallinnassaan.

Tiedustellessani vaihto-oppilaiden selviytymistä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, äidinkielenään pääasiassa ruotsia puhuva, Japanissa vaihto-oppilaana ollut tutkittava kertoi seuraavasti:

"Hmm, no olihan niitä ensiksi ainakin eniten vaikeuksia, kun ne ei osaa oikein englantia puhua, kun yritti englanniksi selittää. Sitten myöhemmin oppi, että kyllä ne osaa aika hyvin englantia, jos käyttää eri ääntämistapaa, niin kuin se pitää. Et niil on niin ku, onks se vokaali niin ku joka kirjaimen jälkeen. Niin ku "boku" eikä "book".

Kahden edellä olevan haastatteluvastauksen perusteella voitaneen päätellä, että kommunikaation onnistumiseksi englannin kielen ääntämistapa on ratkaisevaa sosiaalisissa tilanteissa.

Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana ollut tutkittava kertoi tulleen jatkuvasti väärinymmärretyksi. Kysymykseeni mistä hänen mielestään johtui se, etteivät amerikkalaiset ymmärtäneet hänen puhettaan, hän vastasi seuraavasti:

"Mun kielikuvat, koska sä käytät vääriä kielikuvia. Sä yrität puhua englantia suomalaisilla kielikuvilla ja sitte niinku vertauksilla ja sanoilla. Ja sitte, totta kai ne varmaan ymmärtää "Come here!" tai jotain tämmöstä, mut jos mun piti jotain selittää, niin se oli aina sellanen epävarmuustekijä siinä alkuvaiheessa varsinkin, et ei ymmärretty toisia. Sellaset niinku äänenpainot, intonaatiot, kaikki niinku, mikään ei täsmää." (Henri)

Suomalaisen aksentin vaikutusta oman puheen heikosti ymmärretyksi tulemiseksi erityisesti vaihto-oppilasajan alussa vahvistavat myös seuraavat otteet:

"Vaihtarivuoteni alussa suomalainen aksenttini oli vielä hyvin voimakas ja se häiritsi hieman ymmärrettävyyttäni." (Milja)

"Suullinen ilmaisu tietysti kärsii suomalaisesta aksentista, mutta sitä ei turhaan kannata hävetä. Helpommin englantia puhuva ymmärtää hitaasti ja vahvalla aksentilla väärin puhutun, kuin nopean ja turhan hienostellun yrityksen." (Maija)

"Lausuin sanat edelleen suomalaisittain, joten amerikkalaisten oli yllättävän vaikeaa tajuta minua vaihtarivuoteni alkuaikoina." (Hannu)

"Kouluvuoden lopussa puhuinkin usein niin hyvin englantia, ja ilman suomalaista aksenttia, että minua pidettiin jostain muualta päin Yhdysvaltoja muuttaneena. Oli todella hauskaa mennä kauppaan ja keskustella ummet ja lammet myyjän kanssa ja tuntea tulevansa todella ymmärretyksi." (Henri)

Tiedustelin tutkittavilta kuinka kauan kesti ennen kuin he kokivat hallitsevansa vieraan kielen sujuvasti. Tutkittavat kuvailivat kokemuksiaan seuraavasti:

"Oisko ollu kuus viiva seittemän kuukautta, et ite sä et niinku näe sitä kehitystä, mut sitte jotenki se hahmottuu sulle. Jotenki se kasvun vaihe tapahtuu niin hitaasti, vaikka sitä tapahtuu joka päivä. Sitte mä huomasin, että alko sujumaan, että mulla alko olla niitä ilmasuja, että niin ei tarvinnu kierrellä ja kaarrella, jos mä halusin sanoa jonkun asian. Kyllä se sen kuus viiva seittemän kuukautta vei." (Henri)

"Jaa-a. Kyllä siinä meni varmaan. Vaikea kyllä sanoa, mutta suunnilleen varmaan se syksy siinä meni. Kyllähän mä tietenki koko ajan parannin. Jouluun mennessä ymmärsi jo ihan täysin, mitä ne kaikki puhui. Siellä oppi niinku ymmärtämään sen, mitä ne puhui paljo paremmin ja sitte ite ei välttämättä päässy tavallaan sille tasolle. Se puhuminen tuli perässä. (Hannu)

"Kyllä se varmaan ihan yhdessä kuukaudessa oli mulla. Mä puhuin kuitenkin jatkuvasti sen perheen kanssa paljon. Että kaikki oli silleen, kun puhu koko ajan englantia, niin se oli sitte helpompi alkaa käsitellä sitä asiaa jo päässä englanniksi." (Maija)

"Kyllä se oli justiin, että sen kuukauden se oikeastaan aina vaatii, että englanti tulee sujuvaksi." (Milja)

"Öö, se on kolme viiva neljä kuukautta. Se oli niitten isäntäperheen pikkulasten ansiota." (Heikki)

Heikki painotti perheen osuutta kielenoppimisprosessissaan. Hän kertoi aluksi olleen helppointa puhua lasten kanssa ja hän totesi oppineensa erittäin paljon lapsilta, jotka olivat 3 - 6-vuotiaita. Voitaneekin olettaa, että Heikki koki olevansa samalla kielellisellä tasolla näiden lasten kanssa, mistä johtuen kommunikointi heidän kanssaan sujui ainakin aluksi hyvin. Myös eräs toinen tutkittavista totesi perheensä lasten auttaneen todella paljon hänen kielen oppimisessaan. Lisäksi hän uskoi kielen oppimisen kannalta olleen oleellista se, että *"sai ikäisiään hyviä kavereita, joiden kanssa sai harjoitella kieltä 24 tuntia vuorokaudessa"*.

Verrattaessa edellä olevia haastatteluvastauksia voidaan todeta, että lähtöhetken kielitaidolla ei välttämättä voida ennustaa kielen oppimista kohdemaassa. Hannulla ja Henrillä nimittäin kului heidän oman arvionsa mukaan kummallakin kielen sujuvaan hallintaan noin puoli vuotta, vaikka heidän kielellinen lähtötasonsa oli erilainen. Hannun lukion englanti lähtöhetkellä oli kiitettävää tasoa, kun taas Henrin tyydyttävää tasoa.

Sekä Maija että Heikki hallitsivat puolestaan englannin kielen lähtöhetkellä erinomaisesti ollen kumpikin ns. kymppin oppilaita kielissä. Maija kertoikin hallinneensa kielen jo kuukauden kuluttua saapumisestaan kohdemaahan. Myös Heikki totesi oppineensa puhumaan sujuvasti japania jo kolmen, neljän kuukauden kuluttua saapumisestaan maahan. Näin ollen voidaan olettaa kyseisten vaihto-oppilaiden kielellisen lahjakkuuden edesauttavan heidän kielen oppimistaan. Verratessani kielen oppimista ajallisesti ja ottaen huomioon lisäksi sen, miten erilainen kieli japani on englantiin verrattuna, niin Heikki oppi kielen mielestäni todella nopeasti. Näiden tulosten perusteella sekä kaikkien näiden haastateltavien kielelliset lähtökohdat huomioon ottaen kielen oppiminen erityisesti Heikin kohdalla eteni siis todella nopeasti.

Hannu, Maija ja Milja kertoivat nimittäin englannin kielensä olleen kiitettävää tasoa jo lähtiessään vaihto-oppilaskohteeseen. Heikki sen sijaan totesi osanneensa japania ainoastaan kymmenen sanaa lähtöhetkellä. Hän siis eteni kymmenestä japanin kielen sanasta sujuvaan puhumiseen verrattain lyhyessä ajassa.

Mietin, mikä vaikutti em. tuloksissa ristiriitaa, koska mielestäni edellytykset kielen yhtä nopeaan sujuvaan hallintaan olivat ainakin Miljalla ja Hannulla samat ottaen huomioon kummankin kiitettävän lähtötason. Kuitenkin he edistyivät kielenoppimisprosessissaan eri tahtiin Miljan oppiessa kielen jo kuukauden kuluttua, Hannun vasta noin puolen vuoden kuluttua saapumisestaan kohdemaahan.

8.1.2 Opiskelu vieraassa kulttuurissa

Tutkittavat kokivat selviytyneensä ulkomailla opiskelusta hyvin, mutta töitä he totesivat opiskelun eteen joutuneensa tekemään todella paljon. Garamin (2000) tekemässä tutkimuksessa sen sijaan puolet vastaajista kertoi käyttäneensä vaihto-opiskelun aikana vähemmän aikaa opiskeluun kuin kotimaassa. Toisaalta myös Garamin tutkimus osoittaa, että opiskelijat pitävät vieraalla kielellä opiskelua työläämpänä kuin omalla äidinkielellä.

Tässä tutkimuksessa tutkittavat kuvailivat kokemaansa ulkomailla opiskelun vaativuutta seuraavasti:

"Alkuun se oli tosi vaikeata. Mä käytin neljä tuntia yhden kappaleen lukemiseen joka päivä. Mä tiesin, että mun on pakko saada tää läpi. Mä jouduin periaatteessa joka sanan kattomaan ja silti se lauseen muodostus oli...ois oppinu yhtä hyvin, ku ois Suomessa ottanu käteen yhtä vaikean kirjan ja alkanu lukea sitä vuoden ajan, et kyl mä niinku jouduin tekeen töitä." (Henri)

"Mulla oli se, että ku jokaisessa aineessa tuli tosi paljo uutta sanastoa, mutta sitte ku oppi tuntemaan sen, niin sitte oppi pärjäämään siellä. Mutta kyllä niitten käsitteiden oppimisessa meni aika lailla eri aineissa. Mulla oli aika vaikeita aineita. Mulla oli psykologiaa, sosiologiaa ja kaikkea tällästä, ettei siinä sanakirjaa voinu paljon käyttää." (Milja)

"Aluksi mä otin aika vaikeita kursseja, että mun piti sitte vaihtaa ne siinä alussa. En mä mitään ranskaakaan sitte jaksanu ruveta opiskelemaan englanniksi, että siinä ois ollu niin, että kyllä sen huomaa heti parilla eka tunnilla, että...oli pakko tavallaan vaihtaa helpompaan se, että..." (Hannu)

"Väittämä, että amerikkalainen lukio olisi lapsellisen helppo meille viisaille suomalaisille, ei yksinkertaisesti pidä paikkaansa. Joka perjantai koulussa oli julkinen väittelytilaisuus, jossa kaksi ryhmää kohtasivat toisensa joskus kiivaissakin taisteluissa. Vaihto-oppilaille ei ollut vuoden alussa tai sen lopussakaan minkäänlaista mahdollisuutta kielellisesti tai edes filosofisesti osallistua keskusteluun. Aiheet olivat niin teoreettisia ja vaikeita, ettei tietääkseni kukaan meistä 15:sta vaihto-oppilaasta aktiivisesti kyennyt osallistumaan keskusteluun amerikkalaisten oppilaiden ja opettajien harmiksi!" (Henri)

Mm. Nordlund ym. (1994) ja Huhta (1994) ovat tutkineet suomalaisten vaihto-opiskelijoiden opiskelua ulkomailla. Heidän tutkimuksensa osoittivat, että suomalaiset vaihto-opiskelijat selviytyvät ulkomailla opiskelusta hyvin, mutta heille tuottaa vaikeuksia mm. vieraalla kielellä keskustelu ja suullinen esitystaito. He ovat luokassa toisinaan epävarmoja ja haluttomia väittelemään ja kritisoimaan. Erityisesti em. Henrin haastatteluvastauksesta ilmenee suomalaisten vaihto-oppilaiden epävarmuus väittelytilanteessa. Tältä osin tutkimukseni siis vahvistaa Nordlundin ja Huhdan tulokset. Sen sijaan tutkimukseni on hieman ristiriidassa kyseisten tutkijoiden tulosten kanssa siitä, että vaihto-oppilaille olisi vaikeuksia suullisessa esitystaidossa. Tutkimukseni mukaan vaihto-oppilaat näyttäisivät selviytyvän siitä varsin hyvin.

"Aika vähähä niissä piti puhua kuitenkaan. Paitsi sitte englannin äidinkielen tunnilla oli yks esitelmä, niin mä kyllä taisin loistaa siinä aika hienosti. Ne oli vähän huonoja esiintymään..." (Maija)

"Mulla oli yks esitelmä terveystiedosta ja mä pidin kymmenottelusta, sehän on mun laji. Siitä piti viis minuuttia puhua. Mä ajattelin, että mä en kyllä saa siitä niin paljo puhuttua, mutta loppujen lopuksi mä puhuin 15-20 minuuttia siitä, että! Ja opettaja sano, että "tosi mielenkiintosta", että "anna mennä vaan!" (Hannu)

Tutkimukseni siis osoittaa, että vaihto-oppilaat kykenevät pitämään esitelmiä englannin kielellä, mutta heidän taitonsa ei sen sijaan riitä käyttämään kieltä hankalissa keskustelu- tai väittelytilanteissa. Oletan tähän olevan syynä heidän vajaa sanavarastonsa, joka rajoittaa heidän osallistumistaan väittelyihin ja käsittelemään sitä "sanatulvaa", mikä tulee vastaan liian nopeassa tempossa tällaisissa tilanteissa. Lisäksi

kyvyttömyyteen väitellä vaikuttaa oletettavasti se, että lukioissa ei juuri opeteta väittelyä. Vastoin useita aikaisempia käsityksiä, ongelmana ei mielestäni ole se, että suomalaiset vaihto-oppilaat olisivat sen pelokkaampia puhumaan vierasta kieltä kuin muiden maiden kansalaisetkaan. Mm. Gardnerin ja Lalonden (1983) mukaan kielen oppimista selittäviin tekijöihin kuuluu tilanneahdistuneisuus eli oppituntipelko ja vieraan kielen käytön pelko, joka haittaa vieraan kielen oppimista. Tämä tutkimus vahvistaa Lehtosen (1984) käsitystä siitä, että vieraan kielen käytön ongelmista tärkein on nimenomaan kielitaidon puutteellisuus. Se estää vaihto-oppilaita osallistumasta samanarvoisena esimerkiksi vieraskielisiin väittelyihin koulussa. Tutkittavat mainitsivat toisaalta vaihto-oppilasajan olevan liian lyhyt täydelliseen kielen hallintaan.

"Vuoden aikana opin tietenkin kieltä paljon ja sanoja tosi paljon, mutta...niin kävi, että olisin itse odottanut oppivani aivan täysin englannin kielen, mutta ei siinä niin käynyt. Tosin taitoni parani hyvin paljon ja selvisin kaikista tilanteista ihan hyvin, mutta ei sitä silti oppinut samalla tavalla kuin omaa äidinkieltä. Ehkä se olisi vaatinut vielä toisen vuoden perään." (Hannu)

"Mutta eri asia on ymmärtää, mistä on kysymys, kun ymmärtää kaikki sanan painotukset, sanan tarkalleen. Voin sanoa, että mä pystyin vasta toisen jakson jälkeen kuuntelemaan uutiset, et tiesin joka sanan, mitä siinä puhuttiin. En mä voi sanoa, et mä eka vuoden aikana oisin siihen pystynyt. Ja jos joku väittää, et ne pystyy, niin ne vaan kuvittelee, et ne osaa sitä." (Henri)

Mainittakoon, että edellä oleva vaihto-oppilas "Henri" lähti vaihto-oppilasvuotensa jälkeen vielä noin puoleksi vuodeksi Yhdysvaltoihin.

Tiedustellessani mikä tuotti eniten vaikeuksia opiskelussa (puhuminen, ymmärtäminen, kirjoittaminen) sain seuraavanlaisia vastauksia:

"Vaikea sanoa, että mikä oli vaikeinta. Kyllähän se ymmärtäminen. Mä sain yllättävän hyvin niistä esseistä, että melkein paremmin kuin normaali amerikkalainen." (Hannu)

"Ymmärtämisessä mulla ei ollu mitään vaikeuksia missään vaiheessa. Koulussa ei ollu vaikeuksia kielellisesti, mutta sosiaalisesti." (Maija)

Tämän tutkittavan toteamus tukee osaltaan sitä käsitystä, minkä Kaikkonen (1994) on todennut tutkiessaan niitä erilaisia ongelmia, joita yksilö kohtaa vieraassa kulttuurissa. Kaikkosen mukaan keskustellessaan syntyperäisen kielenkäyttäjän kanssa vieraan kulttuurin edustaja kohtaa monia monia vaikeuksia, joita kirjallisessa viestinnässä

esiintyy harvemmin. Kaikkonen on todennut viestintää vaikeuttavan ponnistelu oman ymmärtämisprosessin kanssa.

Erityisesti puhumisessa ja kirjoittamisessa koettu ero tulee esiin seuraavista katkelmista:

"No, siis kyllä ne kaikki varmaan aika lailla samalla linjalla on, mut puhuminen on sillä lailla yksinkertasempaa, ku kirjottaminen, ku siinä voi vähän kierrellä ja kaarrella. Se kirjottaminen oli alkuun aika tuskallista. Just se, et siitä tulee ymmärrettävää ja järkevää. Se, et sä osaat laittaa sanat oikeaan järjestykseen ja siitä tulee ymmärrettävä lause. Puheessa sä voit tehdä enemmän virheitä ja silti sut ymmärretään." (Henri)

"Kirjottaminen oli. Ensimmäinen englannin essee, 200 sanaa, oli tosi hankala. Mutta siitä se lähti semmonen nouseva käyrä. Ne on niin huonoja kirjottamaan omaa kieltänsä, että. Hauskinta oli, että loppudentistä sain luokan parhaan arvosanan, vaikka kaikille muille se oli heidän äidinkielensä!!" (Maija)

"Ehkä eniten mulla kans oli se kirjottaminen sen takia, että mä en osannu kirjottaa niin monipuolisesti. Siitä tuli aina niin suppea, eikä välttämättä siitä tullu sisällöltään semmonen, mitä mä oisin halunnu. Musta tuntu, että mä en siinä paperilla osannu ajatella sitä sisältöä englanniksi niin hienoks, kun sen pitäis olla, et se siinä oli." (Milja)

Jäin hieman miettimään edellä olevaa Miljan vastausta, koska koin hänen suhtautuvan kirjoittamiseensa liian kriittisesti. Huomiotani lisäsi hänen kertomansa esseessään, jossa hän kirjoitti seuraavasti: *"Kirjoitustaitoani perheeni kehui, sillä sujuihan se paljon vähemmän virhein, kuin perheen äidin kirjoitus!"*

Edellä olevien tutkittavien lausumien perusteella tämä tutkimus vahvistaa aikaisempia tutkimustuloksia. Huhta (1994) ja Nordlund ym. (1994) ovat tutkimuksissaan havainneet, että vaihto-oppilaat kokevat kirjoittamisen (esim. esseet) vieraalla kielellä erityisesti vaihto-oppilasaikansa alussa vaikeaksi ulkomailla opiskellessaan.

Kangasharju (1996) on todennut, että kirjoitettaessa vieraalla kielellä, keskeisiä ongelmia ovat yleinen kielitaidon puute, kyvyttömyys löytää ajatuksilleen haluamiaan ilmauksia. Kangasharjun mukaan vieraalla kielellä kirjoittaminen on paljon muuta kuin yksi kielen oppimisen apukeino tai kielitaidon osoittamisen väline. Ottaen huomioon tutkittavien lähes kiitettävän kielellisen lähtötason, on Kangasharjun tutkimustulos yleisestä kielitaidon puutteesta vieraalla kielellä kirjoittamisessa mielestäni hieman ristiriidassa oman tutkimukseni kanssa. En usko, että ainakaan tutkimukseeni

osallistuneilla ns. kymppin oppilaalla, Maijalla, kirjoittamisen vaikeus olisi johtunut kielitaidon puutteesta, koska hän koki ainoastaan ensimmäisen esseen olleen vaikea kirjoittaa. Tämän jälkeen hän totesi kirjoittamisen sen sijaan olleen hänen vahva puolensa opiskelussa. Toisaalta tyydyttävällä englannin kielen arvosanalla vaihtoon lähteneellä Henrillä kirjoittamista on saattanut hyvinkin häiritä nimenomaan hänen heikko kielitaitonsa.

Aikaisempien tutkimusten (mm. Vaurio 1996) mukaan kirjoittaminen auttaa kielen oppimista, koska se vahvistaa muita kielitaidon aloja ja edistää näin koko kielikoodin oppimista. Tutkimukseni osoitti myös vahvasti sen, että vaihto-oppilaat kokevat opiskelun merkityksen erittäin merkittävänä tekijänä kielen oppimisen kannalta. Tämä tuli esiin seuraavista tutkittavien lainauksista:

"Erittäin merkittävä. Puolet ois jääny oppimatta, ellei ois opiskellu. Kyllä se autto todella paljo, et siellä joutu lukemaan, opiskelemaan siellä koulussa. Et kuitenkin se käytännön arkielämä "easy go english" on kaukana siitä." (Henri)

"Koulunkäynti oli sanaston takia aivan välttämätön. Siinä oppi niitä omia erityissanastoja, mitä kurseja kävi. Aivan ehdoton!" Siellä ne taas käyttää niinku meki käytetään puheessa sellasta yksinkertasta kieltä, että kirjojen ja sen oman kirjottamisen kautta oppi, et siinä se tuli." (Maija)

"No, sanotaan, että kyllä sitä puhumaan oppi niinku muissa tilanteissa paremmin, mutta sitte siinä tietenki, kato...opiskelu, siinä piti lukea ja näin, että siinä sitte tämmänen luetunymmärtäminen parani. Siinäki oppi sanoja kans niinku puheessaki, että kyllä se varmasti oli tosi hyödyllinen kans." (Hannu)

Näiden edellä olevien vastausten perusteella voidaan todeta, että opiskelu auttaa olennaisesti vaihto-oppilaiden kielen oppimista. Erityisesti heidän kirjoitustaitonsa, sanavarastonsa sekä luetunymmärtämisensä paranee opiskelun myötä. Näin ollen tulokset vahvistavat osittain Huhdan (1994) ja Nordlundin ym. (1994) tutkimuksia, joissa ilmeni myös erityisesti vaihto-oppilaiden kirjoitustaidon paraneminen opiskelun ansiosta.

Tiedustelin tutkittavilta tekijöitä, jotka mahdollisesti häiritsivät heidän opiskeluaan vaihto-oppilasaikana (koti-ikävä, yksinäisyyden ja ahdistuneisuuden tunne, kielitaidon puute, opiskelumotivaation puute, paikalliset oudot opiskelumenetelmät, runsas

sosiaalinen elämä). Suurin osa tutkittavista koki opiskelumotivaation puutteen yhdeksi jossakin määrin heidän opiskeluaan häiritseväksi tekijäksi. Maija ja Milja totesivat motivaation puutteen johtuneen siitä, että vaihto-oppilaskohteessa suoritettuja kursseja ei juurikaan hyväksilueta Suomessa.

”Kyllä se tavallaan saatto häiritä, että ei aina ollu sitä motivaatiota opiskella, että ois joskus halunnu jättää läksyt tekemättä, mutta kyllä sitä sitte aina teki.” (Hannu)

”Hm. Pystyin seuraamaan opetusta sillon, kun mä olin kiinnostunut.” (Heikki)

Ainoastaan yksi tutkittavista koki kielitaidon puutteen häirinneen alussa todella paljon. Syynä tähän hän totesi olevan vaikeat ainevalinnat, jotka hän sitten kertoi vaihtaneensa helpompiin myöhemmin. Oletan tutkittavien yleisesti hyvän kielitaidon vaikuttaneen siihen, etteivät he kokeneet kielitaidon häirinneen opiskeluaan kohdemaassa.

8.2 Vaihto-oppilaiden näkemykset kielen oppimista edistävistä tekijöistä

Ainoastaan kaksi tutkituista kertoi matkustelleensa paljon ulkomailla ennen vaihto-oppilasvuottaan. Toinen heistä oli lisäksi ollut neljä viikkoa STS-kielikurssilla Eastbournessa. Tutkituista kolme ei ollut oikeastaan käynyt Ruotsia tai Viroa kauempana. Tiedusteluihini aikaisempien kokemusten vaikutuksesta kielen oppimiseen vaihto-oppilasaikana tutkittavat vastasivat mm. seuraavasti:

”Kyllä mä uskon, että kun mä olin jo oppinu silleen, että mä en arkaillu yhtään puhua, että tohti suoraa sanoa, eikä tarvinnu hävetä sitä, että vähä tekee virheitä, ku ties, miten tavallaan ulkomailla pitää puhua.” (Maija)

”Joo, pelkästään vaan se, että sä olit joutunu joskus siihen tilanteeseen, et sä joudut puhumaan vierasta kieltä.” (Henri)

”No mulla ei silleen, koska mä en ehkä sillon uskaltanu puhua enkä halunnu. Mä pelkäsin, että mä oon huono.” (Milja)

Näistä kaksi ensimmäistä vastausta selittävät sen, että aikaisempi oleskelu ulkomailla helpottaa vieraan kielen oppimista vaihto-oppilasaikana. Kyseisistä vastauksista ilmenee se, että vieraan kielen käyttäminen aiemmin vähentää mahdollista arkuutta käyttää kieltä ja se antaa myös itsevarmuutta puhua. Ei häpeä puhumistaan ja

virheitään. Toisaalta tietää jo entuudestaan, miten ulkomailla täytyy puhua.

Gardnerin ja Lalonden (1983) tutkimuksessa on ilmennyt, että vieraan kielen käyttämisen pelko vaikuttaa kielen oppimiseen. Myös Lehtonen (1984) on todennut vieraan kielen käyttämisen pelon vaikuttavan itse puhetilanteessa ja ennakoivasti. Lehtosen mukaan henkilö pyrkii kättämään epäonnistumisen tuottavan vieraan kielen käyttötilanteita. Edellä esitetty Miljan vastaus niin ikään tukee Lehtosen tulosta.

Vaikka Maijalla oli myönteisiä kokemuksia aiemmasta ulkomailla matkustelusta ja puhumisesta siellä vieraalla kielellä, niin silti hänen kielen oppimisensa ei todellisuudessa edennyt nopeammin kuin esimerkiksi Miljan, jolla oli negatiivisia kokemuksia ulkomailla puhumisesta. Kumpikin arvioi oppineensa hallitsemaan kielen noin yhdessä kuukaudessa! Huomionarvoista on mielestäni myös se, että vaikka Heikillä ei ollut mainittavasti aikaisempia kokemuksia ulkomailla vieraalla kielellä (japanin kielellä) puhumisesta, niin hänen kielen oppimisensa eteni silti todella nopeasti. Hän kertoi oppineensa puhumaan sujuvasti japania 3 - 4 kuukaudessa!

Mikluha (1998) on tutkimuksessaan havainnut, että suomalaisten tulisi puhua luonnollisesti ja rennosti englantia ja unohdettava kielioppivirheet. Hän on tullut siihen tulokseen, että epätarkka englanti rennosti ja energisesti käytettynä on parempi kuin täsmällinen englanti jäykästi. Tämä tuli esiin myös tässä tutkimuksessa.

"Se vaikutti paljo, että ku ei yrittäny silleen hirveän hienosti sanoa tai se, ettei yrittäny silleen justiin tasan oikein sanoa sitä...ei yritä liikaa hienostella." (Maija)

"Se, ettei yritä niinku ääntää liian hienosti, että ääntää vaan reilusti omalla aksentilla" (Milja)

"Joo, se oli se, et mä pystyin puhumaan suurin piirtein niinku ne halus sen sanan kuulla tai niinku ne oli tottunu kuulemaan. Et monta kertaa autto, jos vaan ikään kuin "heitti" sen sanan sillä lailla, et se oli niinku sinne päin. Et joskus se toimi paremmin kuin se, et mä yritin artikuloida itseäni hirveän selvästi, koska se meni ehkä lähemmäksi sitä niitten omaa. Sillon kun yritti sanoa ehkä jopa nopeastikin tai sano silleen tahallaan huolimattomasti niin...se oli. Kyllä mä sitä käytin aika paljon." (Henri)

Sajavaara (1980) ja Kaikkonen (1994) ovat havainneet, että sosiaaliset taidot, kuten mm. kanssakäymiseen osallistuminen, nopeuttaa kielen omaksumista huomattavasti. He ovat tutkimuksissaan todenneet oppijan hyvin negatiivisten aikaisempien käsitysten tietystä kulttuurista aiheuttavan sen, ettei oppimisen prosessi etene lainkaan. Tiedustellessani minkälaiset ennakkokäsitykset ja -tiedot tutkittavilla oli kohdemaasta ja kohdemaalaisista ennen lähtöään vaihto-oppilaaksi sain seuraavanlaisia vastauksia:

"Ennakkokäsitykset voi olla ehkä justiin mitä TV:stä tuli. Ainakin aluks tuli semmonen, että ihan kun eläis TV:ssä. Mutta ehkä se justiin se ennakkokäsitys vaikutti tähän, että osas tavallaan niinku niitä niitten termejä TV:n kautta jotenki. Että se oli niinku auttavana niinku jo ennalta oletettu kulttuuri. Että vähä oletti jotain siitä. Jos ois enemmän tuntenu, niin kyllä ois auttanu. Kyllä ois helppo mennä nyt, ku tietää kaiken! Mä oon monesti ajatellu, että voi, että ku sais nyt mennä. Mutta sittehän se toisaalta ois turhaa, ei siinä enää mitään oppis!" (Maija)

"No ne oli ne yleiset stereotypiat, mitä suomalaiset viljelee tänäkin päivänä. Ja monessa suhteessa ne ei pitäny paikkaansa, oikeastaan mikään ei täsmänny. Amerikan kuvani olikin enemmän television muokkaama ja omien toiveiden värittämää, kuin osasin kuvitella. Amerikkalainen todellisuus olikin yllättävän erilainen ja poikkesi omista fantasiaista huomattavasti. Se oli hyvin värittyynyttä tietoa, mitä mulla oli Yhdysvalloista, tietyistä näkökulmasta katseltua. En mä voi sanoa, että mä oisin tienny jotakin Yhdysvalloista." (Henri)

Kuten edellä olevista vastauksista ilmenee, tutkittavien ennakkokäsitykset kohdemaastaan olivat hyvin pinnallisia ja television kautta värittyneitä, eivätkä siis lainkaan todenmukaisia. Myös muut tutkittavat olivat sitä mieltä, että heidän saamansa ennakkokuva kohdemaastaan oli täysin väärä. Tämän tutkimuksen perusteella on vaikea sanoa, vaikuttivatko tutkittavien ennakkokäsitykset negatiivisesti heidän kielenoppimiseensa. Oletan kuitenkin, että todenmukaisemmilla ennakkokäsityksillä olisi saattanut olla positiivinen vaikutus tutkittavien kielen oppimiseen. Mainittakoon, että kaksi tutkittavista koki muuttuneensa persoonaltaan vaihto-oppilasaikanaan. He totesivat sen johtuneen pääasiassa kielitaidon puutteesta, mutta toisaalta oletan siihen vaikuttaneen osittain myös ennakkokäsitykset kohdemaalaisista.

"Mulla ehkä ongelmia oli just sitte tämä oma muuttuminen. En ehkä ollu ihan sinut itseni kanssa. Se multa puuttu niinku tavallaan omasta itsestäni, että mä olisin halunnut enemmän olla kavereitten kanssa tekemisissä. Mä oon täällä hirveän sosiaalinen ihminen ja se kieli rajotti mua niin paljo, että musta tuli sellanen hiljanen hyssykkä, vaikka mä kyllä lähimmille ystäville puhuin paljo ja et varsinki noin urheilujoukkueessa mä en ollu enää sellanen kapteenityyppi siellä." (Maija)

"Oli se jännä, kuinka paljon tosiaan kieli vaikuttaa omaan persoonaan, että...se ihan niinku. Mä olin niinku ihan eri ihminen siellä. Mustaki varmaan moni ihminen luuli, että mä oon kauhean ujo ja semmonen hiljanen. Niitten vaihto-oppilaskavereitten kanssa sitä höpötti paljon, mutta ei ehkä uskaltanu niitten syntyperäisten kanssa mennä puhumaan." (Milja)

Tulin siihen tulokseen, että oma persoona vaikuttaa niin ikään myös kielen oppimiseen. Eräs tutkittava kirjoitti esseessään seuraavasti:

"Olen ulospäinsuuntautunut, elämänmyönteinen ja ennen kaikkea seikkailun haluinen henkilö. En tunne oloani epämukavaksi vieraassakaan seurassa, varsinkaan amerikkalaisten, vaan tulen erittäin hyvin toimeen juuri kansainvälisessä ympäristössä, missä kulttuuri ja kielet kohtaavat." (Henri)

Kyseinen tutkittava ei kokenut muuttuneensa persoonaltaan vaihto-oppilasaikanaan, mikä oletettavasti auttoi häntä kielenoppimisprosessissa. Hän nimittäin kertoi oppineensa hallitsemaan kielen sujuvasti noin puolen vuoden kuluttua saapumisestaan, vaikka hänen lähtötasonsa oli tyydyttävä.

Kanssakäymiseen osallistuminen ei kuitenkaan aina ole itsestä ja omasta persoonasta kiinni. Joskus kanssakäymistä saattaa vaikeuttaa kohdemaan kansalaisten käyttäytyminen niin, ettei kontaktia pääse syntymään helposti. Tutkimukseni osoitti tämän todeksi. Japanissa vaihto-oppilana ollut tutkittava kirjoitti esseessään seuraavasti:

"Japanilaiset ovat hieman varovaisia ulkomaalaisia kohtaan, erityisesti, jos ei osaa japania. Mutta jos osaa japania, niin japanilaiset muuttuvat kiinnostuneiksi ja kysyvät paljon kotimaastasi ja muista maista." (Heikki)

Tämä antaa olettaa, että Heikki pääsi kanssakäymisiin japanilaisten kanssa vasta opittuaan japanin kielen eli 3 - 4 kuukauden kuluttua saapumisestaan. Tässä kohdin jäin miettimään, onko niin, että japanilaiset aristavat kanssakäymistä ulkomaalaisten kanssa tietoisina huonosta kielitaidostaan. Arviotani tukee vuoden 1985 aikana japanilaisten liikemiesten piirissä tehty tutkimus, jonka mukaan vain yksi viidestä tutkituista luotti kielitaitoonsa riittävästi ja uskoi ymmärtävänsä, mitä ulkomaalaisella oli sanottavana. Samanaikaisesti neljä viidestä oli sitä mieltä, että kielitaitoa tarvittiin kanssakäymisen edistämiseksi. (Lompolo 1987) Tosin tuosta ajasta Japani on tietysti kansainvälistynyt

vuosi vuodelta ja asenteet ovat saattaneet muuttua. Japanilaisten suhtautuminen Heikin kielen oppimiseen kuvastuu seuraavasta haastattelukatkelmasta:

"Oli ne ihan kannustavia, että ihan eri lailla, kun tänne tulee amerikkalaisia. Me halutaan puhua vaan englantia niiden kanssa, mutta japanilaiset puhuvat japania vaihto-oppilaiden kanssa. Ne yrittävät opettaa." (Heikki)

Tämä vastaus selvitti minulle osittain sen, miksi Heikin japanin kielen oppiminen eteni niin hyvin verrattain lyhyessä ajassa. Toisaalta saatu haastattelutulos on mielestäni hieman ristiriidassa Alitolppa-Niitamon (1993) näkemyksen kanssa. Hän väittää nimittäin kommunikaation epäonnistumisen syynä olevan enemmänkin kuulijan haluttomuus tai kykenemättömyys yrittää ymmärtää kuin puhujan puutteellinen kielitaito. Heikkiä puolestaan aktivoitiin käyttämään japanin kieltä kommunikaatiossa koko vaihto-oppilasajan, mikä edesauttoi häntä kielenoppimisprosessissa.

Myös muiden tutkittavien kielen oppimista edisti sekä kohdemaalaisten että isäntäperheen kannustava asenne tutkittavien kielen oppimiseen. Tämä ilmenee seuraavista katkelmista:

"Tässä vaiheessa minun kielitaitoni alkoi ottaa todella suuria askelia eteenpäin, kun perheen äiti, Elaine, innokkaasti, mutta huomaavaisesti korjasi minun puhettani, kun sanoin jotain hassua tai väärin." (Henri)

"Uusi perheeni oli lapseton nuoripari. Heidän kanssaan pidimme silloin tällöin "kielenhuoltohetkiä", jolloin he korjasivat virheitäni, joita olivat huomanneet usein sattuvan." (Maija)

"Kyllä ne oli tosi kannustavia, että ne sano ihan alusta asti, että puhut tosi hyvää englantia, että kun monet muut vaihto-oppilaat, että kyllä ne sillä lailla. Ja siinä sitte sanoin niille jossain vaiheessa, että huomauttakaa aina, jos on paha virhe ja ne huomautteli." (Hannu)

"Mullakin oli, että kaverit autto mua. Kerto, että miten ne äännetään oikein, miten kannattaa sanoa ja...Mutta mulle tuli se, että mun ois kaikille tehny mieli sanoa, että mä oon vaihto-oppilas!" (Milja)

Lehtonen (1993) on todennut, että hyvään viestintätaitoon sisältyy mm. selkeä äänenkäyttö, hyvä puheen tempo ja intonaatio. Myös tämä tutkimus osoittaa näiden asioiden vaikuttavan viestintätaitoon ja siten myös vaihto-oppilaiden kielen oppimiseen.

Tiedustelin tutkittavilta, mikä helpotti viestin ymmärtämistä viestittäessä ulkomaalaisen kanssa. Tutkittavat kuvailivat kokemuksiaan seuraavasti:

"Kyllä puhetempo ainakin, että jos joku puhu mahottoman nopeaa. Varsinkin siinä alkuaikoina oli koulussaki joitakin kavereita, jotka puhu tosi nopeaa, niin ei niitä meinannu tajuta." (Hannu)

"Nämä mun vanhemmat oli yhet ihan pahimmista, että mä siis todella...ne puhuivat epäselvästi mutisten, että kaikki muut oli sitte helppo ymmärtää ja niihin mä totuin. Mutta ite huomasi, että mua ymmärrettiin paljo paremmin, kun mä aloin oppia sitä intonaatiota ja tätä, nimenomaan näitä painotuksia, että. Kyllä mua helpotti se, että vanhat ihmiset puhu tosi selvästi ja hitaasti." (Maija)

"No esimerkiksi yks musiikinopettaja osas puhua hitaasti ja se osas venyttää sanoja tarpeeks pitkästi ja sillai niinku otti huomioon ulkomaalaisen kyvyt. Se puhu koko vuoden sillä lailla. Se auttoi siihen, et jos ihmiset puhu hitaammin. Äänenpaino sai olla, kuhan se vauhti oli OK." (Henri)

Esseessään kyseinen tutkittava kirjoitti seuraavasti:

"Ensimmäisen kahden viikon aikana en ymmärtänyt oikeastaan mistään mitään. Kuukauden lopulla aloin hahmottaa sanoja siellä toisen täällä, mutta en todellakaan mitään järkevää kokonaisuutta. Pärjäsin kyllä normaaleissa tilanteissa, missä kaikki oli ennakoitavissa ja osasin odottaa tiettyjä toimintamalleja, mutta että itse selvittäisin jonkin vaikean tilanteen, ei tullut kuuloonkaan. Suurin ongelma ymmärtämisessä oli, ettei kielen "nuotti" ollut korvalle tuttu, ja että ihmiset puhuvat arkikielessä omalla tavallaan puolihuolimattomasti, ikään kuin odottaen, että ulkomaalainen heti ymmärtäisi samalla tavalla kuin paikallinen. Yleensä ihmiset, jotka olivat itse asuneet ulkomailla tai olivat pidemmälle koulutettuja, ymmärsivät käyttää yksinkertaisempia ilmaisuja ja artikuloita puheensa selkeämmin, kuin aivan pystymetsästä repäisty punaniska-jenkki." (Henri)

Nämä vastaukset osoittavat, että vaihto-oppilas oppii vierasta kieltä paremmin, jos syntyperäinen kielenkäyttäjä puhuu hitaasti ja artikuloi selvästi.

Tullakseen toisaalta itse ymmärretyksi sanojen väärin lausuminen on haitallisempaa kuin suomalainen aksentti. Tutkittava "Hannu" kuvaili esseessään kokemuksiaan tästä seuraavasti:

"Alussa puhe oli kankeaa ja hidasta, enkä ymmärtänyt sellaisia ihmisiä, jotka puhuivat nopealla tempolla englantia. Vaihtarivuoteni alkuaikoina lausuin sanat suomalaisittain, joten amerikkalaisten oli yllättävän vaikea tajuta minua."

Isäntäperheeni kuului Victory Church-nimiseen kirkkoon. Kun koulussa eräs kaveri kysyi, missä kirkossa kävin, vastasin tietenkin, että "Victory Churchissa". Kaverini katsoi minua pitkään..."Siis missä kirkossa?"Sanoin uudestaan, että "Victory Churchissa". Hän ei ollut kuullutkaan semmoisesta kirkosta. Jatkoin tankkaamista ja jankutin sitä samaa ja lopuksi yritin tavuttaa sitä hänelle. Yhtäkkiä hänelle valkeni, että" Aijjaa, siis Victory Churchissa! Kyllähän mä nyt sen tiän!" Suuni loksautti auki ja sanoin, että niinhän mä just sanoin. Vika oli siinä, että olin lausunut sanan "Victory" w:llä, kun se on v:llä. Juuri tuon tapauksen takia opin ehkä kaikkein tärkeimmän asian englannin kielen puhumisesta. Olin lausunut aivan miten sattuu monia sanoja. Opin lausumaan sanat oikein...enää ei ollut olo turhautunut, sillä puhettani alettiin ymmärtää lähes täydellisesti. Tosin suomalaisesta aksentista en päässyt eroon, mutta se ei haitannut, sillä ihmiset suorastaan rakastivat aksenttiani, etenkin tytöt!" (Hannu)

8.3 Vaihto-oppilaiden arviot kulttuurin ja äidinkielen vaikutuksesta kielen oppimiseen

Useat tutkimukset (mm. Kaikkonen, 1993; Salo-Lee, 1997) ovat selvittäneet kulttuurishokin syntymistä ja kokemista vieraaseen kulttuuriin siirryttäessä. Näissä tutkimuksissa on ilmennyt mm. se, että kulttuurishokin kokeneet henkilöt ovat kulttuurisesti herkkiä ja tehokkaita kulttuurienvälisesti. Kulttuurishokki voi toisaalta olla osana oppimisprosessia uudessa kulttuurissa. Tähän tutkimukseen osallistuneista vaihto-oppilaista kolme ei todennut kokeneensa mitään merkittävää kulttuurishokkia, sen sijaan kaksi kertoi kokeneensa sellaisen.

"Koin. Se ei tullu heti, vaan joskus 5-6 kuukauden tienoilla, voi tulla myöhemminkin. Sulla on sellanen ihastumisvaihe periaatteessa. Alku on kaikki paratiisia, sä oot niinku sokea niille maan huonoille puolille. Sitten...mutta vaikea sanoa, että mistä se kulttuurishokki johtuu, että alat sä sitte kaipaamaan siihen omaan, tuttuun, turvalliseen ympäristöön, vai mitä se on, mutta mulla tuli joulun tienoilla tosi paha semmonen. Mä olin jopa masentunu, allapäin oikein pari viikkoa...mä olin niinku "I'm alone", et se oli semmonen fiilis." (Henri)

"Mulla oli ehkä, että mä oletin sinisilmäisyydessäni, että se on vähä niinku elokuvissa. Sitte ku mun "perhe" oli soittanu mulle etukäteen ja ne kyseli kaikkea, että, miten sä haluat, että me sisustetaan sun huone ja kaikkea tällästä. Sitte kun mä menin sinne, niin se oli ensinnäkin tosi köyhä perhe. Mulla ei ollu siellä mun huoneessa ku vaan sänky, ei koulupöytää, ei mitään, missä mä nukuin. Se oli tosi shokki, kun mulla on täällä tosi hyvät oltavat. Ne sano, että niillä on uima-allas, mutta en mä sitä uima-allasta sieltä sen vuoden aikana löytäny ikään. Sinänsä mulle se oli shokki. Mä ajattelin, että "ei, mihin mä oon tullu?!" Mutta kyllä se siitä lauhdu sitte." (Milja)

Kaikkonen (1990) on todennut, että vierasta kieltä oppivan kommunikaation ja vieraan kielen käyttöön yleensäkin vaikuttavat voimakkaasti sekä oppijan äidinkieli että hänen äidinkielen kulttuurin kautta saamansa kokemukset. Kaikkosen (1994) mukaan vierasta kieltä opetteleva henkilö tukeutuu äidinkieleen ja oman kulttuurin kautta syntyneisiin kokemuksiin ja merkityksiin.

"Kielen opiskelu on suurelta osin juuri toisenlaisen kulttuurin ja ajatusmaailman kohtaamista. Kieli, kaikkine vivahteineen, antaa siihen paremmat mahdollisuudet kuin käsimerkit tai hiljaa oleminen. Sitäkin suomalaiset ovat koittaneet." (Henri)

Tässä tutkimuksessa oman kulttuurin vaikutusta kielen oppimiseen tutkittavat kuvasivat seuraavasti:

"En mä tiedä kielen oppimiseen. Siihen elämiseen tietysti aina tuli semmosia yllätyksiä, mutta ehkä kielen oppimiseen sitä kautta, että joutu sellasiin tilanteisiin, missä sitte joutu käyttää kieltä, selittää itseään, omaa maataan, että, no, ku meillä on näin ja näin. Että ainoastaan sitä kautta, että tuli erilaisia kielellisiä tilanteita sen takia. En mä osaa sanoa, miten kulttuuri vaikutti siihen." (Maija)

"Vaikea sanoa, miten se vaikutti. En mä tiiä, vaikuttiko se nyt hirveästi. Kyllä se varmaan jossain tilanteessa ehkä vaikutti, mutta ei ainakaan tuu mieleen mitään. Ei haitannu kielen oppimista ainakaan mitenkään ratkaisevasti." (Hannu)

Nämä tutkittavat kokivat hieman vaikeana tiedostaa tai kuvailla oman kulttuurin vaikutusta omaan kielen oppimiseen. Mitään kovin selkeää yhteyttä omalla kulttuurilla ja kielen oppimisella ei todettu olevan vastoin edellä esittämäni Kaikkosen (1994) käsitystä. Sen sijaan seuraava haastattelukatkelma oman kulttuurin vaikutuksesta kielen oppimiseen tukee Kaikkosen käsitystä.

"Ehdottomasti joo! Se on suuri tekijä. Kyllä se vaikuttaa. No, se oli sitä, et ei oo mitään selkeää mittaria, et kumpi kulttuuri on parempi. Mut voidaan nyt mitata taloudessa, koulutussaavutuksilla tai tieteellisillä aloilla. Mut Suomi ja Amerikka on niin kaukana toisistaan maina, vaikka...Suomesta puuttuu se "American spirit", se puuttuu täältä. Niin se nimenomaan se nurkkakuntaisuus, ahdasmielisyys ja jopa sellanen vähän "maailmannapa-assenne", vaikka sä tuut ihan peräkylästä. Sä voit niin pursuta sitä omaa juttua, et sä tulkitset sen kaiken omaan kulttuuritaustaan, niin ettet sä osaa arvostaa sitä toista ollenkaan. Sä vaan ajattelet, että se on väärin tai se on typerää tai se on huonompaa, kun mitä sulla on, vaikka se voi olla ihan toisin päin. Et sillä lailla kyllä." (Henri)

Kyseinen tutkittava vahvasti kertomaansa lisäksi seuraavalla tavalla:

"Et sä tuut ihan vieraana, sit et, jos sä et osaa niitä avainsanoja sillai, et, kuinka tehdä se avaus ja kuinka lähestyä ihmistä. Sä oot vähän semmonen kömpelö." (Henri)

Tämä vaihto-opiskelijan kommentti vahvistaa toisaalta Mikluhan (1998) toteamusta siitä, että suomalaiselle on tyypillistä huoli omasta käyttäytymisestään. Marschin (1993) tutkimuksen mukaan puolestaan suomalaiset kokevat vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa, ei niinkään kielessä.

"Oma asenne ja kulttuuritausta vaikuttaa alitajuisesti silleen, et on varauksellinen ja...mutta et sä sille mitään voi. Se on monesti tiedostamatonta." (Henri)

Tutkittavien haastatteluvastausten ja esseekirjoitelmien perusteella kanssakäymistä vieraassa kulttuurissa vaikeuttivat enemmän sosiaaliset taidot ja sosiaalinen kanssakäyminen kuin itse kieli. Oletan tähän vaikuttaneen nimenomaan sen, että tutkittavat olivat kielellisesti varsin taitavia jo lähtöhetkellä.

Eryteisesti oman äidinkielen vaikutus kielen oppimiseen tulee esiin niin ikään seuraavissa katkelmissa:

"No kyllä se on pakko sanoa, että negatiivisesti se vaikutti. Kyllähän joku ruotsalainen oppii paljon paremmin siellä tai ainakin mulla on sellanen käsitys. On varmaan semmosiaki syitä, että ruotsi ja englantia on sukulaiskieliä. Tavallaan se kielioppi ja kielen rakenne on niin samankaltaisia, että senki takia ne oppii ja niillä on se ääntämistyylili vähän samantapanen siinä mielessä, että ne ääntää kans kovat peet ja pehmeät peet ja niillä on nuo, että Suomessa ei niitä oo. Kyllä ainaki itsestä tuntu, että se ehkä sitä hidasti näin, sitä oppimista." (Hannu)

"Kyllä ne olivat ruotsalaiset vaihto-oppilaat, jotka parhaiten puhuivat käytännön englantia, joitakin harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Suomalainen on aika lailla "pihalla" ollessaan ulkomailla. Niin nuoret kuin vanhat, koulutetut kuin kouluttamattomatkin. Ei osata asettua toisen ihmisen kenkiin, kielellisistä taidoista puhumattakaan." (Henri)

Näistä edellä olevista katkelmista päätellen ruotsia äidinkielenään puhuvilla vaihto-oppilailla äidinkielellä ei ole niin suurta negatiivista vaikutusta kielen oppimiseen ollessaan vaihto-oppilaana Amerikassa. Toisaalta huomioni herätti se, että ruotsia äidinkielenään puhuva, Japanissa vaihto-oppilaana ollut tutkittava, oppi japanin kielen suhteellisen nopeasti, vaikka ruotsin ja japanin kieli poikkeavat toisistaan oleellisesti. Kyseisen tutkittavan japanin kielen nopeaan oppimiseen vaikutti oletettavasti se, että

hän ruotsinsuomalaisena hallitsi jo entuudestaan kaksi kielimuotoa. Näin ollen hänelle ei tuottanut suuria vaikeuksia oppia uusi, kolmas kielimuoto.

Oman äidinkielen vaikutus tulee esiin myös seuraavissa haastattelukatkelmissa:

"Kyllä. Suomessa äidinkielellä nyt on aina heleppo, kun ei tarvi niinku yhtään ajatella, mitä puhuu, että aina tuloo ymmärretyksi. Sitte englannissa nyt aina pitää vähä ajatella, että...englannin kielessä on paljon enemmän sanoja ku Suomessa ja niillä sanoilla on vivahde-eroja, niin vähän joutuu sillä lailla. Kyllä sitä nyt vähä eri lailla puhuu vierasta kieltä, vähän ehkä varovaisemminkin. Siellähän oli täydellinen kielenoppimisympäristö, että kaikki puhu englantia ja kaikessa vaan englantia. Ehkä se vaan on se suomalaisuus, mikä, tai oma äidinkieli, mikä jarruttaa sitä." (Hannu)

"En mä saanu yhtä vuolaasti tai silleen yhtä laajasti puhuttua itteäni tai silleen ei päässy selittämään omia tunteitaan. Että se oli semmosta. Ei päässy niin syvälliseen, ku omalla äidinkielellä puhus. Enemmän se kieli vaikutti, ku kulttuuri. Onhan se, kato ku se on länsimainen kulttuuri, niin eri asia ois ollu mennä jonnekin, jossa on kauheesti tämmösiä tabuja, että ku toi oli niin lähellä kuitenkin. Ei siinä hirveesti ollu eroja." (Maija)

Kyseinen Kanadassa vaihto-oppilaana ollut tutkittava kirjoitti esseessään lisäksi näin:

"Kieli tuntui rajoittavan eniten juuri sosiaalista luonnettani, vaikka puhuinkin hyvin sujuvasti. Englannin puhuminen ei tapahtunut missään vaiheessa yhtä spontaanisti kuin itsensä ilmaiseminen omalla äidinkielellä suomeksi." (Maija)

Aikaisempien tutkimusten (mm. Rusanen, 1993; Salo-Lee ja Winter-Tarvainen, 1995) mukaan nonverbaali viestintä ei ole suomalaisille kovin ominaista, joten se saattaa aiheuttaa ongelmia heille viestintätilanteissa. Halusin tutkimuksellani selvittää, miten tutkittavat vaihto-oppilaat kokivat hallitsevansa kielenulkoisen viestinnän ja sen, autoiko se heidän mielestään kielen oppimista vieraassa kulttuurissa. Tutkittavat kuvasivat kokemuksiaan nonverbaalista viestinnästä mm. seuraavasti:

"Mä en voi sanoa, että mä olisin koskaan käsillä huitonu hirveesti tai käyttäny mitään semmosta nonverbaalia. Kyllä mä pyrin aina sen puheen kautta, vaikka se oli kuinka hataraa tai rakensi sen lauseen kuinka tahansa, et niinku. Mä en kyllä muista montaakaan kertaa, et mä oisin käsiäni käyttäny, äänenpainoa." (Henri)

"No kyllä varmaan elekieli on jotenki kansainvälinen, että kyllä sitä niinku ymmärtää, että jos on vihanen ilme, niin varmaan ymmärtää, että jotain vihasta tekstiä tulee. Ei sitä pysty niinku puhua mitenkään mekaanisesti, ropottimaisesti. Pakko siinä on olla eleet mukana. Kyllähän se tulee sillä lailla luonnollisesti." (Hannu)

Henrin lausuma vahvistaa aikaisempien tutkijoiden käsityksiä, kun taas Hannun kokemukset kielenulkoisesta viestinnästä ovat hieman ristiriidassa aikaisempien (mm. Lehtonen, 1984) käsitysten kanssa. Lehtonen on todennut, että suomalaisen vieraan kielen käyttäjän ongelmaa lisää se, ettei hän ilmeisesti kykene käyttämään edes niitä nonverbaalisia vihjeitä, joita hän käyttää äidinkielessään. Sen sijaan kyseisen tutkittavan kertoma vahvistaa Ali-Tolppa-Niitamon (1993) käsitystä, että nonverbaali viestintä on usein hyvin spontaania eikä se ole edes tiedostettua. Ali-Tolppa-Niitamo on sitä mieltä, että suomalaisen on hyvin vaikeaa tunnistaa ja oppia vieraan kulttuurin nonverbaalia viestintää, koska hän ei aina tiedosta edes oman kulttuurin nonverbaalia viestintää.

Myös muut tutkittavani mainitsivat käyttäneensä nonverbaalia viestintää kommunikoidessaan ulkomaalaisen kanssa vaihto-oppilaskohteessa. He eivät kuitenkaan oikein osanneet vastata kysymykseen, vaikuttiko se kielen oppimiseen. Toisaalta he kyllä totesivat ymmärtäneensä ehkä paremmin sellaista henkilöä, joka käytti puheessaan paljon ns. elekieltä. Kaiken kaikkiaan he kokivat nonverbaalin viestinnän olevan alitajuista, jota ei siten kovin hyvin tiedosta. Tutkimukseni ei siis anna kovin vahvaa näyttöä nonverbaalin viestinnän vaikutuksesta kielen oppimiseen. Oletan kuitenkin sen vaikuttaneen osaltaan tutkittavien kielen oppimiseen, koska he oppivat vieraan kielen yleisesti ottaen varsin nopeasti.

Koivusen (1997) mukaan suomalainen ja japanilainen kulttuuri kuuluvat korkean kontekstin ryhmään, jossa ei puhuta ja viestitä verbaalisesti koko ajan, vaan hiljaisuus ja tauot ovat viestinnässä ainakin yhtä tärkeitä kuin puhe ja ääni. Kysyessäni kielen ymmärtämistä esimerkiksi televisiota katseltaessa sain Japanissa vaihto-oppilaana olleelta tutkittavalta seuraavanlaisen vastauksen:

"Joo, kyl määhän ihan televisio-ohjelmia pystyin katsomaan. Kyl siitä melko paljon ymmärtää. Määhän melko paljon ymmärsin niistä, ainakin elokuvista." (Heikki)

Tämä tulos tukee sitä käsitystä, että suuren kontekstimerkityksen kulttuurissa, kuten Japanissa, ihmiset ottavat herkästi viestejä ympäristöstään, eivätkä niinkään luota verbaaliseen kommunikaatioon. Huomioni herätti lisäksi Alitolppa-Niitamon (1993, 150) esittämä väittämä, jonka mukaan meidän suomalaisten on vaikea ymmärtää japanilaisia elokuvia, koska me keskitymme verbaaliseen kommunikaatioon ja

odotamme saavamme kaiken oleellisen tiedon sen kautta. Oletan kyseisen tutkittavan japaninkielisten elokuvien ymmärtämisen johtuvan nimenomaan niiden ei-verbaalisuudesta. Tekstiä on vähän, joten se on helppo ymmärtää. Pelkkä kuvallinen viestintä voi saada aikaan voimakkaita elämyksiä.

Mainittakoon, että myös muut tutkittavat vaihto-oppilaat kertoivat ymmärtäneensä melko hyvin televisio-ohjelmia, erityisesti elokuvia, jotka kiinnostivat heitä. Asiaohjelmia oli muutaman mielestä vaikeinta ymmärtää niiden vaikean sanaston takia. Kyseiset tutkittavat olivat olleet vaihto-oppilaina Kanadassa ja Yhdysvalloissa, jotka kuuluvat matalan kontekstin kulttuureihin eli niissä puhetta on runsaasti. Tämä antaa olettaa, että tutkittavat hallitsivat kielen varsin hyvin. Tutkittavat kokivat televisio-ohjelmien katselun merkittävänä tekijänä kielen oppimisessa, mikä oli mielestäni hieman yllättävä tulos. Sen sijaan en pidä kovin yllättävänä tutkittavien hyvää televisio-ohjelmien ymmärtämiskykyä, koska oletan heillä kuitenkin olleen melko paljon kokemusta erityisesti englanninkielisten elokuvien katselusta Suomessa. Lisäksi heidän kielitaitonsa oli jo lähtöhetkellä yleisesti ottaen hyvä.

Salo-Lee ja Winter-Tarvainen (1995) ovat todenneet, että omat tuntemukset, mielipiteet, kiitokset ja kehoitukset on ilmaistava kielellisesti ko. kulttuuriin sopivimmalla tavalla. Tutkittavat totesivat havainneensa oman kulttuurinsa erilaisuuden verrattuna vaihto-oppilaskohteeseen, mutta he kokivat sen olleen kuitenkin enemmänkin tiedostamatonta. Tämä ilmenee mm. seuraavasta, Kanadassa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan vastauksesta:

"Ei niitä niinku tiedostanu silleen, mutta kyllä mä mielestäni niihin sopeuduin. Ehkä saatto olla niitten mielestä jotain, mitä mäkään en sitte huomannu, että mä oon käyttäytyny jotenki oudosti. Ainakin nämä mun vanhemmat sano kun ne kävi nyt Suomessa kesällä, niin ne sano, että ois sun käyttäytymisestä pitäny enemmän päätellä, minkälainen maa tää Suomi on. Että nyt ne sano niinku, että tää ympyrä niinku sulkeutuu, että he ymmärtää sua paljo paremmin. Mutta ilmeisesti mä sitte käyttäydyin jotenkin omalla tavalla, vaikka en välttämättä sitä ite huomannu." (Maija)

Tutkittavat kuvailivat kokemaansa amerikkalaisten ja suomalaisten eroavaisuutta myös seuraavalla tavalla:

"No sehän nyt on välitöntä yleensä, mutta että semmonen, että jenkki on aika suora, että suomalaisen on ehkä vaikea olla yhtä sillai. Kyl mä sen tajusin nopeasti, et mä oon semmonen "sosiaalisokea", mutta en mä voi sanoa, että mä oisin sopeutunu siihen kovin nopeesti, et mä oisin voinu sanoa, et nyt mä oonkin niinku te, vaan kyllä mä olin monta kertaa semmonen ulkopuolinen tarkkailija. Mutta ei mun ollu vaikea oppia huomioimaan kirjottamattomia sääntöjä. En ollu sokea niille tai sitte mä en vaan tajunnu, et oli niin tyhmä." (Henri)

"No, Suomessa on mun mielestä syvällisempää tai niinku välittömämpää. Voi että, ku sitä arvosti taas, kun sai äidinkielellä puhua! Vaikka aluks oli kyllä hankala suomea puhua yleensäkin." (Maija)

"Suomalainen perusluonne on aika lailla erilainen kuin amerikkalaisten. Luonteeltaan amerikkalaiset ovat avoimempia ja sosiaalisempia. Suomalainen "perusjuntti" ei saa suutaan auki keskustelussa, kun amerikkalaiselta se käy huomattavasti sulavammin." (Hannu)

Nämä edellä esitetyt tulokset vahvistavat aikaisempia tutkimustuloksia. Lehtonen (1987) on todennut Aija Mäkisaloon (1987) tutkimukseen viitaten, että suomalaiset eivät ole niin avoimia kuin esimerkiksi amerikkalaiset. Kyseisessä tutkimuksessa ilmeni, että suomalaiset ovat vetäytyvämpiä, rauhallisempia ja pidättyvämpiä verrattuna amerikkalaisiin.

"Siellä tulee ehkä puhuttua enemmän, keskusteltua, vaikka se oisiki jotain pinnallista." (Hannu)

Edellä olevan Hannun toteamuksen perusteella voidaan mielestäni olettaa, että amerikkalaisten avoimuus ja puheliaisuus vaikuttaisi kielen oppimiseen positiivisesti, koska tällöin kielenoppija joutuu itsekin puhumaan enemmän oppien siten väistämättä myös kieltä.

Olin hieman yllättynyt Japanissa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan nopeasta kielen oppimisesta ottaen huomioon Suomen ja Japanin kulttuurien eroavaisuudet. Oletin nimenomaan omalla kulttuurilla olevan negatiivinen vaikutus kyseisen tutkittavan kielen oppimiseen. Tutkittava kertoi esseessään kokeneensa Japanin kulttuurin mielenkiintoisena. Hän arvioi oppineensa olemaan kohtelias ja ystävällinen melko nopeasti. Hänen mielestään oppi erottamaan, ketkä olivat kohteliaita ja ketkä vain

näyttelivät olevansa. Vaihto-oppilasaikansa lopussa hän totesi havainneensa itsessäänkin spontaanin kohteliaan käytöksen.

Kyseisen tutkittavan arvioinnit japanilaisten kohteliaisuudesta herätti mielenkiintoni. Mietin, mitä japanilaiset itse asiassa ajattelevat ulkomaalaisista? Ovatko kohteliaisuus ja ystävällisyys vain pintaa? Sain näihin kysymyksiin hieman valaistusta kirjeenvaihtaja Juhani Lompolon (1987, 47) teoksesta, jossa hän kertoo tutkimuksista mm. japanilaisten kanssakäymisestä ulkomaalaisten kanssa. Erään tällaisen tutkimuksen mukaan peräti 64% oli ilmoittanut, että he eivät halunneet olla missään tekemisissä ulkomaalaisten kanssa. Tässä yhteydessä voitaneen siteerata Alitolppa-Niitamo (1993, 143) todeten useimmissa kulttuureissa olevan erilaisia kohteliaan kielenkäytön muotoja, jotka sanatarkasti käännettyinä voivat olla harhaanjohtavia. Esimerkiksi Aasian maissa sana ”kyllä” voi merkitä myös ”ei”, tilanteen ja kontekstin mukaan. Kaikki nämä em. seikat huomioon ottaen mielestäni tutkimukseeni osallistunut, Japanissa vaihto-oppilaana ollut poika, selvisi erittäin hyvin kielenoppimisprosessistaan Japanissa.

8.4 Kouluenglannin vaikutus vieraassa kulttuurissa tapahtuvaan englannin kielen oppimiseen

Sajavaaran (1980) tutkimus on osoittanut, että koulussa tapahtuva englannin kielen opetus kohdistuu perinteisesti kielioppikompetenssiin ja yleensä huomiota on kiinnitetty vain äänneisiin, sanoihin ja pintakieloppiin. Sajavaaran (1980, 129) mukaan kieliopillisesti oikean pääteikäyttämisen liiallinen korostaminen vaikuttaa haitallisesti kielen omaksumiseen. Kielenoppija pitäisi sitä vastoin saattaa mahdollisimman nopeasti mielekkään kommunikoinnin tasolle, jossa sanasto näyttäisi olevan kielioppia huomattavasti merkittävämmässä asemassa. Tämä tutkimus tukee Sajavaaran tuloksia. Tämä tulee esiin mm. seuraavasta, Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan, esseekatkelmasta:

”Koulun englannin opetus ei koskaan pysty tarjoamaan sitä vastinetta, jonka vaihto-oppilasvuosi antaa nuorelle ihmiselle kehittyä niin älyllisesti kuin kielellisestikin. Koulun englannin opetuksen tulisi muuttua radikaalisti, että ihmiset todella alkaisivat kommunikoida vieraiden kulttuurien kanssa. Yksinkertainen kirjan tuijottelu ja kieliopin lukeminen ei anna niitä valmiuksia, joita nykymaailma meiltä odottaa.

Tekninen osaaminen on erittäin tärkeää, mutta missä on yksinkertainen, varma, kaikkien ulottuvissa oleva käytännön kielitaito?” (Henri)

Tiedustellessani, oliko kouluenglannista tutkittavien mielestä hyötyä vai haittaa viestittäessä vieraassa kulttuurissa, totesivat tutkittavat siitä olleen sekä hyötyä että haittaa, enemmän kuitenkin hyötyä. Kouluengannin hyödyllisyyttä tutkittavat kuvasivat seuraavasti:

”Oli hyötyä ja kieliopissa, voin sanoa, että olin kieliopissa englannin tunnilla melkein parhaimmasta päästä koko siinä luokassa. Ne kysy multa apua, että miten tehään, tehäänkö oikein. Niin, ja sit ne äänsi sanan ja se piti sitte kirjottaa paperille, niin ne ei niinku tajunnu, että miten se kirjojetaan siihen. Ne ymmärs, miten se äännetään, mutta ne ei osannu kirjottaa sitä.” (Milja)

”No ehdottomasti siis hyötyä, että koulussahan me opitaan se kieli, mikä oli pohjana. No kyllähän jos ei muuta, niin ainakin mun ”pikkusiskon” opettamisessa. Se oli 7-vuotias, niin mä opetin sitä lukemaan. Mä luin sen kanssa satuja, niin niissä oppi kans. Ei siellä pysähtyny sitä kielioppia ajattelemaan.” (Maija)

Hyötynä siis nähtiin lähinnä peruskielentuntemus kielioppineen, tekninen osaaminen ja kirjoitustaito, jotka koulussa saadaan ikään kuin pohjalle lähdettäessä ulkomaille. Haittapuoliksi koettiin sen sijaan erityisesti vähäinen käytännön kielitaidon ja englannin kielisen keskustelun, puhumisen, harjoittelu. Seuraava hieman huvittava lainaus erään tutkittavan kokemuksista vahvistaa Hellgrenin (1993) havaintoa siitä, että suomalaisten heikko puhuminen englannin kielellä liittyy oletettavasti juuri koulussa heikosti harjoitettuun argumentointiin sekä vähäiseen puheharjoitteluun.

”Kyllä sitä aina joskus sattuu semmostaki, että siellä jonkun sanan lausu eri tavalla, niin sehän voi tarkoittaa het jotain toista. Jos lausut jonkun sanan yksöisveellä ja vahingossa lausut kaksoisveellä, niin ne ei tajua sitä sanaa ollenkaan. Samaten kovassa peessä ja pehmeässä peessä, nii niissäki oppi sen eron. Kun oli semmonen näytelmäharjotus, niin mä, kun siellä on ”pee” niinku pissata ja sitte ”bee” on mehiläinen. Ja mä sitte jotain sanoin, että ”I have to go pee.” Sanoin liian pehmeästi sen p:n, niin kaikki sitte siellä rupes repeilemään, nauramaan. Sitte mä, että, mitä ihmettä? Yks tyttö siinä sitte, mä jutustelin sen kanssa pitkän aikaa. Sitte mä siinä opin sen kovan p:n ja pehmeän b:n eron, että kovassa p:ssä on vähä semmonen ”h” siinä mukana ”phee” ja sitte ”bee”, että ei tämmöstä ollu koulussa ikinä ollu, että.” (Hannu)

”Tosiaan koulussa ei puhuta oikein paljon, että se on huono Suomen englannin tunneilla. Ei hirveästi sitä puhetta tuu, että....kouluenglanti on ihan OK, mutta siinä ei opi puhumaan.” (Hannu)

Tuloksissa ilmeni myös kouluenglannin negatiivisen opiskeluasenteen vaikutus kielen oppimiseen ulkomailla.

"Ei voi sanoa, että mistään opiskelusta ois sinänsä haittaa, mutta ehkä niistä asenteista ja siitä koulun mentaliteetista ja siitä niinku. Just se, et ihmisiä ei rohkasta puhumaan ja sit ne asenteet, niin niitä mä en voi sanoa, että ne ois ollu edistämässä sitä kielenopiskelua. Pitäs jotenki kannustaa ihmisiä epäonnistumaan kuin se, että ei kaikki pyrkis vain onnistumaan. Se niinku vapauttas ihmisiä niinku luokassakin. Kyllä mä muistan lukiossakin, että kyllä suurin osa jännitti puhua ääneen luokassa vieraalla kielellä. Se oli kauhistus lukea englannin kieltä ääneen." (Henri)

Yleensä vastauksista kuului hienoinen pettymys kouluenglantiin. Sen koettiin olevan liiaksi täydellisyyteen pyrkivää ja brittienglantilaispainotteista.

"Ne saatto käyttää eri sanoja, kun mitä koulussa oli opittu ja onhan se niin suppeaa, mitä koulussa voi oppia tunneilla, ku siellä sitä tuli niinku jatkuvasti. Mun mielestä aika paljon koulussa painotetaan brittienglantia, mutta monesti sanastoissa on sitte amerikanenglantia." (Maija)

"No se on nyt justiin se, että koulussa opitaan sitä niin sanottua täydellistä englantia ja tuola ulkomailla tietenkä sitä puhe-englantia, että. Sitte en mä tiiä, mitä haittaa, mutta on ainaki semmonen, että jos tuohon amerikanenglantiin vertaan, että Suomessa jotenki tuntuu, että täällä on se brittienglantilaispainotteinen." (Hannu)

Vaikka tutkittavat kokivat koulun englanninopetuksen olevan hieman liiaksi brittipainotteista, ei se tulosten mukaan kuitenkaan näyttänyt vaikuttavan negatiivisesti vaihto-oppilasajan kielenoppimisprosessiin. Yleensä ottaen tutkittavat kertoivat oppineensa vaihto-oppilaskohteensa murteen, jopa slangin.

Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa mainitsin, kouluenglannin on todettu painottuvan hieman liikaa kieliopin opettelemiseen. Tutkimukseni tukee kyseistä käsitystä, koska lähes jokainen tutkittavista mainitsi kouluenglannin olevan hieman liian kielioppipainotteista. Kieliopin opiskelusta ei kuitenkaan sinänsä todettu olevan haittaa kielen oppimiselle, mutta ei toisaalta suoranaista hyötyäkään vieraassa kulttuurissa. Tutkittavat kuvailivat kokemuksiaan englannin kieliopin oppimisestaan vaihto-oppilaskohteessaan seuraavasti:

"No kyllä siellä jotain oppi, mutta jotain siellä oppi väärääkin tavallaan. Että esimerkiksi jotain, että englannin kielessä ei sais olla mitään kahta kieltosanaa. Sitte joku musta jenkkipoika tuloo sanomaan, että: "He don't never do nothing". Siinä on neljä kielioppivirhettä yhdessä lauseessa. Kolme kieltosanaa ja sitte vielä "he don't" pitäis olla "doesn't". Ei ne siis sillä lailla mitään pluskvamperfektiä välttämättä." (Hannu)

"Kielioppi ehkä sinänsä heikkeni, että mä en enää sääntöjä muista yhtään, että se menee niin sen oman kieliopin mukaan. Niillä se puhuminen saattaa olla niin huonolla tasolla, että ei välttämättä ymmärrä..." (Maija)

"Kyllä muljakin kaikilta puolin kieli kasvo. Kielioppi kans heikkeni, koska siellä kuuli niin väärää englantia. Ei ne välittäny, montako kieltosanaa on yhdessä lauseessa" (Milja)

Edellä oleva tutkittava kirjoitti lisäksi esseessään seuraavasti:

"Vaihtariperheessäni kielikulttuurit kukoistivat, koska äitini oli tummaihoisen ja puhui heidän rodulleen ominaista slangia. Isäni oli taas valkoihoisen puhuen suht 'koht' normaalia englantia. Minä sinnittelin omalla tyylilläni, vaikka sekin muokkautui vuoden aikana slangimaiseen ja ei-kieliopillisesti oikeaan puhetyyliin. Kielioppia ei siis tarvinnut ajatella juuri ollenkaan, sillä amerikkalaisilla oli tapana käyttää jopa kolmea kieltosanaa samassa lauseessa. Kieliopilliset taitoni toisaalta taas hieman heikkenivät, mutta samalla kielikorva ja päättelykyky virheiden erottamisessa parani huomattavasti." (Milja)

Nämä edellä olevat tulokset antavat olettaa, että kouluenglannin kieliopilla ei sinänsä ole merkittävää vaikutusta vieraassa kulttuurissa puhuttaessa, koska kieliopillisiin seikkoihin ei edellä olevien tutkittavien mielestä oikeastaan kiinnitetä paljon huomiota puheessa. Tuloksiin tuo kuitenkin hieman ristiriitaa yhden tutkittavan arvio kohdemaalaisten puheesta. Kyseisen tutkittavan käsitykset kohdemaalaisten kieliopin hallinnasta poikkesi kaikkien muiden tutkittavien käsityksistä ja kokemuksista.

"Ei pidä ollenkaan paikkaansa! Ei yhdessäkään perheessä, jossa olin, (kolme perhettä!) sillai huolimattomasti puhuttu. Ei ollu mitään tällästä, että tahallaan puhuttiin väärin, et tehtiin selkeä ero, et tää on nyt slangia. Kyllä mun korva sanoo heti, jos joku on väärin. Sehän on aivan naivistinen ajatus, että mennään vieraaseen maahan ja puhutaan Suomen englannin oppikirjojen mukaan. Eihän Suomessakaan kukaan puhu. Mut kyllä siis suomalainenkin pystyy tekemään eron, et millon puhutaan virallista kieltä ja oikein. Meillä on huolimatonta arkirupattelua." (Henri)

Tämän vastauksen perusteella voitaneen päätellä, että kyseinen tutkittava koki oppineensa sekä virallisen englannin että puhekielisen rupattelun. Muiden väittäessä kieliopin jopa heikentyneen Henri puolestaan kertoi kokeneensa asian täysin toisin.

Toisaalta muutkin myönsivät kielikorvansa kehittyneen siten, että se erottaa puhekielen ja kirjakielen. Tästä voidaan päätellä, että kaikkien kielioppi kehittyi, mutta joidenkin odotukset kieliopin kehittymisen suhteen olivat vain yksinkertaisesti liian suuret. Mikäli korva erottaa puhekielen ja kirjakielen entistä paremmin, kertoo se mielestäni väistämättä siitä, että myös kielioppi on parantunut. Henri piti täysin selvänä, että myös kielioppi kehittyi muun kielitaidon ohessa. Luonnollisestikaan luonnollisessa kanssakäymisessä emme keskustele kirjakielellä.

Edellä olevista ristiriitaisuuksista huolimatta jokainen tutkittava kertoi kielitaitonsa kohentuneen huomattavasti erityisesti puhumisessa ja ymmärtämisessä vaihto-oppilasaikanaan. Kouluenglannin hyöty vaihto-oppilasaikana ilmeni tutkittavien mielestä myös kirjoittamisessa. He kokivat hallinneensa kirjoitustaidon paremmin nimenomaan kieliopillisesti kuin paikalliset ihmiset.

"Se kirjottaminen meni kieliopillisesti rutiinilla ihan oikein. Kirjallisuuden tunnilla jopa paikalliset oppilaat joutuivat kysymään neuvoani kielioppitehtävissä. Se tuntui kyllä hieman hassulta." (Milja)

Japanissa vaihto-oppilaana ollut tutkittava ei oletettavasti hyötynyt kouluenglannista kielenoppimisprosessissaan. Hän ei nimittäin oikeastaan päässyt käyttämään englannin kieltä Japanissa ollessaan, koska japanilaiset eivät hallitse englannin kieltä eivätkä siten myöskään puhu sitä mielellään. Toisaalta kyseinen tutkittava halusi oppia nimenomaan japanin kielen kunnolla. Näin ollen esimerkiksi englannin kieliopista ei mitään todennäköisimmin ollut hyötyä japanin kielen oppimisessa.

"No, sehän oli aika suuri koulu, 1200 oppilasta. Mun luokassa oli 45 oppilasta. Mä olin kakkosella. Opettajan ja oppilaiden kanssa puhuin japania, melkein piti puhua. Alussa me kyl yritettiin englanniksi, mutta siitä ei tullut paljo mitään." (Heikki)

Mainittakoon myös tässä yhteydessä, että kyseisen tutkittavan kielen oppiminen eteni todella nopeasti hänen oppiessaan japanin kielen jo 3 - 4 kuukaudessa. Hän kertoi oppineensa myös lukemaan japaninkielisiä kirjoja ja ymmärtäneensä niistä yli puolet. Tulosta voidaan mielestäni pitää varsin yllättävänä ottaen huomioon japanin kielen ja kulttuurin eron Suomeen verrattuna. Huomionarvoista on myös Kaikkosen (1994, 38) toteamus siitä, että vieraskielinen lukeminen edellyttää lukijan kielitaidolta ja

kokemuksilta melko paljon. Hänen mielestään usein tekstin ymmärtäminen edellyttää sen yhteiskunnan verrattain yksityiskohtaista tuntemista, jonka jäsenille teksti on alunperin tarkoitettu. Oletan kyseisen tutkittavan japaninkielisten kirjojen lukemisen johtuneen mitä suuremmassa määrin hänen kielellisestä lahjakkuudestaan. Epäilen hänen oppineen tuntemaan Japanin kulttuuria vaihto-oppilasvuoden aikana niin hyvin, että se olisi auttanut häntä lukemisessa.

Tulosten mukaan kielenoppija kehittää itselleen ominaisen tavan oppia kieltä eikä silloin ole oleellista, onko kielellinen lähtötaso tyydyttävä vai kiitettävä. Tämä ilmenee Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana olleen, tyydyttävällä englannilla vaihtoon lähteneen tutkittavan haastatteluvastauksesta:

"Niin, se oli se tapa, millä mä opin, et mä tuotin täsmälleen sitä, mitä mä olin kuullu. Mä tuotin niitä lauseita ja yhdistelmiä, mitä mä niistä kirjoista opin. Se oli se tavote alusta alkaen, et vaikka mä en ymmärtänykään, niin mä kuuntelin ja luin, vaikka mä en ymmärtänykään. Se on ihmeellinen keino, että niin sen vaan oppii. Jotenkin vaan alkaa tajuamaan sen. Et ensiks tulee se vaihe, et alkaa hahmottamaan, missä sanat katkee, mut siihenkin menee aikaa, et se niinku. 5-6 viikkoa menee, kun et oo enää ihan pihalla." (Henri)

Tulos siis osoittaa, että tyydyttävä kouluenglanti ei välttämättä hidasta kielen oppimista vieraassa kulttuurissa. Seuraava esseekatkkelma osoittaa, että tyydyttävästä kouluenglannin tasosta voidaan edetä jopa erinomaiseen kielen hallintaan. Avoimella, rohkealla ja ennakkoluulottomalla asenteella voidaan edesauttaa kielen oppimista.

"Olin aina ajatellut, että vaihto-oppilaalla tulisi olla yhdeksän keskiarvo, että edes voisi harkita vaihto-oppilasvuotta. Minun peruskouluenglantini oli kahdeksan yhdeksän tasoa, mutta ehkä olin tavallista rohkeampi käyttämään sitä kieltä, mitä osasin. Lukiossa numeroni romahtivat sitten jo kuutoseen. Koulua olin käynyt monesti ilman kirjoja, vaikka äiti oli englannin kielen opettaja." (Henri)

Tiedusteluihini kielen hallintakyvystä palattuaan Suomeen kyseinen tutkittava vastasi seuraavasti:

"Aivan loistava! 100%:n nousu, aivan käsittämätön parannus siihen ja mä pystyn kommunikoimaan ihmisten kanssa, tulemaan ymmärretyks, pystyn tekemään virastoon puhelinsoiton, hoitamaan auton rekisteröinnin tai...Mä hoidin kaikki paperihommat sillan loppuvuodesta, vakuutushommat, kaikki rahtauskirjat, asiakirjat. Kaikki sen

vuoden kielitaidolla, et niin paljo oli harppausta. Mutta se, että kyllä siinä saavuttaa niin paljon sitä kielitaitoa, että sitä ei voi oikein. Kirjottaminen harppas, ymmärtäminen harppas, et kyl ne kaikki kulki käsikädessä. Et jos ne kaikki oli surkeita lähtiessä, niin kyllä ne hirveesti harppas.” (Henri)

Tutkittavien omasta kielenoppimistavasta sekä toisaalta hyvästä kielenoppimiskyvystä kertovat niin ikään myös seuraavat esseekatkelmot:

”Kaikissa kielissä (englanti, ruotsi ja saksa) olen aina ollut ns. kymppin oppilas eli opin kieliä helposti. Muutamassa päivässä oma ilmaisu muuttui huomattavasti sujuvammaksi ja aloin oppia todella paljon uutta sanastoa ja sanontatapoja. Ensin puhuminen tapahtui kääntämällä omat ajatukset suomesta englantiin, mutta jo noin kuukauden sisällä ajattelu muuttui pääosin englanninkieliseksi. Nopeasti arvosanani kohosivat yli 90%, parhaimmillaan 95% (vastaa Suomen arvostelun kymppiä). Hauskinta oli, että lopputentistä sain luokan parhaan arvosanan, vaikka kaikille muille se oli heidän äidinkieltensä! (Maija)

Myös Japanissa vaihto-oppilaana ollut tutkittava kertoi aluksi yrittäneensä ajatella, miten pitäisi puhua. Hän kertoi kokeneensa sen kuitenkin kovin raskaaksi, eikä siten jaksanut ”opiskella japania” sillä tavalla kauan. Tämän vaiheen jälkeen hän kertoi vain puhuneensa välittämättä, oliko se oikein vai väärin.

Yksi tutkittavista kuvasi kielenoppimistapaansa seuraavasti:

”Jos mä en tienny jotain, niin mä het kysyin, että mikä se sana on ja sitte niinku ehkä pyrin käyttämään sitä. Ja sitte mä yritin niinku kierrellä ja kaarrella sitä sanaa, jota mä en tienny ja ottaa sen selville. Kysyin aina vaan: ”What’s this?” ”How do you say that?” Joulun jälkeen kuuluin jo luokkani parhaisiin oppilaisiin.” (Milja)

8.5 Kokemuksia small talkista vieraan kielen oppimisessa

Tutkimusten (Salo-Lee, 1993;1996) mukaan small talk on eräs suomalaisten suurimmista vaikeuksista vieraskielisissä kommunikointitilanteissa. Kyseiset tutkimukset ovat osoittaneet, että omassa kulttuurissa suomalainen hallitsee small talkin hyvin, mutta siirryttäessä puhumaan vierasta kieltä vieraaseen kulttuuriin, alkavat varsinaiset ongelmat. Tämän tutkimuksen eräänä tavoitteena oli selvittää, minkälaisia havaintoja vaihto-oppilailla oli kohdemaan small talkista ja sen vaikutuksista heidän

kielen oppimiseensa. Seuraavassa kuvaus Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana olleen tutkittavan kokemuksista.

"Suomessa ei tätä small talkia ainakaan oikein, on se nyt ehkä vähän lisääntynyt, mutta sillä lailla. Mutta sehän on Amerikassa aivan "number one". Small talkin kun hallitset, niin sä hallitset melkein sen kielen tai sillä jo pärjää tosi pitkälle. Että osaa vaan aina jotain lyhyttä kommenttia sanoa, ja sitä tuli koko ajan. Ne aina kysy jotain sellasta pikkusta puhumista. Ihan sama vastasko siihen mitään. Oli ihan rentoa se small talk...Small talkin siellä oppi täydellisesti, sillä sitä heitetään siellä jatkuvasti." (Hannu)

Verrattaessa edellä olevaa vastausta em. Salo-Leen tuloksiin voidaan niissä havaita hieman ristiriitaisuutta. Kyseinen tutkittava ei koe small talkia esiintyvän Suomessa kovin paljon. Tutkittava ei myöskään koe small talkia hankalana keskustelumuotona, vaan hän toteaa sen olevan "ihän rentoa". Oletan tutkittavan havaintojen Suomen vähäisestä small talkista johtuneen pitkälti siitä, että hän vertasi kokemuksiaan siitä nimenomaan Amerikkaan. Tällöin ero tuntui hänestä huomattavalta.

Aikaisemmat tutkimukset (mm. Carbaugh, 1995) ovat osoittaneet, että amerikkalainen puhekulttuuri vaikuttaa pinnalliselta suomalaisesta näkökulmasta. Tähän vaikuttaa se, että Amerikassa puheen sosiaalinen arvo ei ole niin merkittävä, kuin sen henkilökohtainen merkitys. Seuraavat haastatteluvastaukset osoittavat, että tutkimukseni vahvistaa kyseisiä tutkimustuloksia amerikkalaisesta puhekulttuurista.

"Se on pinnallista. Suomessa joutuu ehkä semmoseen ahdistavaan tilanteeseen, jossa ei oikein tiiä tai viitti ihan sillä tavalla kun siellä. Se oli niin yksinkertasta siellä, ku joku puolittu ihminen sano vaan ne samat kysymykset...sen kaavan oppii. Ihan niinku ulkoa meni sen saman litanian, mitä kaikki muutkin, että. Huomasin small talkin olevan helpompaa vieraalla kielellä kuin suomeksi." (Maija)

"Niin, ehkä se, että siellä viestii niin pinnallisesti, että täällä ku juttelee kavereitten kanssa, niin tarkoittaa sitä, mitä kysyy, että siellä se on semmosta pinnallista. Siihen oli kyllä tosi helppo samastua. Oppi niiltä kysymäänki ihan samalla tavalla." (Milja)

Kuten jo aikaisemmin yhden tutkittavan vastauksesta ilmeni, myös nämä edellä olevat vastaukset osoittavat, että small talk ei tuota ongelmia suomalaiselle vieraassa kulttuurissa. Yhteistä näille kaikille vastauksille on se, että ne ilmaisevat tutkittavien oppineen hyvin vieraskielisen small talkin. Tämä antaa puolestaan olettaa, että kyseiset tutkittavat olivat oppineet tuntemaan myös kohdekielen ja -kulttuurin suhteellisen

hyvin. Salo-Lee (1993, 88) on nimittäin todennut, että vieraan kielen small talkin oppiminen edellyttää oman itsensä ja oman kielensä ja kulttuurinsa tuntemisen lisäksi myös vieraan kielen ja kulttuurin tuntemista.

Tutkimukseni vahvistaa aikaisempia käsityksiä (mm. March, 1993, Salo-Lee, 1996) suomalaisen puhe-kulttuurin epäsuoruudesta, syvällisyydestä ja hienovaraisuudesta verrattuna esimerkiksi amerikkalaiseen puhe-kulttuuriin. Seuraavassa muutamia lainauksia tutkittavien tuntemuksista suomalaisesta small talkista.

"Small talk oli yksi kulttuuriero, joka vaikutti minusta naurettavalta. Kanadassa kaikki tutut aina sanovat toisilleen: "Hi! How are you?" Keskustelu molempien voinnista on hyvin pikainen ja pinnallinen. Suomessa small talk on oikeastaan paljon vaativampaa, koska sen täytyy olla luontevampaa, eikä tiettyjä kaavoja ole tai ainakin näitä kaavoja pyritään osittain välttämään... Mutta kyllä arvostaa toisaalta suomalaista small talkia, ku siinä pitää olla vähä takanaki jotain. Ei oo sellasta kaavaa, että pitää keksiä jotain. Täällä on niin haastavaa se. Siellä se on just sellasta, että kuvittelis Suomessa, että: "No, kuinka voit?" "No, mitäs nyt tykkäät Suomesta?" Mun mielestä täällä on niin ihana, kun on niin syvällistä puhumista." (Maija)

"Justiin, että jos ne kaikki asiat, mitä siellä sanoo, sanos täällä, niin mun mielestä se tuntus tosi tökeröltä." (Milja)

Salo-Lee (1996) on todennut, että amerikkalaisessa kulttuurissa täydellinen hiljaisuus on hyvin epäkohteliasta. Hänen käsityksensä mukaan Suomessakin small talkia saatetaan käyttää hiljaisuuden torjuntaan esimerkiksi junassa, taksissa, kahvilassa jne., mutta tavallista ja luontevaa on olla myös puhumatta. Salo-Leen mukaan myöskään japanilaiset eivät keskustele tällaisissa tilanteissa tuntemattomien kanssa. Tämä osoittaa Suomen ja Japanin kulttuureilla olevan yhtäläisyyttä. Tällöin on varsin helppo ymmärtää tähän tutkimukseen osallistuneen vaihto-oppilaan suhteellisen nopea sopeutuminen Japanin kulttuuriin. Oletan tästä johtuneen myös sen, ettei hänen ollut vaikea oppia small talkia Japanissa. Haastattelussa hän kertoi: *"No, ei kai niin kauhean vaikeata, koska se on aika paljon länsimaistunut." (Heikki)*

Toisaalta myös Heikki sai kokea sen, että japanilaisten ylitsevuotava kohteliaisuus ja ystävällisyys eivät ole aina niin itsestään selviä ilmiöitä. Hänen havaintonsa ruuhkajunasta kuvastaa kokemuksia tästä.

"En oikein ymmärrä, miten muuten niin ystävälliset ihmiset aina olivat niin röyhkeitä junissa, erityisesti ruuhka-aikana." (Heikki)

Tällaiseen käyttäytymiseen antaa valaistusta Lahdenperän ja Villan (1983, 161,162) toteamus. Heidän mielestään japanilaiset osoittavat kohteliaisuutta vain tutuille, ainoastaan silloin, kun kunkin asema ryhmässä on selvä.

Yhdellä, Yhdysvalloissa vaihto-oppilaana olleella tutkittavalla, oli hieman erilainen näkemys small talkista kuin muilla tutkittavilla. Seuraavassa katkelma hänen esseestään.

"Ei ole olemassa mitään small talkia. On vain erilaisia tapoja tehdä tuttavuutta uusien ihmisten kanssa." (Henri)

Tiedustellessani haastattelussa kyseiseltä tutkittavalta miten hän koki small talkin vieraassa kulttuurissa, sain seuraavanlaisen vastauksen:

"Mä en koe small talkia miksikään small talkiksi. Mä näen, että voidaan vaan jutella päivän poliittisista asioista tai jotain muuta. Suomessa sitä monesti paheksutaan, että se on vaan sitä small talkia, että...Mä oon aina osannu puhua niitä näitä tai niinku vaan höpöttää sillä lailla tai pitää yllä niin sanottua keskustelua, et ei nyt tule kiusallista hiljaisuutta tässä, kukaan ei tiedä, mitä sanos. Niin, ehkä se meni sitte luonnostaan se small talk, vaikka en mä voi sanoa, että mä oisin kielessä voinu loistaa." (Henri)

Kyseinen vastaus tukee muiden tutkittavien vastauksia siinä mielessä, että myös tämä tutkittava koki hallinneensa small talkin vieraassa kulttuurissa. Huomioni herätti sen sijaan tutkittavan hieman epäröivä suhtautuminen kielitaitoonsa. Näin ollen tulin siihen johtopäätökseen, että kielitaidon ei tarvitse välttämättä olla kovin loistava kyetäkseen vieraskieliseen small talkiin. Tulos antaa olettaa, että rohkealla ja ennakkoluulottomalla asenteella puhuen, voi myös selvitä small talkissa vieraassa kulttuurissa. Tämän vastauksen perusteella small talk ei näyttäisi rajoittavan tutkittavan englannin kielen käyttöä. Tässä mielessä tulos ei siis vahvista niitä aikaisempia tutkimuksia, (mm. Marsch, 1993) joissa small talkin nähdään puolestaan rajoittavan suomalaisten englannin kielen käyttöä. Sen sijaan tutkimukseni tukee amerikkalaisen kulttuurienvälisen viestinnän tutkijan Donal Carbaughin (1995) tutkimustulosta, jonka

mukaan small talk on eräs monista kulttuurisista ”kommunikaatiokäytänteistä”, joita ei opita vain perinteisesti vierasta kieltä oppimalla.

Amerikkalaisesta pinnallisuudesta Henri oli niin ikään myös hieman eri mieltä kuin muut tutkittavat. Hän kuvaili kokemuksiaan pinnallisuudesta seuraavasti:

”Suomalainen käsittää...just tässä mun mielestä tulee kulttuuriero, että pinnallisuutta. Pitäskö mun riveta heti kertoon, että joo, et mulla on semmonen ja semmonen ongelma. Sekö vaan on sitä ”big talkia?” Et mikä on sitte määritelmä ”big talkille?”(Henri)

”Vaimon serkku oli pari kuukautta Amerikassa, niin se oli sitä mieltä, että se oli ihan semmosta pintaliittoa. Näin mäkin ajattelin ensimmäisten kahden, kolmen kuukauden jälkeen. Koulussaki kaikki sano, että: ”Oh, give me your call number! I call you!” Koskaan ei kukaan soittanu. Mut ei ymmärretä, et se on vaan tapa niinku sanoa, että mä oon nyt avannu oveni, et jos jotain tulee, niin soita. Tai joku tämmönen, et ”Hi! Good morning!” ”How are you?” Eihän se oo muu ku alotus, että ikään ku avataan se sosiaalinen tilanne...se on heitto. Mä koen sen helpottavana, koska se on ikään kuin keskustelun avaus.” (Henri)

Edellä mainitsemieni aikaisempien tutkimusten perusteella voisi olettaa, että small talk jopa heikentäisi kielen oppimista. Halusinkin selvittää, mitä mieltä tutkittavat ovat small talkin vaikutuksesta heidän kielen oppimiseensa vieraassa kulttuurissa. Kysymykseeni, auttoiko small talk kielen oppimista, sain seuraavanlaisia vaihtelevia vastauksia:

”Kyllä ainaki itestä tuntu, että se ehkä hidasti näin, sitä oppimista.” (Hannu)

”Ehkä siitä oli sitte kuitenkin helpompi jatkaa juttua, ettei ollu pakko lopettaa, että oli rohkeampi. Pysty jatkaa juttua sitte.” (Milja)

”Joo, ilman muuta, koska koulun käytävälläkin tuntemattomatkin löi selkään ja sano: ”Hi!” ”How great to see you!” Niin mun oli paljo helpompi mennä ja sanoa, että: ”Hi, I’m Henri, I’m from Finland!” Se autto kielen oppimista.” (Henri)

Näiden tulosten mukaan small talk sekä hidastaa että edistää kielen oppimista. Päädyin tuloksista sellaiseen johtopäätökseen, että small talkin edistävä vaikutus kielen oppimiseen perustuu nimen omaan sen keskustelun avausta helpottavaan piirteeseen. Toisaalta kielen oppijan luonteva ja avoin suhtautuminen vierasmaalaisen small talkiin edesauttaa mitä todennäköisimmin hänen kielen oppimistaan. Kielen oppimista hidastavana tekijänä oletan olevan small talk-tyyppisen puheen lyhytkestoisuuden, pintapuolisen ”jutustelun”, jolloin esimerkiksi sanavarasto ei pääse kasvamaan kovin

laajasti. Ottaen kuitenkin huomioon tutkittavien varsin nopean edistymisen kielenoppimisprosessissaan vaihto-oppilasaikana ei mielestäni ole syytä olettaa, että esimerkiksi small talk olisi ollut ratkaiseva tekijä tässä oppimisprosessissa. Kanadassa vaihto-oppilaana ollut tutkittava tiivistä esseessään kokemukset vaihto-oppilasvuodestaan seuraavasti:

"Vaihtarivuottani muistellessa voi todeta, että aika kultaakin muistot. Kuitenkin myös vaihtarivuoden sato on korjattavissa vasta näin myöhemmin. Jos kielen oppiminen ei ollut suurimpia motiiveja ennen lähtöä, on se kuitenkin aivan tärkeimpiä etuja vuoden jälkeen. Samalla oppi myös arvostamaan, kuinka upeaa on ilmaista itseään aukottomasti omalla äidinkielellä. Kieli vaikuttaa ihmiseen niin kokonaisvaltaisesti, että oma luonteenikin muuttui ympäristön kielen myötä. Jos lähtiessä odotin näkeväni suurta, hienoa maailmaa, löysin sen vasta tullessani takaisin kotiin. Vaihto-oppilasvuosi muutti monia asioita minussa, mutta yksi seikka pysyi ja korostui: kiinnostus kulttuureihin, vieraisiin ja omaani!" (Maija)

Tutkimuksessa saamieni tulosten perusteella oletan muiden tutkittavien yhtyvän Maijan ajatuksiin, joten koen tutkijana saaneeni erittäin myönteisen kuvan tutkittavieni vaihto-oppilasvuodesta vieraassa kulttuurissa.

9 POHDINTA

Tutkimuksen arviointia

Tutkimukseni kohdistui kielen oppimiseen ja omaksumiseen vieraassa kulttuurissa. Halusin selvittää vaihto-oppilaiden kielen oppimista erilaisessa kieli- ja kulttuuriympäristössä. Essee ja puolistrukturoitu haastattelu osoittautuivat varsin käyttökelpoisiksi ja onnistuneiksi tutkimusmenetelmiksi tämän tyyppisen tutkimusongelman käsittelemiseen. Pyrin kyseisillä menetelmillä nimenomaan tutkittavien vapaaseen ilmaisuun kielen oppimisestaan. Halusin saada tietoa tutkittavien henkilökohtaisista kokemuksista, ajatuksista, mielipiteistä ja niihin johtavista taustoista. On kuitenkin otettava huomioon, että tällaisessa tutkimuksessa tutkijan omilla tulkinnoilla on tutkimustulosten analysoinnissa merkittävä vaikutus. Haastattelutiedot muovautuvat sen mukaan, miten haastateltava virittää omien kokemuksiansa tavan haastattelussa ja kuinka hän itse suhtautuu haastattelutilanteeseen. Lisäksi voidaan perustellusti osoittaa, että tutkimuksen tekijän vaikutuksen eliminointi ei käytännössä ole koskaan täysin mahdollista.

Mikäli olisin toteuttanut tutkimukseni pelkästään teemahaastattelun muodossa, olisin todennäköisesti saanut runsaamman aineiston, mutta olisin ehkä johdatellut tutkittavien vastauksia haluamaani suuntaan liian paljon. Voin kuitenkin todeta saaneeni varsin kattavan aineiston vaihto-opiskelijoiden kielenoppimiskokemuksista ja uskon lisäksi saaneeni tutkittavilta varsin rehellisiä tulkintoja kielen oppimisestaan.

Keskeisimmät tulokset

Kysymysten asettelu ei ollut selkeä haastattelussa, sillä jouduin tekemään useita lisäkysymyksiä haastattelujen aikana, jolloin kysymys ikään kuin hajosi. Mikäli haastateltavilla olisi ollut kysymyslomake luettavanaan etukäteen, olisivat lähtöasetelmat haastatteluun olleet todennäköisesti paremmat. Ehkä olisi ollut aiheellista suorittaa haastattelut kaksiosaisena siten, että olisin kysynyt ensin pinnallisemmin ja toisella kertaa täydentäen kysymyksiä saatujen vastausten perusteella. Se olisi ehkä selkiyttänyt vastausten sisältöä ja siten myös tulosten analysointia. Haastattelukysymyksiä oli myös ehkä liian paljon. Haastattelutilanteessa havaitsin monen kysymyksen sisältävän lähes saman asian hieman eri sanoihin puettuna. Olisin todennäköisesti päässyt samaan tulokseen vähentämällä kysymysten määrää huomattavasti.

Tulokset tukevat sitä käsitystä, että vierasta kieltä opitaan kaikkein tehokkaimmin oleskelemalla kohdemaassa riittävän pitkän ajan. Eräs tutkittava totesikin kohdemaassa olleen täydellisen kielenoppimisympäristön. Tutkimuksen mukaan kouluenglanti ei pysty tarjoamaan kielenoppijalle niin kattavaa opetusta, kuin mitä ulkomailla oleskelu ja opiskelu tarjoavat. Tutkimukseni ei kuitenkaan vie pohjaa siltä käsitykseltä, etteikö myös kouluenglanti antaisi hyviä kielellisiä valmiuksia lähdeettäessä ulkomaille. Keskeinen tulos oli, että nimenomaan opiskelu sekä myös rohkea ja ennakkoluuloton kielenkäyttäminen erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa edesauttavat ratkaisevasti vaihto-oppilaiden kielen oppimista vieraassa kulttuurissa.

Tutkimukseni vahvistaa myös edelleen näkemystä siitä, että oman kulttuurin ja äidinkielen vaikutus on oleellista kulttuurienvälisessä kontekstissa. Lehtosen (1998, 314) mukaan kansainvälinen kanssakäyminen edellyttää kielitaidon lisäksi toisten kulttuurien ajattelutapojen tuntemusta. Tämä on siis otettava huomioon erityisesti kulttuurienvälisen viestinnän koulutuksessa ja opetuksessa. Vastoin aikaisempia tutkimuksia, tutkimukseni ei sen sijaan anna kovin selvää näyttöä siitä, että runsas nonverbaali viestintä kommunikoinnissa auttaisi kielen oppimisessa. Tutkittavat eivät kokeneet, tai ainakaan tiedostaneet selvästi, käyttäneensä nonverbaalia viestintää

erityisemmin kommunikoidessaan kohdemaalaiden kanssa. Siitä huolimatta heidän kielen oppimisensa vieraassa kulttuurissa edistyi varsin hyvin.

Vastoin useita aikaisempia käsityksiä tutkimukseni osoitti, että suomalainen hallitsee ja oppii suhteellisen hyvin vieraskielisen small talkin. Sen sijaan tuloksissa ilmeni hieman ristitiitaisuutta small talkin vaikutuksesta kielen oppimiseen. Tutkimuksen mukaan small talk saattaa jopa hidastaa, mutta toisaalta myös edistää kielen oppimista vieraassa kulttuurissa.

Mitä sitten todellisuudessa opittiin? Kaikki tutkittavat totesivat oppineensa kieltä paljon, jopa erittäin paljon. Tutkittavat kokivat edistyneensä eniten puhumisessa ja ymmärtämisessä, mutta jonkin verran myös kirjoittamisessa. Kaikilla näillä kielen hallinnan alueilla todettiin niin ikään tapahtuneen kehitystä. Toisaalta kielen oppimista voidaan tarkastella siltä pohjalta, että esimerkiksi Yhdysvaltoihin hakeutuvilta ulkomaalaisilta opiskelijoilta edellytetään hyvää englanninkielen taitoa ja pääosa kommunikaatiosta tapahtuu kohdemaalaiden kielellä. Tähän tosiasiaan suhteutettuna huomattava kielitaidon kohentuminen kuulostaa mielestäni melko positiiviselta tulokselta. Ongelmaksi muodostuu se, kuinka kukin tutkittava mittaa omaa kielen oppimistaan. Kieltä opittiin runsaasti ja se on mielestäni varsin myönteinen asia.

Tutkimustuloksia tarkasteltaessa jäin miettimään, hakeutuvatko vain kielellisesti lahjakkaat oppilaat vaihto-oppilaaksi. Kyseiset tutkittavat ovat kielellisesti lahjakkaita nuoria edistyessään kielenoppimisprosessissaan varsin nopeasti huolimatta lähtötasostaan. Edes tyydyttävä englannin kielen lähtötaso ei näytä vaikuttavan hidastavasti kielen oppimiseen vieraassa kulttuurissa. Päädyinkin sellaiseen johtopäätökseen, että kielellinen lahjakkuus saattaa joissakin tapauksissa olla ikään kuin ”piilossa”, josta se tulee esiin tositilanteessa. Mietin toisaalta myös sitä, että eivätkö keskitason ja sen alapuolella olevat oppilaat joko rohkene tai heille ei anneta mahdollisuutta hakeutua vaihto-oppilaaksi. Tutkimukseeni osallistuvasta viidestä vaihto-oppilaasta ainoastaan yksi oli keskitason tai sen alapuolella oleva oppilas. Kuitenkin nimen omaan nämä oppilaat tarvitsisivat vahvistusta kielitaidolleen. Tutkimukseni osoitti sen, että vaihto-oppilaaksi kannattaa hakeutua heikosta kielellisestä lähtötasostaan huolimatta.

Mainittakoon vielä, että tutkittavien kokemukset vaihto-oppilasajastaan eivät olleet kovin tuoreita. Suurin osa oli ollut vaihto-oppilaana jo joitakin vuosia sitten, yksi yksitoista vuotta sitten. Näin ollen on oletettavaa, että tutkittavat olivat tutkimushetkellä jo sopeutuneet takaisin kotimaan oloihin, joten heillä oli valmiuksia analysoida verbaalisesti se, mitä olivat kokeneet. Tällöin he myös pystyivät hahmottamaan vaihto-oppilasajan yhtenä osana elämänkaartaan.

Tulosten yleistettävyys

Tutkimukseni on lähinnä laadullinen tapaustutkimus, jolla pyrin valottamaan vaihto-oppilaiden kokemuksia kielen oppimisesta rajatussa kontekstissa. Tutkimukseni tulokset ovat siis valideja lähinnä tutkittavien vaihto-oppilaiden kokemassa kontekstissa. Tutkittavien kokemukset kielen oppimisesta ovat subjektiivisia, mistä johtuu myös tulosten kirjavuus. Tulokset ovat tavallaan yhteenkoottuja subjektiivisia mielipiteitä. Tutkimuksen mielekkyys piileekin mielestäni juuri siinä, että tulosten ei oleteta olevan sattumanvaraisia subjektiivisuudestaan huolimatta.

Tutkimustulokset eivät ole kuitenkaan kovin yleistettäviä eivätkä siirrettäviä, sillä tutkittavien joukko on hyvin pieni. Yleistettävämpiin ja siirrettävämpiin tuloksiin voitaisiin päästä esimerkiksi laajentamalla tutkittavien joukkoa huomattavasti. On huomioitava myös se, että tutkittaviin suhtaudutaan kuten itsenäisiin subjekteihin, eikä heidän eriäviä näkemyksiään pyritä latistamaan. Tämä sanelee kuitenkin myös sen, että tutkimustuloksia ei voida yleistää, vaan ne täytyy sijoittaa tapauskohtaisesti kyseisten henkilöiden kokemusmaailmaan ja merkityskulttuuriin. Loppujen lopuksi jokainen voi poimia tuloksista omia näkemyksiään tukevia yksityiskohtia.

Jatkotutkimuksen aiheita

Kiinnostavaa olisi jatkaa aiheen tarkastelua siten, että seurattaisiin kyseisten tutkittavien jatko-opiskelua ja menestymistä esimerkiksi korkeakouluopinnoissa. Lisäksi voitaisiin tutkia heidän työhön sijoittumistaan ja vaihto-oppilasajan mahdollista kielellistä hyötyä työelämässä. Toisena jatkotutkimusehdotuksena olisi vaihto-opiskelun keskeyttämisen tutkiminen. Tutkimuksessa voitaisiin selvittää sitä, mikä

ensisijaisesti aiheuttaa vaihto-opiskelun keskeyttämisen, onko sukupuolella vaikutusta keskeyttämiseen ja vaikuttaako koulumenestys (esim. lähtökielitaso) keskeyttämiseen. Kolmantena ehdotuksena esittäisin tekemääni tutkimusta tehtäväksi siten, että selvitetäisiin Suomeen vaihtoon tulleiden opiskelijoiden suomen kielen oppimista vieraassa kulttuurissa. Olisiko kielen oppiminen yhtä tehokasta ja edistyksellistä näillä tutkittavilla?

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, A. 1993. Kun kulttuurit kohtaavat. Matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurienväliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Barna, L.M. 1997. Stumbling blocks in intercultural communication. Teoksessa L.A. Samovar & R.E. Porter (toim.) Intercultural communication: A reader. Belmont Wadsworth.
- Carbaugh, D. 1995. "Are Americans really superficial?" Notes on Finnish and American cultures in linguistic action". Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 12, 53 - 60
- Connor, U. 1996. Rhetoric and Composition in the United States: Some recent trends. Teoksessa E. Ventola & A. Mauranen (toim.) Akateeminen kirjoittaminen tänään ja huomenna. Helsinki: Yliopistopaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Furnham, A. & Bochner, S. 1986. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. London: Methuen.
- Garam, I. 2000. Kansainvälisyyttä käytännössä. Suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs. 18/2000.
- Gardner, R. C. & Lalonde, R. N. 1983. The socio-educational model of second language acquisition: an investigation using Lisrel causal modeling. Journal of Language and Social Psychology 2, 1-15.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Helsinki: WSOY.
- Gudykunst, W. B. & Kim, Y. 1992. Communication with strangers. An approach to intercultural communication. McGraw Hill.
- Gudykunst, W. B. 1993. Toward a theory of effective interpersonal and intergroup communication. An anxiety / uncertainty management (aum) perspective.

- Teoksessa R. L. Wiseman & J. Koester (toim.) *Intercultural communication competence*. Newbury Park: Sage.
- Halinoja, R. 1996. Kouluttautuminen monikulttuurisuuteen. Teoksessa L. Salo-Lee, R. Malmberg & R. Halinoja (toim.) *Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä*. Jyväskylä: Gummerus, 115 - 131.
- Hellgren, P. 1993. Turisti-kuluttajanko kielitaito lukion kielenopetuksen tavoitteena. Helsinki: Tempus 2, 4 - 6.
- Helin, H. (toim.) 1992. *Kansalaiskasvatuksen keskuksen vuosikirja*. Hakapaino.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1992. *Johdatus kasvatustieteeseen*. Porvoo: WSOY.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hofstede, G. 1992. *Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi*. Helsinki: WSOY.
- Huhta, A. 1994. Finnish exchange students' self-assessed language proficiency. *Finlance XIII*. 41-68.
- Isoherranen, S. 1995. Vaihto-oppilaana Suomessa: Esimerkki monikulttuuristen ryhmien tutkimuksesta. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) *Kieli ja kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 61- 67.
- Jeltsch, C. S. 1995. Kirjalliset ja suulliset rutiinit vieraan kielen opetuksessa: Havaintoja suomalais-saksalaisesta viestinnästä. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) *Kieli ja kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 109 - 125.
- Kaikkonen, P. 1990. Kulttuurienvälinen kommunikaatio vieraan kielen oppimisen tavoitteena. Helsinki: Tempus 1, 4-7.
- Kaikkonen, P. 1992. Vieraan kielen oppiminen on kasvamista äidinkielen ja oman kulttuurin rajojen yli. Helsinki: Tempus 2, 4 - 7.
- Kaikkonen, P. 1993. Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen. Tapaustutkimus lukiolaisten ranskan ja saksan kielen ja kulttuurin oppimisen opetuskokeilusta. Osa 1. Tampereen yliopisto: Tampereen opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A16.
- Kaikkonen, P. 1994. *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen*. Juva: WSOY.
- Kaikkonen, P. 1995. *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen. Tutkimustuloksia kulttuuria painottavasta ja kulttuurien väliseen oppimiseen tähtäävästä opetuskokeilusta*.

- Helsinki: Tempus 2, 6 - 9.
- Kangasharju, H. 1996. Äidinkielen ja vieraskielisen kirjoittamisen yhteyksistä. Teoksessa E. Ventola & A. Mauranen (toim.) Akateeminen kirjoittaminen tänään ja huomenna. Helsinki: Yliopistopaino, 142 - 156.
- Kauffman, N. L. et al. 1992. Students abroad: Strangers at home. Education for a global society. Yarmouth: Intercultural press.
- Kim, Y. Y. 1991. Intercultural communication competence. Teoksessa S. Ting-Toomey & F. Korzenny (toim.) Cross-cultural interpersonal communication. Newbury Park: Sage.
- Koivunen, H. 1997. Parantava hiljaisuus. Teoksessa A. Syrjänen & I. Westermarck (toim.) Maailmalle, maailmalta. Kulttuurisia katsauksia. Juva: WSOY.
- Kupiainen, J. 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa T. Hilasvuori & A. Mikkola (toim.) Monikulttuurinen koulu ja opetus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kvale, S. 1996. Interviews. An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage.
- Lahdenperä, S. & Villa, K. 1983. Matkailijan Japani. Keuruu: Otava.
- Lehtonen, J. 1984. Vaikeneva kulttuuri ja vieraan kielen pelko. AFinLA:n Vuosikirja 38. Toim. K. Sajavaara, M. Leiwo & M. Eloranta. Jyväskylä: AFinLA, 75 - 96.
- Lehtonen, J. 1987. Kansojen ja kulttuurien kielellinen vuorovaikutus. Tempus, 6-10.
- Lehtonen, J. (toim.) 1993. Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos.
- Lehtonen, J. 1998. Kansainvälinen viestintä. Monikulttuurisen dialogin mahdollisuus? Teoksessa U. Kivikuru & R. Kunelius (toim.) Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Porvoo: WSOY.
- Listo-Alen, H. 1993. Kulttuurista oppiminen ja kansainvälisempi orientoituminen. Isäntämaan opiskelijoiden mahdollisuuksia hyötyä kansainvälisestä opiskelijavaihdosta. Teoksessa J. Lehtonen (toim.) Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 155 - 176.
- Lompolo, J. 1987. Junalla Japanissa. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Manninen, S. 1984. Communication apprehension: a study of the factors contributing to anxiety experienced by Finnish speakers of English. A Pro Gradu Thesis. University of Jyväskylä: Department of English.

- Marsh, D. 1993. The social distance factor in research and commentary on the Finnish intercultural communicator. Teoksessa J. Lehtonen (toim.) Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 91- 117.
- Mauranen, A. 1996. Kansainvälistyvä kirjoittaminen: Vaihto-opiskelijan ongelmia. Teoksessa E. Ventola & A. Mauranen (toim.) Akateeminen kirjoittaminen tänään ja huomenna. Helsinki: Yliopistopaino, 181- 196.
- Mikluha, A. 1998. Kommunikointi eri maissa. Jyväskylä: Gummerus
- Nordlund, J., Lindeberg, N. & Lönnfors, P. 1994. Finnish exchange students in Edinburgh – How do they cope? How could they cope better? *Finlance XIII*, 150 - 164.
- Panzar, T. & Aarnio, J. 1993. Kieli ja kulttuuri kuuluvat yhteen. Opetussuunnitelmatyöstä lukiossa. *Tempus* 9, 20 - 21.
- Patton, M. Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. 2. painos. Newbury Park: Sage.
- Robinson, G. N. 1988. *Crosscultural understanding*. London: Prentice Hall.
- Rusanen, S. 1993. Suomalainen kansainvälisessä viestintätilanteessa. Teoksessa J. Lehtonen (toim.) Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 3 - 75.
- Sajavaara, K. 1980. Toisen kielen oppiminen ja omaksuminen. Teoksessa K. Sajavaara (toim.) *Soveltava kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salo-Lee, L. 1991. Vieraiden kielten puheviestintä. Teoksessa K. Yli-Renko & L. Salo-Lee (toim.) *Viestintä ja sen oppiminen lukiossa*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A: 147, 1- 24.
- Salo-Lee, L. 1993. ”Teillä on kaunis nappi” – Small talk: Tyhjänpuhumista vai mielekästä viestintää?” Teoksessa J. Lehtonen (toim.) *Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 77- 90.
- Salo-Lee, L. 1995. Kulttuurienvälisen viestintätaitojen oppiminen: ”Prosessipuhuminen” keinona tehokkaaseen vieraskieliseen suulliseen ilmaisuun. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) *Kieli ja kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 153 - 169.

- Salo-Lee, L. 1996. Kieli, kulttuuri ja viestintä. Teoksessa L. Salo-Lee, R. Malmberg & R. Halinoja (toim.) Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Jyväskylä: Gummerus, 6 - 71.
- Salo-Lee, L. & Winter-Tarvainen, A. 1995. Kriittiset tilanteet kulttuurien kohtaamisessa: Suomalaisten ja saksalaisten opiskelijoiden näkökulma. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) Kieli ja kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 81- 107.
- Spitzberg, B. H. & Cupah, W. R. 1984. Interpersonal communication competence. Beverly Hills: Sage.
- Storhammar, M-T. & Ailinpieti, K. 1995. Englannin kieli ja englanninkielisten kulttuurien edustajat lukion toisluokkalaisten silmissä. Teoksessa L. Salo-Lee (toim.) Kieli ja kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos, 21- 51.
- Syrjälä, L. Ahonen, S. Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1. – 2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Uljens, K. 1995. ”Menin, näin ja koin”. Turun yliopiston tutkinto-opiskelijoiden opiskelu ulkomailla lukuvuosina 1993 - 1995. Turun yliopiston hallintoviraston julkaisusarja 2. Turku: Turun yliopiston offset-paino.
- Uusitalo, H. 1996. Tiede, tutkimus ja tutkielma: Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WSOY.
- Valkonen, T. 1997. Puheviestintätaitojen arviointi lukion päättökokeessa. Lisensiaattitutkimus. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos.
- Vaurio, L. 1996. Vieraalla kielellä kirjoittaminen peruskoulussa ja lukiossa. Teoksessa E. Ventola & A. Mauranen (toim.) Akateeminen kirjoittaminen tänään ja huomenna. Helsinki: Yliopistopaino, 160 - 164.
- Veikkola, J. 1994. Maassa maan tavalla. Selvitys Turun yliopiston vaihto-opiskelijoiden Vapaa-ajasta ja arjen ongelmista ulkomailla. Turun yliopiston hallintoviraston julkaisusarja 4. Turku.

KIRJOITUSOHJE

3.7. 2000

Hei!

Aikaisempaan tiedonantooni viitaten minulla on tekeillä pro gradu –tutkimus Jyväskylän yliopistoon aiheesta ”Vaihto-oppilaiden kielen oppiminen vieraassa kulttuurissa”. Olen valinnut Sinut yhdeksi tutkittavaksi henkilöksi, joten tutkimukseni onnistumiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että annat hieman aikaasi ja energiaasi tutkimusaineistoni keräämiseksi. Kokoan aineistoni esseiden ja haastattelujen avulla. Tämä kirjeeni koskee lähinnä esseen kirjoittamista. Sekä esseekirjoitelmasi että haastatteluvastauksesi tulevat omaan henkilökohtaiseen käyttöni, joten niiden sisältö pysyy salaisena ja ne ovat siten ehdottoman luottamuksellisia.

Aineistonkeruun ensimmäisessä vaiheessa pyydän Sinua ystävällisesti kirjoittamaan esseen otsikolla ”Kielellisiä kokemuksia vaihtarivuotena”. Kuvaille esseen alussa hieman itseäsi, luonnettasi sekä kielitaitoasi ennen vaihtariaikaa. Voit arvioida myös suomalaisuutta ja suomalaista identiteettiä. Kerro motiiveistasi vaihto-oppilaaksi lähtöön. Kuvaille kielenoppimisprosessiasi vaihto-oppilasaikana. Kerro vaihtariaikana kokemiasi tilanteita opiskelussa, vapaa-aikana, isäntäperheessä jne., jotka ovat jääneet mieleesi ja joissa erilaiset kulttuuritekijät mahdollisesti heijastuvat. Arvioi kokemuksiasi erityisesti kielellisesti eli sitä, miten koit selviytyneesi kyseisissä tilanteissa kielellisesti. Lisäksi voit käsitellä esseessäsi esim. small talkia vieraassa kulttuurissa ja voit pohtia hieman kokemuksiisi peilaten myös sitä, mikä ero mahtaa olla koulussa opitun ja ulkomailla, vieraassa kulttuurissa, opitun englannin kielen välillä. Kerro lopuksi vielä yhteenvedonomaaisesti tuntemuksistasi ja kokemuksistasi vaihtariaikana (mitä se antoi, kannattiko lähteä, mahdollinen kielitaidon karttuminen jne.)

Kirjoita essee mielellään tekstinkäsittelyohjelmalla (tai selkeällä käsialalla). Esseen pituus ei ole olennainen, vaan tärkeintä on, että tuot kokemuksesi ja tuntemuksesi kirjoituksessasi mahdollisimman syvällisesti esille. Toivon sinun palauttavan esseen viimeistään 31. 7. 2000 mennessä. Voit palauttaa sen oheisessa kirjekuoressa, jonka postimaksu on maksettu puolestasi. Mikäli Sinulla on jotain kysyttävää esseeseen liittyen, ota yhteyttä joko puhelimitse: 06-5662038 tai sähköpostitse: kari.saarikalle@pp.inet.fi

Jo etukäteen arvokkaasta avustasi kiittäen

Hellevi Saarikalle

HAASTATTELULOMAKE

Haastateltavien taustatiedot

1. Milloin lähdit vaihto-oppilaaksi?
2. Minne lähdit vaihto-oppilaaksi?
3. Minkä ikäinen olit lähtiessäsi vaihto-oppilaaksi?
4. Miten kauan olit vaihto-oppilaana?

Lähtötilanne

5. Mikä seuraavista tekijöistä vaikutti eniten hakeutumiseesi vaihto-oppilaaksi?
 - kansainvälisyys kiinnosti – halu tavata erilaisia ihmisiä
 - välivuosi koulusta
 - halu oppia kunnolla kieli ja tutustua uuteen kulttuuriin
 - halu itsenäistyä
6. Miksi valitsit kohdemaaksi kyseisen maan?
7. Käytitkö paljon aikaa vaihto-opiskeluun valmistumiseen?
8. Oliko sinulla aikaisempia kokemuksia opiskelusta, matkailusta tai työnteosta ulkomailla?
9. Helpottiko aikaisempi oleskelu ulkomailla mielestäsi vieraan kielen oppimista vaihto-oppilasaikana?
10. Tutustuitko kyseisen maan kulttuuriin ennen lähtöäsi?
11. Oliko sinulla kohdemaassa ystäviä (esim. kirjeenvaihtokaveri) ennen lähtöäsi?
12. Miten arvioisit oman kielitaitosi ennen lähtöä?
13. Mitä pelkäsit eniten ennen lähtöä?
14. Minkälaiset ennakkokäsitykset/tiedot sinulla oli kohdemaasta/kohdemaalaisista ennen lähtöä?

Sosiaaliset tilanteet

15. Mitkä olivat ensivaikutelmat/ensimmäisen päivän tunnelmat kielellisesti ajateltuna saapuessasi vieraaseen kulttuuriin?
16. Minkälaisia ongelmia syntyi ja miten selvisit niistä?
17. Koitko tullee väärinymmärretyksi – miksi?

18. Olitko henkilökohtaisesti motivoitunut nimenomaan kielenoppimiseen vieraassa kulttuurissa?
19. Luotitko siihen, että saat tilanteen kuin tilanteen hoidettua?
20. Millaisia ongelmanratkaisuyrityksiä syntyi?
21. Miten kuvailisit omaa viestintätyyliäsi?
22. Hallitsitko mielestäsi kielenulkoisen viestinnän?
23. Auttoiko se mahdollisesti kielenoppimista?
24. Minkälaisia ominaisuuksia arvostat itsessäsi viestijänä – entä toisessa henkilössä?
25. Vaikuttiko suomalainen identiteetti ja suomalainen puhekulttuuri kielenoppimiseesi negatiivisesti/positiivisesti viestittäessäsi ulkomaalaisen kanssa?
26. Huomasitko jotain erityistä, mikä helpotti viestin ymmärtämistä/perille menoa (sanastollisia seikkoja, puhetempo, äänensävy, painotukset, intonaatio, tauotukset)?
27. Mikä oli mielestäsi edellytyksenä sille, että sait viestisi ymmärretyksi?
28. Mitä teit, jos sinua ei ymmärretty?
29. Oliko kouluenglannista hyötyä/haittaa viestittäessäsi vieraassa kulttuurissa – Miksi?
30. Kuinka kauan kesti ennen kuin koit hallitsevasi kielen sujuvasti?

Opiskelu ulkomailla

31. Miten opiskelu sujui kielellisesti ajateltuna?
32. Mikä tuotti eniten vaikeuksia opiskelussa (puhuminen, ymmärtäminen, kirjoittaminen)?
33. Koitko vieraalla kielellä kirjoittamisen vaikeaksi – miksi?
34. Mikä oli mielestäsi opiskelun merkitys kielenoppimisen kannalta?
35. Häiritsivätkö seuraavat tekijät opiskeluasi vaihto-oppilasaikana?
 - koti-ikävä
 - yksinäisyyden ja ahdistuneisuuden tunne
 - kielitaidon puute
 - opiskelumotivaation puute
 - paikalliset oudot opiskelumenetelmät
 - runsas sosiaalinen elämä

Kulttuurit kohtaavat

36. Koitko ns. kulttuurishokin?
37. Oliko mielestäsi vaikea oppia huomioimaan uudet kulttuuriset käyttäytymismallit?
38. Miten oma kulttuuri ja omat kulttuuriset arvot/käyttäytymisnormit vaikuttivat kielenoppimiseen?
39. Vaikuttivatko ennakkokäsitykset kyseisestä kulttuurista ja ihmisistä kielenoppimiseen?
40. Helpottiko aikaisempi kohdemaan kulttuurin ymmärtäminen ja maantuntemus mielestäsi kielen omaksumista?
41. Miten kohdemaan ihmiset suhtautuivat kielen oppimiseesi? (Yrittivätkö he auttaa vai viestivätkö he ainoastaan oman kulttuurin edustajien kanssa?)
42. Pystyitkö seuraamaan englanninkielisiä TV-ohjelmia tai lukemaan englanninkielisiä kirjoja?
43. Onko oma viestintätyyli mielestäsi samanlainen viestittäessäsi suomalaisen ja ulkomaalaisen kanssa – mistä luulet eron johtuvan?
44. Miten koit small talkin vieraassa kulttuurissa?
45. Auttoiko small talkin osaaminen kielen oppimisessa?
46. Minkälaiset tilanteet koit erityisen vaikeiksi vieraassa kulttuurissa kielenoppimisen kannalta?
47. Mikä erityisesti teki kielenoppimisesta hankalan vieraassa kulttuurissa?

Kotona jälleen...

48. Minkälainen oli kielen hallintakykyysi lähtötilanteeseen verrattuna palattuasi Suomeen?
49. Miten kuvailisit vaihto-oppilasajan kielellistä hyötyä (englannin kielen puhuminen, ymmärtäminen, kirjoittaminen jne.)?
50. Oliko sinulla vaikeuksia oman äidinkielen hallinnassa palattuasi takaisin Suomeen?
51. Miten kommunikointi sujui ulkomaalaisten kanssa vaihto-oppilasajan jälkeen?
52. Koitko palattuasi Suomeen kulttuurishokin?
53. Täytyykö sinun nykyisin ajatella ensin rakenteita yms. puhuessasi/kirjoittaessasi englannin kielellä vai tapahtuuko se spontaanisti?
54. Mitä haluaisit viedä Suomen kulttuurista USA:han/Kanadaan?
55. Mitä haluaisit tuoda Suomeen amerikkalaisesta kulttuurista?